

Pauli Rautiainen

Suomalainen taiteilijatuki

Valtion suora ja välillinen
taiteilijatuki taidetoimikuntien
perustamisesta tähän päivään

TAITEEN KESKUSTOIMIKUNTA, TUTKIMUSYKSIKÖN JULKAISUJA N:o 34
ARTS COUNCIL OF FINLAND, RESEARCH REPORTS No 34

Taiteen keskustoimikunta
Arts Council of Finland
2008

© tekijä ja taiteen keskustoimikunta 2008

Kansi: Kari Piippo
Taitto: Jussi Hirvi

ISBN 978-952-5253-70-2
ISSN 1796-6612

 Lönnerberg Print
Helsinki 2008

Alkusanat

Valtion taidetoimikuntien keskeisimpänä tehtävänä on koko niiden neljäkymmenvuotisen taipaleen ajan ollut yksittäisten taiteilijoiden taiteellisen työn tukeminen suoran taiteilijatuen eli erilaisten apurahojen ja palkintojen muodossa. Tässä julkaisussa tarkastellaan tuon suoran taiteilijatuen kehittymistä nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen synnystä tähän päivään. Määrärahakehitystä koskevat aikasarjat alkavat pääsääntöisesti vuodesta 1971, jolloin kaikki keskeisimmät suoran taiteilijatuen tukimuodot olivat käytössä, ja päättyvät vuoteen 2006. Suoran taiteilijatuen lisäksi julkaisussa tarkastellaan valtion välillisen taiteilijatuen eli muun muassa erilaisten vero- ja sosiaalioikeudellisten sekä tekijänoikeuskytkentäisten taiteilijoiden tuki-instrumenttien kehitystä samalla ajanjaksolla.

Työtoverini taiteen keskustustoimikunnan tutkimusyksikössä ovat kommentoineet nyt ilmestyvän julkaisun käsikirjoitusta sen eri vaiheissa. Heidän huomionsa ovat olleet suureksi avuksi eri tukimuotojen ja suomalaisen taiteilijapolitiikan kehitystä tulkittaessa. Erityisen kiitollinen olen tutkija Paula Karhuselle, joka on kärsivällisesti keskustellut kanssani lukemattoman monta tuntia suoran taiteilijatuen eri tukimuotojen historiasta ja etsinyt aikaisempien tutkimushankkeiden aineistoista tämän julkaisun kannalta relevantteja tietoja.

Maneesikadulla keväällä 2008,

Tekijä

Sisällys

Taulukko- ja kuvioluettelo	7
Johdanto	9
Tausta, tavoitteet ja rakenne	9
Aineisto	11
Miksi taide ja taiteilija tarvitsee tukea?	12
Miten taidetta ja taiteilijoita voidaan tukea?	16
Suoran julkisen taiteen tuen kolme lohkoa	19
Suora taiteilijatuki	22
Suora taiteilijatuki ennen nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen aikaa ..	22
Hyvinvointivaltiollisen taiteilijapolitiikan kehitys 1965–2006	24
Suoraan taiteilijatukeen käytettyjen määrärahojen yleiskehitys 1971–2006 ..	30
Taiteilijaprofessorit ja läänintaiteilijat	35
Valtion taiteilija-apurahat	41
Valtion taidepalkinnot	50
Kirjasto- ja näyttöapurahat	54
Kohdeapurahat	60
Alueellisten taidetoimikuntien työskentely- ja kohdeapurahat	63
Muut valtion suoran taiteilijatuen muodot	64
Välillinen taiteilijatuki	68
Välillisen taiteilijatuen muodot	68
Taiteilijatuki ja tuloverotus	68
Kulttuuripoliittisista syistä alennetut arvonlisäverokannat	71
Valtion ylimääräiset taiteilijaeläkkeet ja taiteilija-apurahiin liittyvä eläketurva	74
Taloudelliset tekijänoikeudet taiteilijatuen muotona	76
Valtion taidehankinnat	82
Ammattitaiteilijoiden koulutus	83
Valtion taiteilijatuen ongelma-alueita	85
Valtion taiteilijatuen rakenteellinen jähmeys – onko se ongelma?	85
Muutoskykyisyys ja /tai muutoshakuisuus niukkaa – organisaatorakenne esteenä?	86
Suoran ja välillisen tuen kipupisteiden ilmaantuminen samoille alueille – synkronointiongelmia?	88
Säätiökentän tuen rooli muuttunut – työnjako ongelma?	90
Valtion taiteilijatuen tulevaisuus – murtuuko rakenteellinen jähmeys ?	92
Yhteenvedo	96
Lähteet	100

Liite 1. Vuosina 1970–2006 virkaan nimitetyt taiteilijaprofessorit ja heidän toimikautensa	106
Liite 2. Kaikki valtion 15-vuotisen taiteilija-apurahan saaneet taiteilijat (apurahoja myönnetty 1982–1995)	109
English Summary	111

Taulukko- ja kuvioluettelo

Taulukot

Taulukko 1. Valtion suoraan taiteilijatukeen vuonna 1962 käytetyt määrärahat miljoonina euroina vuoden 2006 rahanarvossa ja niiden suhteellinen osuus kokonaistuesta.	31
Taulukko 2. Suoraan taiteilijatukeen käytetyt määrärahat miljoonina euroina vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006 vuoden 2006 rahanarvossa.	33
Taulukko 3. Taiteilijaprofessorien virkojen jakaantuminen taiteenaloittain 1976, 1986, 1996 ja 2006	37
Taulukko 4. Läänintaiteilijavuosien jakautuminen taiteenalan ja läänintaiteilijakauden mukaan 31.5.2004 asti	41

Kuviot

Kuvio 1. Suomalaisen julkisen suoran taiteen tuen kolme lohkoa	20
Kuvio 2. Valtion taidepoliittisia avainkäsitteitä 1970–2000 -lukuilla	29
Kuvio 3. Suoran taiteilijatuen tukityyppien suhteellinen osuus kaikesta jaetusta suorasta taiteilijatuesta vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006	32
Kuvio 4. Taiteilijoiden taiteelliseen toimintaan jaetun taiteilijatuen (= taiteilijatuki ilman alueellisten taidetoimikuntien tukea ja projektitukia, ks. taulukko 2) tukimuotojen suhteelliset osuudet vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006	32
Kuvio 5. Suoraan taiteilijatukeen käytettyjen määrärahojen jakaantuminen taiteenaloittain 2006 ja 1971	34
Kuvio 6. Taiteilijaprofessorien henkilötyövuosien jakaantuminen taiteenaloittain 1970–2006	38
Kuvio 7. Taiteilija-apurahojen taiteenaloittainen jakaantuminen myönnettyinä taiteilija-apurahavuosina	44
Kuvio 8. Vuosina 1971 ja 2006 myönnettyjen taiteilija-apurahavuosien taiteenaloittainen jakaantuminen	45
Kuvio 9. Taiteilija-apurahahakemusten, apurahan saajien ja jaettujen apurahojen määrän kehittyminen 1971–2006 (vuosi 1991 sisältää myös 15-vuotiset taiteilija-apurahat)	47
Kuvio 10. Myönnettyjen valtion 15-vuotisten taiteilija-apurahojen jakaantuminen taiteenaloittain	49
Kuvio 11. Vuosina 1991 ja 2006 jaettujen taiteilija-apurahavuosien (molempina vuosina yhteensä 495) jakaantuminen kuvataiteen, kirjallisuuden ja muiden taiteenalojen kesken	50
Kuvio 12. Myönnettyjen valtionpalkintojen saajien ja valtionpalkintoihin käytettyjen määrärahojen kehitys 1969–2006 vuoden 2006 rahanarvossa	54
Kuvio 13. Kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahojen hakijat, saajat ja keskimääräinen myöntösomma vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006	56
Kuvio 14. Vuosina 2001–2006 myönnettyjen näyttöapurahojen jakaantuminen taiteenaloittain	58
Kuvio 15. Kuvataiteen näyttöapurahojen hakijat ja saajat 1997–2006	58

Kuvio 16. Säveltäiteen kirjastoapurahojen hakijat, saajat ja keskimääräinen myöntösomma vuoden 2006 rahanarvossa vuosina 2000–2006	59
Kuvio 17. Kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kirjastoapurahojen hakijat, saajat ja keskimääräinen myöntösomma vuoden 2006 rahanarvossa vuosina 1997–2006	59
Kuvio 18. Kohdeapurahahakemukset ja -myönnöt sekä kohdeapurahoihin käytetty määräraha vuosina 1971, 1981, 1991 ja 2006 vuoden 2006 rahanarvossa	61
Kuvio 19. Kohdeapurahoihin käytetyn määrärahan jakaantuminen taiteenaloittain vuosina 1971 ja 2006	62
Kuvio 20. Alueellisten taidetoimikuntien työskentely- ja kohdeapurahoihin sekä läänintaiteilijoiden toimiin käyttämät määrärahat vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006	63
Kuvio 21. Taiteilijoiden ja taiteilijaryhmien projekteihin jaettu tuki eriteltynä kohdeapurahoihin ja muuhun projektitukeen vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 vuoden 2006 rahanarvossa.	65
Kuvio 22. Muihin projektitukiin kuin kohdeapurahoihin käytettyjen määrärahojen jakautuminen taiteenaloittain vuonna 1991 ja 2006	66
Kuvio 23. Valtion ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden hakijamäärä ja myöntömäärä 1974–2006	76
Kuvio 24. Säveltäiteilijoiden teostotulojen jakaantuminen tuloluokittain vuosina 1998 ja 2006	78
Kuvio 25. Valtion taiteilijatuen ja säätiöiden taiteilijatuen kehittyminen 1991–2006	91
Kuvio 26. Säätiöiden kulttuurille ja taiteelle jakaman kokonaistuen ja valtion taidetoimikuntalaitoksen jaettavana olleiden tukimuotojen kehitys vuosina 1981–2006. Jaetun tuen kasvua kuvaava indeksi (säätiöiden tuki ja taidetoimikuntalaitoksen tuki vuonna 2001=100)	92
Kuvio 27. Valtion taiteilijatuen ja säätiöiden taiteilijatuen kehitys vuoden 2006 rahanarvossa	98

Johdanto

Tausta, tavoitteet ja rakenne

Julkaisussa kuvataan ja arvioidaan suomalaisen julkisen taiteilijapolitiikan keskeisimmän välineen eli valtion taiteilijatuen kehittymistä ja vaikutuksia 1960-luvun lopulla tapahtuneen nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen luomisesta tähän päivään. Julkaisussa käsitellään valtion taiteilijatukea ensinnäkin valtion niin sanottua *suoraa taiteilijatukea* eli alueellisten taidetoimikuntien, taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien sekä niihin rinnastuvien apurahalautakuntien jakamia apurahoja taiteilijoiden taiteelliseen työskentelyyn ja taiteellisiin projekteihin¹. Toiseksi valtion taiteilijatukea käsitellään valtion *välillistä taiteilijatukea*, jolla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan erityisesti niitä sosiaali- ja vero-oikeudellisia erityisjärjestelyitä, joita on kohdennettu suoran taiteilijatuen piirissä oleville tai olleille taiteilijoille. Välillisen taiteilijatuen yhteydessä käsitellään myös taiteilijan taloudellisiin tekijänoikeuksiin kytkeytyviä taiteilijatuen muotoja, joista erityisesti kuvataiteen jälleenmyyntikorvaus ja veronluonteinen tallennuslustomaksu on käsitettävissä puhtaasti taiteilijatukijärjestelyiksi. Tarkastelun pääpaino on suorassa taiteilijatueessa, jota tarkastellaan huomattavasti välillistä taiteilijatukea laajemmin.

Julkaisun tavoitteena on yleiskuvan antaminen suomalaisesta valtion taiteilijatuesta ja sen kehittymisestä viimeksi kuluneiden neljäkymmenen vuoden aikana. Kattava yleisesittely suomalaisesta taiteilijatuesta on kirjoitettu viimeksi vuonna 1995 osana taiteen keskustoimikunnan tutkimus- ja tiedotusyksikössä valmisteltua suomalaisen kulttuuripolitiikan eurooppalaisen arviointihankkeen kansallista arviointiraporttia (Heikkinen 1995). Merja Heikkisen kirjoittamassa yleisesittelyssä kuvattiin suoraa taiteilijatukea, tekijänoikeusperusteista taiteilijatukea, taidekoulutusta, taiteilijoiden sosiaaliturvaa ja verotusta koskevia erityisratkaisuja sekä taiteilijoiden taloudellista asemaa. Tämä julkaisu on mielleltävissä tuon vuoden 1995 yleisesittelyn laajennukseksi ja täydennykseksi. Verrattuna Heikkisen käsittelemiin aihealueisiin tässä julkaisussa käsitellään vain niukalti taidekoulutusta ja taiteilijoiden taloudellista asemaa. Tämä johtuu siitä, että taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksiköstä on hiljan valmistunut

molemmista aihepiireistä seikkaperäiset tutkimukset, joiden tuloksia ei tässä yhteydessä ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi toistaa².

Julkaisu koostuu neljästä pääluvusta. Johdantoluvussa esitellään tutkimuksen tavoitteet ja aineisto sekä käsitellään taustoittavasti taiteilijatuon taustafilosofiaa kysymällä miksi taide ja taiteilija tarvitsee tukea sekä miten tuota tukea voidaan kanavoida. Toisessa pääluvussa tarkastellaan suoraa taiteilijatueta. Sen aluksi esitellään yleisellä tasolla suoran taiteilijatuon roolia osana suomalaista taiteen tukea sekä suoran taiteilijatuon historiaa ja yleiskehitystä. Tämän jälkeen käydään läpi yksityiskohtaisemmin suoran taiteilijatuon tuki-instrumentteja ja niiden kehittymistä. Kolmannessa pääluvussa käsitellään välillisen taiteilijatuon tuki-instrumentteja ja viimeisessä pääluvussa käsitellään kokoavasti suomalaista taiteilijatueta, arvioidaan sen kehittymisenäkymiä sekä pohditaan taiteilijatuon vaikuttavuutta. Julkaisun päätteeksi keskeisimmät havainnot tiivistetään lyhyeksi yhteenvedoksi.

-
- 1 Joidenkin valtion taidetuon muotojen kohdalla sen määrittäminen onko tuessa kyse taiteilijatuesta vai taideyhteisötuesta on vaikeaa. Raja on määriteltä taidetoimikuntalaitoksen tukea koskeneissa julkaisuissa eri tavoin (vrt. Karhunen 2007, Heikkinen 1995, Oesch 2002 ja Heiskanen, Ahonen & Oulasvirta 2005 s. 39). Tässä tutkimuksessa noudatetaan Karhunen (2007) luokitusta, jota on käytetty viime vuosina taiteen keskustoimikunnan tilastoinnissa. Luokituksen mukaiseen taiteilijatueteen sisältyy vähäinen joukko sellaisia projektitukia, joista osa on maksettu avustuksina taideyhteisöille. Samoin pieni joukko sellaisia tukimuotoja, joista on jaettu suoraa taiteilijatueta, rajautuu tällöin taiteilijatuon käsitteen ulkopuolelle. Ongelmallisia tukimuotoja ovat esimerkiksi sävellystilausten tuki ja tuki kirjallisuuden edistämiseen (aik. kirjallisuuden tuotantotuki), jotka Karhunen (2007) luokituksessa rajautuvat suoran taiteilijatuon ulkopuolelle, mutta Oeschin (2002), Heikkisen (1995) ja Heiskanen, Ahonen & Oulasvirran (2005 s. 39) luokituksessa sisältyvät suoraan taiteilijatueteen. Nämä ongelmalliset tukimuodot ovat niin pienivolyymisiä, että ne eivät vaikuta lähes lainkaan suoran taiteilijatuon kokonaisuudesta muodostuvaan kuvaan. Lähinnä luokitus vaikuttaa siihen, millaiseksi muiden projektitukien kuin kohdeapurahojen taiteenaloittainen jakaantuminen muotoutuu. Nyt valitussa luokituksessa muiden projektitukien kuin kohdeapurahojen kategoriassa säveltaiteen ja kirjallisuuden tuki muodostuu vähäisemmäksi kuin millaiseksi se muodostuisi muissa käytetyissä luokituksissa. Myös suoran ja välillisen taiteilijatuon välinen raja on liukuva. Tässä julkaisussa valtion taiteilijaeläkkeitä käsitellään osana välillistä taiteilijatueta, eikä osana suoraa taiteilijatueta kuten esimerkiksi Heikkinen (1995) ja Heiskanen, Ahonen & Oulasvirta (2005) ovat tehneet. Mielestäni ylimääräiset taiteilijaeläkkeet ovat pikemminkin taiteilijatuon tuloverosta vapauttamisen aiheuttamia sosiaaliturvaongelmia koskeva ”korjaustoimi” kuin suoran taiteilijatuon tukielementti.
 - 2 Taidekoulutuksesta ks. Karhunen & Rensujeff 2006 ja taiteilijoiden toimeentulosta ks. Rensujeff 2003.

Aineisto

Selvityksessä on käytetty useita erityyppisiä lähdeaineistoja ja menetelmiä. Määrärahojen kehitystä on selvitetty taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja apurahalautakuntien toimintakertomuksista ja muista asiakirjoista sekä 1990-luvun lopulta lukien opetusministeriön ja taiteen keskustoimikunnan käyttämästä Harkinnanvaraisten valtionavustusten asiainkäsittelyjärjestelmästä (Harava-rekisteri). Tukimuotojen historiaa on selvitetty käyttäen taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikössä aiemmin valmistuneita suomalaista taiteilijatukea käsitteleviä tutkimuksia, taidetoimikuntalaitoksen toimintakertomuksia sekä taide- ja taiteilijapoliittisia virallisdokumentteja (lainsäädäntö, lainvalmisteluasiakirjat, komiteanmietinnöt, työryhmämuistiot ym.). Lisäksi käytössä on ollut aiempien taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön tutkimushankkeiden tutkimusaineistoja. Välillisen taiteilijatuen piiriin kuuluvien oikeudellisten tukinstrumenttien kuvauksen lähdeaineistona on käytetty lainsäädäntöä, lainvalmisteluasiakirjoja, lainsäädännön soveltamisratkaisuja ja oikeuskirjallisuutta. Pohdintaluvun innoitteena on tutkimusprosessin aikana syntyneiden havaintojen lisäksi toiminut erityisesti Ilkka Heiskasen, Pertti Ahosen ja Lasse Oulasvirran (2005) teos *Taiteen ja kulttuurin rahoitus ja ohjaus: kipupisteet ja kehitysvaihtoehdot*. Teos tiivistää 1990-puolivälin jälkeisen taiteen ja kulttuurin rahoitusta koskevan tutkimuksen tuottaman tiedon kipupiste- ja jänniteanalyysiksi.

Paula Tuomikoski-Leskelän (1977) väitöstutkimus *Taide ja politiikka*, jonka ensimmäisessä osassa Tuomikoski-Leskelä kuvaa valtion taiteen tuki- ja edistämistoimenpiteiden kehitystä Suomessa autonomian ajan alusta vuoteen 1976, on toiminut yhdessä Valtion taidekomitean mietinnön (KM 1965) kanssa ensisijaisena lähteenä selvittäessä nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen syntyä sekä suoraa taiteilijatukea ennen vuotta 1968. Näiltä osin olen perehtynyt vain kursorisesti ns. Setälän lautakuntia ja Valtion taidekomiteaa koskevaan arkistomateriaaliin. Vuoden 1968 jälkeisen suoran taiteilijatuen osalta olen tukeutunut ensisijaisesti taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja alueellisten taidetoimikuntien toimintakertomuksiin, jotka ovat 1980-luvun lopulle saakka hyvin seikkaperäisiä. Sen jälkeen niitä on kehitetty sellaiseen suuntaan, että niiden arvo informaatiolähteenä on vähentynyt. Tuoreimman tiedon osalta olenkin tukeutunut lähinnä Harava-rekisteriin. Olen täydentänyt toimintakertomusten ja Harava-rekisterin tietoja opetusministeriön taiteen edistämistä koskevien määrärahapäätösten avulla. Käytössäni on ollut myös taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien arkisto, joka sisältää muun muassa tukipäätöksiä koskevat päätösluettelot.

Miksi taide ja taiteilija tarvitsee tukea?

Onko taiteella oikeus nauttia julkista tukea? Mitä tapahtuisi, jos julkinen tuki poistettaisiin? Kuka ja millä oikeuksin päättää siitä, mikä osa taiteesta saa nauttia julkista tukea? Paljonko julkista tukea tarvitaan (jos lainkaan)?

Taiteen julkiseen tukeen liittyy paljon kysymyksiä, jotka aika ajoin nousevat vilkkaankin yhteiskuntapoliittisen keskustelun kohteiksi. Näihin kysymyksiin ei ole yksiselitteistä vastausta, eikä edes yhteisesti jaettua lähestymistapaa (ks. Towse 1994 s. 157). Tässä luvussa tarkoitukseni on johdatella siihen keskusteluun, jota julkisen taide- ja taiteilijatuen taustalla käydään tuon tuen oikeutuksesta – legitimaa-tiosta ja justifikaatiosta. Lähestyn aihetta esittelemällä niitä teoreettisia lähtökohtia, joihin julkisen taide- ja taiteilijatuen oikeutus on eri tavoin kiinnittynyt.

Talusteoriassa on esitetty julkisen kulttuurirahoituksen perusteiksi seuraavat argumentit: julkisen tuen tulontasausvaikutus, taiteen kysynnän riippuvuus tarjonnasta, taiteen julkishyödykeominaisuudet, taiteen meriittihyödykeominaisuudet, taiteen ulkoisvaikutukset sekä income gap -teesi eli Baumolin tauti. Talusteoreettisten argumenttien lisäksi taiteen julkista tukea on perusteltu yhteiskuntapoliittisin ja esteettisin argumentein. Käyn seuraavaksi lyhyesti läpi näitä argumentteja ja niihin kohdistettua vasta-argumentaatiota.

Arkipuheessa taiteen julkista tukea perustellaan useimmiten tulontasausargumentilla. Taiteen julkinen tuki luo kaikille kansalaisille varallisuudesta riippumatta mahdollisuuden (julkisesti tuetun) taiteen kuluttamiseen. Lisäksi julkinen tuki mahdollistaa myös maantieteellisesti poikkeuksellisen kattavan taidelaitosverkon ylläpidon. Keskeisin ongelma julkisen tuen justifiointiin tulontasausargumenttia käyttäen kohdistuu julkisesti tuetun taiteen yleisörakenteeseen. Julkisesti tuetun taiteen yleisöpohja muodostuu sosio-ekonomisesti keskitäi yläluokkaan kuuluvista. Sitä vastoin alaluokkaan perinteisesti liitettävä populaaritaide on pitkälti markkinoiden armoilla vaille julkista tukea. Tämä jaottelu on tosin osoittautumassa osin vanhentuneeksi, sillä tällä hetkellä esitettyjen näkemysten mukaan ylempiä sosio-ekonomisia yhteiskuntaluokkia kohti kuljettaessa esteettinen maku ei niinkään muutu vaan sen piiriin kuuluvien taidemuotojen määrä kasvaa. Silti voitaneen edelleen sanoa, että tulontasausargumentti kelpaa sinällään huonosti yksinään taiteen julkisen tuen oikeuttamiseen.

Toinen useasti käytetty talusteoreettinen argumentti on taiteen julkishyödykkyys (ks. Taalas 1993 s. 6 ja Netzer 1978). Julkishyödykkeiden teoriassa lähdetään etsimään hyödykkeistä sellaisia ominaisuuksia, jotka itsestään johtavat hyödykkeen tuottamiseen julkisyhteisön toimesta – mihin luetaan myös hyödykkeen tuottaminen yksityisen tahon toimesta julkisyhteisön rahoittamana. Julkishyödyk-

keelle on ominaista ensinnäkin sen jaottomuus eli se, että kaikki pääsevät osallisiksi hyödykkeen aikaansaamasta hyödystä, ja toisekseen se, että kulutuksen lisäys ei aiheuta mainittavia lisäkustannuksia. Koska julkishyödykkeet eivät pärjää markkinoilla omillaan luonteensa vuoksi, niiden tuottaminen on julkisyhteisöjen tehtävä.

Ainakin osa taiteesta on käsitettävissä julkishyödykemäiseksi. Kriitikko tosin palauttaa tässä yhteydessä mieleen kysymyksen siitä, miksi tukea taidetta. Miksei taiteen sijaan turvata kaikille tasavertaisia mahdollisuuksia vaikkapa urheiluun tai matkailuun kaukomailla? Kriitikko siis huomauttaa, että julkishyödykkeiden kohdalla on tehtävä arvovalintoja. Niukkoja resursseja ei voida käyttää kaikkien tarpeiden tyydyttämiseen. Miksi taide, etenkin korkeakulttuuri, lukeutuisi prioriteettilistan yläpähän?³ Pelkkä julkishyödykkyys ei siis sekään riitä taiteen tuen perusteeksi, vaan sen lisäksi on edelleen etsittävä myös täydentäviä perusteluja.

Tässä yhteydessä lienee hyvä pohtia myös sitä, mitä osaa taiteesta voi pitää julkishyödykkeenä, ja sitä justifioiko julkishyödykeargumentti juuri nykyisenkaltaisen taiteen tukijärjestelmän. Tällöin on mielestäni tärkeää erottaa taideteos (esitys, taulu ym.) sen jakelukanavasta (teatterilaitos, museolaitos ym.). Jos taideteos ja sitä kehystävä vastaanottotapahtuma (esityksessä tai taidemuseossa käynti ym.) mielletään julkishyödykkeenä julkisesti tuettavaksi, oikeuttaako se kohdentamaan valtaosan tuesta jakelukanavien (laitosten) kautta taiteen tekemiseen?

Ajatelkaamme tätä julkishyödykekeskustelun tyyppiesimerkin eli majakan kautta. Se, että majakka on julkishyödyke, ei tarkoita, että majakassa tulisi olla majakanvartija, jos automatisoitu majakka voi hoitaa saman tehtävän taloudellisemmin. Laivaväylien uudelleenjärjestely oikeuttaa myös tarpeettomaksi jääneen majakan sulkemisen. Eikö julkishyödykeargumentaatioon nojautuen näin olisi toimittava myös taidekentällä? Kieltävä vastaus edellyttää nähdäkseni tuekseen muita kuin julkishyödyketeoriaan nojautuvia argumentteja.

Tulontasausargumentin ja julkishyödykeargumentin lisäksi taiteen kentällä keskusteltaessa julkisesta tuesta ei voi olla törmäämättä Baumolin taudiksi kutsuttuun ilmiöön. Income-gap teesillä, jota kutsutaan myös professori William J. Baumolin mukaan Baumolin taudiksi, tarkoitetaan stagnaattisen tuottavuuden aiheuttamaa kustannusten kasvua. Tuotantosektorin tuottavuuden noustessa työvoimavaltaisen taidesektorin (etenkin orkesterien ja teattereiden) tuotta-

3 Grampp (1989 s. 240–243) on pohtiessaan näitä arvovalintoja todennut, että esimerkiksi oopperataiteen kohdalla sen vastustajat todennäköisesti kiinnittävät huomionsa tuen vaikutuksiin verotuksessa ja kannattajat mieltävät vaikutuksia lippuhintoihin. Tällaisessa tilanteessa prioriteettilistan kokoaminen käy liki mahdottomaksi eri osapuolten argumentaation erilaisen kohdistumisen vuoksi.

vuus ei nouse, mutta molempien palkat nousevat suhteessa tuotantosektorin tuottavuuden nousuun. Tällöin (Baumolin taudista kärsivä) taidetoiminta tarvitsee julkisen tuen kasvua vähintään palkkakustannusten nousun verran nykyisen toimintarakenteensa säilyttämiseksi. (Baumol & Bowen 1966)

Tämä antaa perusteita jonkinasteisen (eli ainakin stagnaattisen tuottavuuden haittoja korjaavan) julkisen tuen antamiseen taidetoimintaan, mikäli taidetoiminta itsessään koetaan niin merkittäväksi, että se halutaan säilyttää – ja mikäli halutaan mahdollistaa taidetyöntekijöiden palkkatason pitäminen yleisen palkkatason kehityksen mukana. Mikäli Suomessa siirryttäisiin ns. kansalaispalkan tyyppiin minimipalkkaan, voitaisiin ajatella, että taidetyöntekijöiden tulisi tehdä työtään vain minimikorvauksella, jolloin taidetyöntekijöiden palkkakehitys irtaantuisi tuotantosektorin palkkakehityksestä. Tämä edellyttäisi toki useita taidetyöhön ja yhteiskuntapolitiikkaan liittyviä muutoksia, mutta haluan tällä osoittaa sen, kuinka Baumolin tauti (tai pikemminkin sen ongelmallisena kokeminen) on itse asiassa riippuvainen siitä yhteiskunnallisesta kehityksestä, johon se liittyy. Teatterin ja tanssin vapaat kentät osoittavat myös sinällään, että ammattimainenaan taiteellinen toiminta ei muutu täysin mahdottomaksi edes todella niukoissa oloissa. Kuinka hyvä elintaso siis julkisella tuella on markkinoilla ”ei omillaan pärjäävälle” taidetyöntekijälle turvattava? Onko yhteiskunnan kirstusta rahoitettava taiteilijalle sellainen elintaso, että hän voi viedä lapsensa kesälomalla Teneriffalle vai onko sosiaalitoimen maksama lasten kesäleiri taiteilijan lapsille riittävä?

Neljäs keskeinen talousteoreettinen taiteen tuen oikeutukseen liittyvä argumentti on argumentti taiteen talousvaikutuksista, jotka voidaan jakaa suoriin, epäsuoriin ja oheisvaikutuksiin (ks. Taalas 1993 s. 8–9 ja Cantell 1994 s. 34). Talousvaikutusargumentaatio kietoutuu ajatukseen siitä, että taidetapahtumiin osallistuu vuosittain suuri joukko ihmisiä ja nämä ihmiset kuluttavat taidetapahtumiin suoraan tai välillisesti suuren määrän rahaa. Taide voidaan tällöin nähdä taloudellisesti merkittävänä tuotantotoiminnan sektorina, joka on muun muassa suuri työllistäjä, vientiartikkeli ja turismin lähde. Talousvaikutuksia tutkittaessa taidetapahtuman talousvaikutuksiin lasketaan usein mukaan huomattava määrä oheiskuluja varsinaisen taidetapahtuman kulujen (esimerkiksi esityksen pääsylipun) lisäksi. Tällöin voidaan aiheellisesti kysyä, voidaanko jatkojenkin kulut ottaa huomioon teatterin talousvaikutuksia laskettaessa, jos teatteri-iltaa mennään jatkaamaan oluttuopin ääreen? Useasti talousvaikutustutkimuksissa on näin tehty pohtimatta sitä, olisiko teatterissa käynyt lähtenyt muutamalle tuopillisella olutta ilmankin teatterissakäyntiä ja tullut grillin kautta oluelta kotiin joka tapauksessa. Talousvaikutusargumentin käyttö onkin selvästi hiipunut taiteen talousvaikutustutkimuksiin kohdistetun kritiikin vuoksi⁴. Talousvaikutusargumentaation käyttöä

on hillinnyt myös sen sisäinen paradoksaalisuus; jos kerran taiteella on suuret talousvaikutukset, niin miten ihmeessä se sitten voi olla niin kannattamatonta, että sitä olisi tuettava?

Taloustieteellisten argumenttien lisäksi taiteen julkista tukea on perusteltu erilaisin yhteiskuntapoliittisin argumentein. Eri yhteyksissä on esitetty muun muassa seuraavia valtion kannalta perusteltuja syitä taiteen julkiselle tuelle: kansallinen kunnia, taiteen mahdollisuudet suostutteluun ja palkitsemiseen, taiteen plasebo-käyttö, taiteen käyttö kasvatukseen, taide hyvinvointipalveluna, taiteen käyttökelpoisuus kompensaaiona, taiteen taloudelliset hyödyt sekä taiteen mahdollisuudet järjestyksen ja kontrollin ylläpitoon.

Taiteella on modernissa valtiossa yhteiskunnallisesta tilanteesta riippuen enemmän tai vähemmän keskeinen yhteiskunnallinen ohjausvaikutus. Äärimmäinen esimerkki taiteen valjastamisesta propagandistiseen käyttöön löytyy natsi-Saksasta. Myös muissa totalitaarisissa yhteiskunnissa taiteella on ollut oma erityinen roolinsa. Tosin kaikissa 1900-luvun totalitaarisissa yhteiskunnissa taiteellisen toiminnan edellytysten kohentuessa, esimerkiksi julkisen tuen noustessa, taiteellista toimintaa kehystävät yhteiskunnalliset reunaehdot alkoivat puristaa yhä tiukemmin. Kuitenkin mietittäessä taiteen tuen oikeutusta, niin näissä olosuhteissa taiteen julkinen tuki on ollut valtion kannalta ajatellen hyvinkin perusteltua. Myös demokraattisemmissa yhteiskunnissa taiteeseen kohdistetaan identiteettiä rakentavia odotuksia. Suomessa taide toimi pitkälle viime vuosikymmeniin asti keskeisenä kansallisen identiteetin rakennusvälineenä, ja Euroopan unioni tuntuu ainakin federalistisimmassa visioissa omine nimikko-orkestereineen kulkevan parhaillaan samaa polkua.

Taiteen julkinen tuki mahdollistaa siis tukijärjestelmän luonteesta riippuen eriasteisesti valtion ohjausvaikutuksen taiteeseen. Taiteen rahoituspäätöksillä valtio voi niin halutessaan ohjata taidetta ja sen vaikutuksia haluamaansa suuntaan toimiessaan poliittisin päätöksin luodun ja siis myös poliittisesti muutettavissa olevan tukijärjestelmän raameissa. Täysin markkinaperusteisesti toimiessaan taide olisi enemmälti valtion ulottumattomissa. Tällöinkin tosin toki esimerkiksi paikottava lainsäädäntö olisi edelleen mahdollinen taiteen ohjausväline.

Taiteen julkiselle tuelle on siis löydettävissä niin taloustieteellisiä kuin yhteiskuntapoliittisiakin argumentteja. Perusteluja leimaa usein monimutkaisuus ja paikoin hataruuskin. Kaikkia julkista tukea puolustavia argumentteja vastaan on mahdollista hyökätä sinällään myös

4 Oheiskulujen mukaan laskemisen ohella talousvaikutusargumentaatiota on kritisoitu myös muun muassa pohtimalla sitä, ettei julkisesti tuettu taide ole useinkaan tehokkain tai toivottavin keino havaittujen vaikutusten saamiseksi ja että kiinnitettäessä huomio talousvaikutuksiin taide nähdään puhtaasti välineellisenä ja tällöinkin hyvin ahtaassa kehyksessä välineenä melko välittömiin ja suoraan mitattaviin taloudellisiin hyötyihin.

loogisin ja perusteltavin argumentein. Taiteen esteettinen arvo tuntuu usein unohtuvan tässä puolesta-vastaan-keskustelussa. Esteettisessä mielessä taiteella voi katsoa olevan tietynlaisen itseisarvon, ja etenkin esteettisessä keskustelussa tämä taiteen itseisarvo nousee taiteen väliarvoa korkeammaksi. Esteettisen argumentaation puitteissa keskustellaan taiteen omalla kentällä – ikään kuin kotikentällä – argumenttien ollessa sen kaltaisia kuin Bertolt Brechtin Teatterin pienen katekismuksen (*Kleines Organon für das Theater*) lopetus:

”Tieteiden aikakauden teatterissa dialektiikka on katsojien nautinnon lähde. Loogisesti tai hyppäyksittäin edetessään kehitys yllättää meidät, tietyt olosuhteet huomaamme vain tilapäisiksi, ristiriitaisuudet huvittavat meitä jne; totuudesta ja kaiken alituisesta muuttumisesta syntyvän nautinnon synnyttää itse asiassa ihmisen elämänviettymys, ja toisaalta me tämän nautinnon tuntiessamme opimme yhä enemmän elämästä ja sen tuottamasta ilosta. Kaikki taiteet palvelevat suurinta niistä, elämää.”

Miten taidetta ja taiteilijoita voidaan tukea?

Edellä käsitellyn miksi-kysymyksen lisäksi taiteen ja taiteilijoiden julkisen tuen taustalla käytävään keskusteluun liittyy miten-kysymys eli kysymys siitä, miten taidetta ja taiteilijoita pitäisi tukea. Käyn seuraavaksi läpi yleiskuvauksenomaisesti niitä välineitä eli tuki-instrumentteja, joilla tukea voidaan taiteeseen ja taiteilijoille ohjata. Karkeasti ottaen nämä tuki-instrumentit voidaan jakaa suoriin ja välillisiin tuki-instrumentteihin⁵.

Suoria tuki-instrumentteja ovat erityyppiset taiteen jakeluketjun eri osiin kohdistuvat rahalliset avustukset. Suoraa tukea ovat taiteilijoille ja taiteilijaryhmille taiteelliseen toimintaan tai taideprojekteihin maksettavat apurahat, taidelaitoksille niiden taiteen tuotanto- ja jakelutoimintaan maksettavat avustukset sekä erityyppiset taiteen vastaanottajille myönnettävät varallisuusarvoiset etuudet kuten esimerkiksi kult-

5 Kulttuurin taloustieteellisessä kirjallisuudessa käytetään usein myös kolmijakoa suora tuki, verotuki ja lainsäädäntö (esim. O’Hagan 1998, joka käyttää termejä *direct expenditures, taxation ja regulation*). Tuo etenkin angloamerikkalaisessa kirjallisuudessa esiintyvä erottelu ei mielestäni sovi mannereurooppalaisen taiteen tuen kuvaamiseen, sillä angloamerikkalainen oikeuskäsitys eroaa olennaisesti mannereurooppalaisesta. Toisin kuin angloamerikkalaisessa kontekstissa on mannereurooppalaisen tuen kohdalla kaikilla tukimuodoilla kiinteä yhteys lainsäädäntöön valtion toimien ollessa eri tavoin säädosperusteisia. Näin ollen angloamerikkalainen keskustelu siitä, milloin valtio toimii taiteilijapolitiikassaan suvereenina ja milloin mesenaattina, ei ole oikein siirrettävissä mannereurooppalaiseen toimintaympäristöön (oikeudellisesta keskustelusta ks. *National Endowment for the Arts v. Finley*, 524 U.S. 569 [1998]).

tuurisetelityyppiset järjestelyt⁶ sekä oikeus käyttää taidepalveluja maksutta⁷. Näiden suorien tuki-instrumenttien kohdalla olennainen kysymys onkin se, mihin kohtaan taiteen jakeluketjua ne tulisi kohdistaa. Kysymykseen ei ole olemassa yhtä oikeaa vastausta. Se kuitenkin tiedetään, että erilaisilla ratkaisuilla on vaikutuksia niin taiteilijakunnan asemaan, taiteen saavutettavuuteen kuin itse taiteeseenkin.

Tuen kohdentamisen lisäksi toinen olennainen suoraan tukeen liittyvä kysymys on se, miten suora tuki tulisi jakaa. Harry Hillman-Chartrand & Claire McCaughey (1989) ovat katsoneet, että valtion tuki kulttuurille on järjestettävissä neljän pääasiallisen mallin muodossa. Insinörimallissa taide on täysin valtiojohtoista. Arkkitehtimallissa taiteen tuesta päätetään kulttuurihallinnon virkamieskoneistossa. Mahdollistajamallissa valtion suoranainen taloudellinen tuki taiteelle on vähäistä, mutta sen sijaan valtio pyrkii esimerkiksi verotusratkaisuin tukemaan yksityisten lahjoituksia taiteeseen. Valtion tuki ei tällöin näy niinkään valtion varojen käyttönä kuin valtion tulojen menetyksinä. Mesenaattimallissa valtio tukee taidetta päättämällä itse ainoastaan julkisen tuen määrästä ja jättämällä sen kohdistamisen käsivarren mitan päässä valtiosta olevien taiteilijoista koostuvien taidetoimikuntien päätettäväksi. Suomessa on edellisistä omaksuttu mesenaattimalli, joskin suomalaisessa kulttuuripolitiikassa on myös hieinan arkkitehtimallin piirteitä. Mesenaattimallissa taidemaailman autonomian periaate ilmenee ennen kaikkea valtion taide- ja taiteilijatu- en myöntämiseen liittyvän taiteellisen arviointiprosessin järjestelyissä eli taidetoimikuntalaitoksessa.⁸

-
- 6 Kulttuuriseteleillä tarkoitetaan järjestelyä, jossa työnantaja voi antaa työntekijälle tiettyyn eurorajaan saakka verottomana etuutena "seteleitä", joita työntekijä voi käyttää kulttuuripalveluiden hankkimiseen. Kulttuurisetelit vartautuvat siis liikuntaseteleihin, joita voi käyttää liikuntapalveluiden hankkimiseen. Toistaiseksi kulttuurisettelijärjestelmä ei ole ollut Suomessa käytössä. Tätä kirjoitettaessa opetusministeriössä valmistellaan sen käyttöönottoa, joka on asetettu tavoitteeksi pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmassa.
- 7 Ruotsissa on esimerkiksi kokeiltu muutaman vuoden ajan ilmaista sisään-pääsyä valtion museoihin. Vaikka kokeilusta saatiin pääsääntöisesti myönteisiä kokemuksia esimerkiksi yleisöpohjan laajenemisen muodossa, siitä kuitenkin luovuttiin. Suomessa on joissain museoissa ollut esimerkiksi kerran viikossa tai kerran kuukaudessa maksuttomia iltoja. Tätä kirjoitettaessa valtion taidemuseossa on taloudellisista syistä päätetty supistaa näitä ilmaisia iltoja.
- 8 Hillman-Chartrandin & McCaugheyn jaettelu ei toimi erityisen hyvin pohjoismaisien tukijärjestelmien kohdalla. Suomalainen valtionosuusperusteinen laitosrahoitus ja valtaosa harkinnanvaraisesta yhteisötuesta ovat kategorisoitavissa arkkitehtimallin piiriin, kun taiteilijatuki rakentuu mesenaattimallin perustalle. Näin ollen silloin, kun tarkastelussa painotetaan rahavirtoja, painotetaan arkkitehtimallin piirteitä, ja kun tarkastelu kytke-tään taiteilijapolitiikkaan, painotetaan mesenaattimallin piirteitä.

Taiteen välillisiin tuki-instrumentteihin luetaan sellaiset taiteen tuen muodot, jotka eivät perustu suoraan taiteen tuotantoon, jakeluun tai vastaanottoon osallistuville kohdistettuihin rahallisiin avustuksiin. Välillisen tuen instrumentteja ovat taiteen jakeluketjuun osallistuvia koskevat erityiset verotukselliset ja sosiaalipoliittiset erityisratkaisut, immateriaalisen taiteellisen ilmaisun varallisuusarvoiseksi muuttava tekijänoikeuslainsäädäntö sekä erityyppiset taiteellisen toiminnan infrastruktuuriin vaikuttavat instituutiot, joista eräs keskeisimmistä on taiteilijakoulutus. Lisäksi myös kilpailuoikeudellista sääntelyä on mahdollista käyttää taiteen tuki-instrumenttina.

Verotuksellinen taiteen tuki ei kohdistu julkiseen valtaan menoina vaan menetettyjen tulojen määränä (tax expenditure). Yleisesti taiteen tuen kannalta tarkasteltuna keskeisin vero-oikeudellinen instrumentti on arvonlisävero – tarkemmin määritellen mahdollisuus käyttää kulttuuripoliittisin perustein alennettuja arvonlisäverokantoja. Yksittäisten taiteenharjoittajien ja toisaalta elinkeinoelämän taiteen tuen osalta myös tuloverotusta, siitä vapauttamista ja siihen liittyviä vähennyksiä on mahdollisuus käyttää tuki-instrumentteina. Koska suomalaisessa sosiaaliturvassa luonnollisten henkilöiden verotettava tulo muodostaa sosiaaliturvan ansaintaperusteisen osan⁹ laskentaperustan, on tuloverotukseen kohdistuvalla taiteilijatuella elimellinen kytkös sosiaaliturvajärjestelmään.

Immateriaalioikeuksiin kuuluvat taloudelliset tekijänoikeudet muodostavat verotuksen ohella taiteen välillisten tuki-instrumenttien toisen pääryhmän. Perustaessaan oikeudenhaltijalle yksinoikeuden teoksen käyttöön ja irrottaessaan, tekijänoikeusluovutukset sallimalla, oikeudenhaltijuuden tekijyydestä, tekijänoikeus luo perustan teosten varallisuus-oikeudelliselle vaihtoarvolle. Varsinaisten alkuperäisten teosten tekijöiden tekijänoikeuksien ja esittävien taiteilijoiden lähioikeuksien lisäksi tekijänoikeusjärjestelmään liittyy eräitä erityisiä tekijänoikeusperustaisia tuki-instrumentteja, joita ovat muun muassa veronluonteiset tallennus- ja alustamaksut, yleisistä kirjastoista tapahtuvaa lainausta hyvittävät lainausmaksut ja jälkimarkkinakauppaan kytkeytyvät kuvataiteen tekijöiden jälleenmyyntikorvaukset.

Kilpailulainsäädännön tarkoituksena on lisätä kilpailun kautta tuotannon tehokkuutta ja estää hintavääristymät sekä lopputuotteiden kuluttajahintojen yksipuoliset korotukset. Kilpailulainsäädäntö pyrkii ehkäisemään kartellisoitumista ja monopolisoitumista sekä sääntelemään määräävässä markkina-asemassa olevan toimijan toimintamahdollisuuksia. Taiteen ja kulttuurin jakeluketjussa esimerkiksi kustannustoiminnan kartellisoituminen voi vaikuttaa taiteellisen toiminnan ansaintalogiikkaan – esimerkiksi tekijöiden ja tuotta-

9 Suomalainen sosiaaliturva muodostuu asumisperusteisesta perusosasta ja ansaintaperusteisesta lisäosasta.

jien väliseen tulonjakoon (ks. Heiskanen, Ahonen & Oulasvirta 2005 s. 103).

Suorien ja välillisten tuki-instrumenttien painotuksista ei vallitse yksimielisyyttä. Tuki-instrumenttien käytön erilaiset painotukset liittyvät kiinteästi kulloiseenkin yhteiskunnalliseen kontekstiin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa verotuksellisten instrumenttien käyttö on ollut eurooppalaisia valtioita korostuneempaa, kun sen sijaan Euroopassa ovat suorat tuki-instrumentit olleet Yhdysvaltoja suuremmissa roolissa. Taustalla ovat pitkälti yhteiskuntien eriävät käsitykset valtion ja yksityisten tehtäväpiireistä (O' Hagan 1998 s. 13).

Suoran julkisen taiteen tuen kolme lohkoa

Suomalainen suora taiteen tukijärjestelmä on kehittynyt viime vuosikymmeninä kolmilohkoiseksi. Ensimmäisen lohkon muodostavat taiteilijoiden julkiset tukijärjestelmät eli suoran taiteilijatuken tuki-instrumentit. Toisen lohkon muodostavat julkisesti tuetut valtionosuusrahoituksen (vos) piirissä olevat taidelaitokset. Kolmannen lohkon muodostavat muiden taideyhteisöjen julkiset tukijärjestelmät. Näistä tukijärjestelmistä ensimmäisessä ja kolmannessa rahoitusvastuun kantaa lähes yksinomaan valtio. Sen sijaan valtionosuusrahoituksen piirissä olevien taidelaitosten rahoitusvastuu on jaettu valtion ja kuntien kesken.

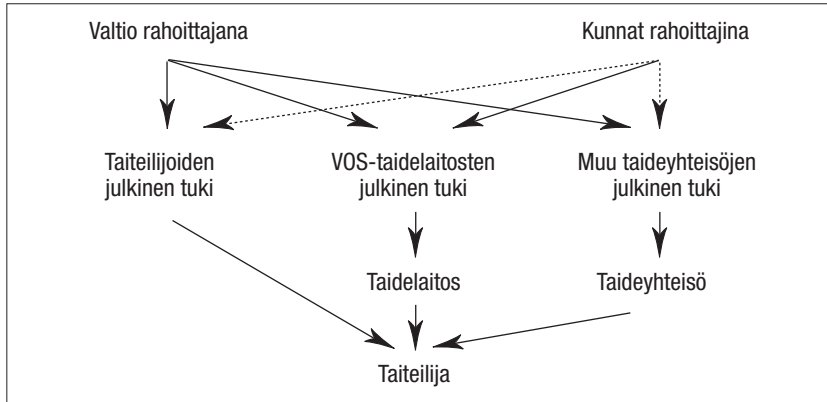
Yksittäisen taiteilijan kannalta tarkastellen julkinen tuki suodattuu eri taiteenaloilla niille ominaisen ansaintalogiikan mukaisesti eri tavoin joko lähinnä vain yhden tai sitten useamman edellä käsitellyn lohkon välityksellä. Esimerkiksi näyttämötaiteessa ja säveltaiteessa taiteilijat saavat palkkatuloja niin valtionosuuslainsäädännön piiriin kuuluvilta taidelaitoksilta kuin vapaan kentän yhteisöiltä ja voivat myös saada taiteilijatuken kuuluvia apurahoja. Sen sijaan esimerkiksi kuvataiteessa ja kirjallisuudessa julkinen tuki jaetaan lähes yksinomaan taiteilijatukena. Suomalainen kolmilohkoinen taiteen tukijärjestelmä onkin karkeasti kuvattavissa kuvion 1 muodossa.

Suomalaisia taiteenedistämismäärärahoja tarkasteltaessa huomaa, että valtaosa julkisesta taidetuesta kanavoidaan valtionosuuslainsäädännön piiriin kuuluvien taidelaitosten kautta. Vuonna 2004¹⁰ vos-teattereiden ja orkesterien tukemiseen käytettiin 133,5 miljoonaa euroa (kunnat 84,7 milj. € ja valtio 48,8 milj. €), josta teatterit käyttivät

10 Vuosi 2004 on valittu vertailuvuodeksi sen vuoksi, että se on tuorein vuosi, jonka osalta on saatavissa riittävän yksityiskohtaisesti kaikkia taiteen tuen lohkoja käsittelevää tietoa. Tukijärjestelmissä ja -volyymeissa ei ole tapahtunut vuosien 2004 ja 2007 välillä merkittäviä muutoksia, joten vuoden 2004 tilanne antaa hyvää osviittaa eri tukimuotojen volyymien suhteesta myös tällä hetkellä.

henkilöstömenoihin 67 % ja orkesterit 77 %. Valtaosan henkilöstöstä ollessa taiteellista henkilöstöä voi perustellusti arvella, että vos-taidelaitosten tuesta yli 50 miljoonaa euroa maksettiin palkkoina ja palkkioina taiteilijoille¹¹. (Teatteritilastot 2004, Suomen Sinfoniaorkesterit ry 2004)

Kuvio 1. Suomalaisen julkisen suoran taiteen tuen kolme lohkoa

Toiseksi suurimman lohkon muodostaa muu taideyhteisöjen julkinen tuki, jonka kokoon tosin vaikuttaa voimakkaasti Suomen elokuvasäätiön tuotantotuen sekä kahden kansallisen taidelaitoksen eli Suomen Kansallisteatterin ja Suomen Kansallisoopperan tuen¹² kuuluminen tähän kategoriaan. Vuonna 2004 elokuvasäätiö jakoi tuotantotukea 11,2 miljoonaa euroa (Suomen elokuvasäätiö 2004), Suomen Kansallisoopperan julkinen tuki oli 33,4 miljoonaa euroa¹³ ja Suomen Kansallisteatterin julkinen tuki oli 8,6 miljoonaa euroa (Teatteritilastot 2004). Näiden erien lisäksi tähän kategoriaan kuuluu myös monimuotoinen joukko taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien myöntämiä yhteisötukia, joita jaettiin kaikkiaan 3,6 miljoonaa euroa (Karhunen 2005), sekä eräitä muita julkisia tukia kuten opetusministeriön jakama kulttuurivientituki. Myös huomattava osa näistä tu-

11 Teatteritilastojen ja Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n toimintakertomusten tilastojen kohdalla ei ole ilmoitettu tietoja sellaisella tarkkuudella, joka mahdollistaisi tarkan luvun laskemisen.

12 Kategoriaan olisi periaatteessa mahdollista laskea myös Yleisradion talouteen sisältyvän Radion Sinfoniaorkesterin kulut. Tässä tarkastelussa Radion Sinfoniaorkesterin kuluja (tukea) ei ole huomioitu missään kategoriassa. Erityisen organisaatioluonteensa, lähinnä elimellisen yhteytensä Yleisradioon, vuoksi Radion Sinfoniaorkesterin sijoittaminen käytettyyn jaotteluun on erittäin vaikeaa.

13 Lukuun ei sisälly Suomen Kansallisoopperan valtiolta saama vuokraavustus (11,0 milj. €).

kimuodoista on tuloutunut taideyhteisöiltä niiden maksamien palkkojen ja palkkioiden muodossa taiteilijoille.

Kolmas lohko eli taiteilijoiden (suora) julkinen tuki on volyymitaan huomattavasti kahta edellistä lohkoa vaatimattomampi. Se koostuu erityyppisestä valtion taidetoimikuntalaitoksen jakamasta tuesta taiteilijoiden taiteelliseen työskentelyyn ja taideprojekteihin. Organisaatorisesti se on jaettavissa taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja keskustoimikunnan yhteydessä toimivien apurahalautakuntien jakamiin valtakunnallisiin ja alueellisten taidetoimikuntien jakamiin alueellisiin tukimuotoihin. Vuonna 2004 taiteen keskustoimikunta ja valtion taidetoimikunnat jakoivat tätä tukea 15,1 miljoonaa euroa ja alueelliset taidetoimikunnat 3,9 miljoonaa euroa (Taidetoimikuntien vuosikatsaus 2004). Valtion tuen lisäksi kunnat jakavat vähäisissä määrin suoraa taiteilijatukea¹⁴.

Tämän tutkimuksen kohteena oleva tuki ei siten ole kuin osa suomalaisesta taiteen tuesta. Tarkasteltavana olevan tuen merkitys on eri taiteenaloilla erilainen. Näyttämötaiteessa, tanssitaiteessa, elokuvataiteessa ja osin säveltaiteessa sekä sirkustaiteessa tässä tutkimuksessa käsiteltävät julkisen suoran taiteilijatuon muodot ovat ainakin alojen perinteisen ansaintalogiikan näkökulmasta olleet lähinnä täydentävien tukimuotojen roolissa. Sen sijaan kuvataiteessa, kirjallisuudessa, mediataiteessa ja valokuvataiteessa nyt tarkasteltavaksi otetuilla tukimuodoilla on ollut ainakin alojen perinteisen ansaintalogiikan puitteissa keskeinen asema.

14 Erityisesti suuret kaupungit kuten Helsinki, Turku ja Tampere jakavat kohtalaisissa määrin suoraa taiteilijatukea. Etenkin valtion taiteilijatukipolitiikan marginaalissa olevien taidemuotojen kohdalla tuo tuki on paikoin käsiteltävissä merkittäväksi. Esimerkiksi tanssitaiteilijoiden kohdalla Helsingin kaupunki on eräs alan taiteilijoiden keskeisiä rahoittajia. Ruusuvirta, Saukkonen, Selkee, Winqvist (2008) ovat kuitenkin yleisesti todenneet suurten kaupunkien kulttuurituen olevan vahvasti instituutiokeskeistä, mikä selittyy niille rahoituslainsäädännössä asetetusta vos-taidelaitosten rahoitusvastuusta.

Suora taiteilijatuki

Suora taiteilijatuki ennen nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen aikaa

Suomalaisen taiteilijatuen alkuvaiheet sijoittuvat autonomian ajalle. Varhaisimman taiteilijatuen muodostivat vuotuiset rahalahjat eli gratiaalit, joista aikanaan käytettiin myös nimitystä eläke. J.A. Ehrenströmille ja C.L. Engelille myönnettiin vuonna 1839 elinikäinen 1000 ruplan arvoinen gratiaali, josta kumpikaan ei ehtinyt nauttia pitkään, sillä Engel menehtyi jo seuraavana vuonna ja Ehrenström seitsemän vuotta myöhemmin. Sen sijaan samana vuonna 300 hopearuplan vuotuisen gratiaalin saanut J.L. Runeberg sekä jo kolme vuotta aiemmin samansuuruisen gratiaalin saanut Magnus von Wright ehtivät nauttia tuesta pidempään. Elinikäisiä gratiaaleja myönnettiin autonomian aikana melko vähän, joskin niiden määrä kasvoi 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana. Edellä mainittujen lisäksi niitä nauttivat muun muassa B.A. Godenhjelm, C.E. Sjöstrand, Ferdinand von Wright, B.O. Schauman, Pietari Päivärinta, J.H. Erkkö, Juhani Aho, Arvid Järnefelt, Ida Aalberg, Jean Sibelius ja Sigfrid Keinänen. (Tuomikoski-Leskelä 1977 s. 20–21, 30–31)

Varsinaiset taiteenedistämismäärärahat ilmestyivät valtion budjettiin 1860-luvulla. Vuonna 1863 senaatti myönsi käyttövaroistaan joitakin matka-apurahoja kuvataiteilijoille. Seuraavana vuonna valtion menosääntöön kirjattiin keisarin suostumuksella 8000 markan määräraha kaunotaiteiden edistämiseen, ja siitä lähtien on valtion budjettiin sisältynyt vähintään tuon suuruinen taiteenedistämismääräraha, jota autonomian ajalla ja itsenäisyyden ajan alussa käytettiin lähinnä taide- ja taiteilijaseurojen toiminnan tukemiseen. (Tuomikoski-Leskelä 1977 s. 23)

Kolmantena autonomian ajan taiteilijatuen muotona syntyivät valtion taidepalkinnot, joita jaettiin tiettävästi ensimmäisen kerran vuonna 1865, jolloin senaatti jakoi keisarin suostumuksella käyttövaroistaan tieteellisen kirjallisuuden, kaunokirjallisuuden ja kansantajuisen kirjallisuuden palkinnot. Kaunokirjallisuuden palkinnon voitti Aleksis Kivi teoksellaan Nummisuutarit, kun vastaehdokkaana oli J.L. Runebergin teos Kungarna i Salamis. Seuraavan kerran kirjailijapalkinto myönnettiin 1881. Samoihin aikoihin palkintoja alettiin myöntää

myös säveltaiteilijoille, kuvataiteilijoille ja näyttämötaiteilijoille. Kuvataiteen palkinnot osoitettiin Suomen Taideyhdistyksen jaettavaksi. Kirjallisuuden palkinnot jakoi oma erillinen palkintolautakunta. (Tuomikoski-Leskelä 1977 s. 24–25, 56)

Valtion ensimmäiset taidehallintoelimet syntyivät palkintolautakuntien pohjalta vuonna 1918, kun valtion taidelautakunnat (kirjallisuuslautakunta, kuvaamataidelautakunta, draamallinen lautakunta¹⁵, säveltaidelautakunta ja rakennustaidelautakunta¹⁶) perustettiin. Niitä alettiin myöhemmin kutsua niiden syntyyn voimakkaasti vaikuttaneen senaattori E.N. Setälän mukaan Setälän lautakunniksi. Lautakuntien keskeisimmäksi tehtäväksi muodostui valtion taidepalkintojen jako¹⁷ ja ne toimivat nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen syntyyn eli vuoteen 1968 asti. (Tuomikoski-Leskelä 1977 s. 56–60) Vuonna 1964 niiden joukko kasvoi yhdellä, kun valtion kamerataidelautakunta aloitti toimintansa (KM 1965 s. 10). Lisäksi niiden joukkoon voi lukea 1962 perustetun valtion elokuvapalkintolautakunnan (KM 1965 s. 15).

Tärkeimmäksi taiteilijatuken muodoksi alkoi itsenäisyyden ajalla kehittyä taiteilijoiden työskentelyapurahajärjestelmä. Varhaisimman työskentelyapurahojen muodon muodostivat valtion taiteilijaeläkkeet, jotka olivat nimestään huolimatta tarkoitettut aktiivitaiteilijoille. Niitä myönnettiin lähinnä kuvataiteilijoille, näyttämötaiteilijoille, kirjailijoille ja säveltaiteilijoille. Niitä saivat mm. Juhani Aho, Arvid Jär-

15 Draamallisen lautakunnan nimi muutettiin myöhemmin näyttämötaidelautakunnaksi. Sen alaan kuului näyttämötaiteen lisäksi myös tanssitaide ja lausuntataide (KM 1965 s. 56).

16 Rakennustaidelautakunnan alaan kuului rakennustaiteen lisäksi myös taiteellisuus (KM 1965 s. 56).

17 Tutkimuskirjallisuudessa yleisesti esitettyyn näkemykseen taidelautakuntien roolista pelkkinä palkintolautakuntina on suhtauduttava varauksella, sillä tutkimuksia tehtäessä on ollut käytettävissä varsinaisia primäärilähteitä hyvin rajoitetusti, kuten Tuomikoski-Leskelä (1977 s. 58 alaviite 4) tuo esiin. Käsityksemme taidelautakuntien toiminnasta nojautuukin lähinnä kuvataide- ja kirjallisuuslautakuntien toimintaa koskeviin tutkimuksiin, joista ei välttämättä voi tehdä muita taidelautakuntia koskevia analogiapäätelmiä. Veli-Matti Autio (1986 s. 220–223, ks. erit. alaviite 39) toteaa Tuomikoski-Leskelän (1977) antaman ja useasti referoidun kuvan taidelautakunnista pelkkinä palkintolautakuntina pohjautuvan varsin ohueen selvitystyöhön ja olevan paikoin ristiriitainen. Hän ei täysin yhdykään Tuomikoski-Leskelän käsityksiin vaan näkee lautakunnilla olleen laajemman taidepoliittisen roolin ja huomauttaa myös työskentelyapurahatyypisten taiteilijaeläkkeiden jakamisen olleen esimerkiksi 1920-luvulla lautakuntien työssä keskeisellä sijalla. Aution käytössä ei näy hänen viitteidensä perusteella olleen kuitenkaan Tuomikoski-Leskelää enempää primäärilähteitä. Myöhemmissä tutkimuksissa (esim. Helminen 2007 ja Sokka 2005) nojaututaan pitkälti Aution ja Tuomikoski-Leskelän havaintoihin, eikä uusia primäärilähteisiin pohjautuvia havaintoja esitetä.

nefelt, Robert Kajanus, Teuvo Pakkala, Kasimir Leino, Leevi Madetoja, Knut Weckman ja Jean Sibelius. (Tuomikoski-Leskelä 1977 s. 53)

Nämä taiteilijaeläkkeet muuntuivat toisen maailmansodan jälkeen pitkälti vanhuuseläkkeenluontoisiksi ja siinä merkityksessä ne muodostavat nykymuotoisten ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden kanta-muodon (KM 1965 s. 29). Niitä korvaaviksi aktiivitaiteilijoiden tukimuodoiksi muodostuivatkin 1940-luvun lopulla luodun (vanhan) Suomen akatemian akateemikon virat ja akatemian myöntämät, mutta käytännössä alan järjestöjen jakamat, nuorten ja varttuneiden taiteilijoiden akademia-apurahat, joita kumpiakin myönnettiin vuosittain vuoteen 1966 saakka 25 taiteilijalle (KM 1965 s. 28). Akademia-apurahojen määrä kaksinkertaistui vuonna 1966, kun eduskunnan jo vuonna 1962 hyväksymä asiaa koskeva lakiehdotus astui voimaan. Alun perin määrän piti kaksinkertaistua jo vuonna 1964, mutta presidentti jätti lain vahvistamatta¹⁸. Eduskunta vahvisti sen lopulta muuttamattomana vuonna 1966. (Tuomikoski-Leskelä 1977 s. 61)

Helmikuussa 1962 valtioneuvosto asetti Valtion taidekomitean kehittämään valtion taiteilijatukea. Työskenneltyään noin kolme vuotta komitea jätti mietintönsä (KM 1965). Tuon mietinnön ja ennen kaikkea sen toteutuneiden ehdotusten myötä Suomessa siirryttiin hyvinvointivaltiollisen taidepolitiikan aikakauteen.

Hyvinvointivaltiollisen taiteilijapolitiikan kehitys 1965–2006

Nykyiset taiteen ja taiteilijoiden tukemisessa noudatettavat periaatteet muotoiltiin Valtion taidekomitean mietinnössä 1965 (KM 1965) sekä tieteen ja taiteen työedellytyskomitean mietinnössä 1969 (KM 1969). Niiden pohjalta luotiin muun muassa Setälän lautakuntia seuraavat valtion taidetoimikunnat¹⁹ ja niiden toimintaa koordinoiva taiteen keskustoimikunta (ks. L 328/1967) sekä akademia-apurahat korvanneet valtion 0,5–5-vuotiset taiteilija-apurahat ja taiteilijaprofessorin virat (ks. L 734/1969). Valtion taidekomitean mietinnön kautta

18 Aution (1993 s. 370) mukaan vahvistamatta jättämisen taustalla olivat valtiontaloudelliset syyt.

19 Käytännössä ainoa muutos suhteessa Setälän lautakuntiin oli se, että taideteollisuus erotettiin rakennustaiteen alaisuudesta omaksi taidetoimikunnakseen. Taidetoimikunnat korvasivat myös akademia-apurahojen jakolautakunnat, joita oli asetettuna erikseen suomenkielisen kirjallisuuden apurahoja, ruotsinkielisen kirjallisuuden apurahoja, säveltaiteen apurahoja, kuvataiteen apurahoja ja näyttämötaiteen apurahoja varten. Akademia-apurahojen jaossa tanssitaide luettiin osaksi näyttämötaidetta ja rakennustaide, joka sisälsi myös taideteollisuuden, osaksi tieteen apurahoituksen piiriin kuuluvaa teknillistä alaa.

suomalainen taide- ja taiteilijatuki siirtyi käsitteellisesti passiivisesta taiteen tukemisesta aktiiviseen taiteen edistämiseen. Mietinnössä taide katsottiin olennaiseksi osaksi nyky-yhteiskuntaa ja toimiva taidekenttä erääksi kansakunnan olemassaolon keskeiseksi ehdoksi. (Kangas 2003 s. 85; Heikkinen 2003 s. 39–66 ja 125–146) Näin ollen komitea yhdistäen päättymässä olleen kansallisvaltion rakentamisprojektin ja nousevan hyvinvointivaltioprojektin ideologiat katsoi, että valtion on kannettava vastuu taiteen olemassaolosta ja edistämisestä.

Valtion taidekomitean mukaan taiteen taso ja vaikuttavuus riippuu ratkaisevasti ”taiteilijapersoonallisuuden itsenäisestä ja vapaasta kehittämisestä ja taiteelliseen ilmaisumuotoon purkautumisesta” (KM 1965). Mahdollisimman suotuisten edellytysten luominen tälle katsottiin siten taidetta tukevien julkisten toimien tärkeimmäksi tehtäväksi. Keskeistä oli korkeatasoisten ammattitaiteilijoiden tukeminen. Tämä erinomaisuuden periaate oli siten taustalla taidetoimikunta-järjestelmää perustettaessa. Sen soveltaminen edellytti myös selvää rajaa taiteilijoiden ja yleisöjen välille, kuten myös ammattilaisten ja harrastajien sekä korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin välille. (Heikkinen 1995 s. 260) Näennäisestä sitoutumisestaan taiteen vapautteen ja taidemaailman autonomisuuteen huolimatta siirtymä lakisääteiseen taiteilijatukeen merkitsi tosiasiallisesti uudenlaista tarvetta taiteen juridis-hallinnolliselle määrittelylle, joka ilmiönä merkitsee taiteen vapauden ja taidemaailman autonomisuuden kaventumista. Erkki Sevänen (1998 s. 332–362) on kuvannut kehitystä systeemiteoreettisesta näkökulmasta ja nähnyt 1960-luvun taide- ja taiteilijatuen institutionalisoimisen kuvastavan taidejärjestelmän interpenetroitumista poliittis-hallinnollisen järjestelmän kanssa.

Jo alusta alkaen hyvinvointivaltiollisen taiteilijapolitiikan kolmantena tukijalkana edellä käsiteltyjen julkisen taiteilijatuen itseisarvoisuuden ja taidemaailman autonomisuuden kunnioittamisen ohella oli kulttuurin demokratisointi eli kulttuuripalveluiden saatavuudessa ilmenneen sosiaalisen ja alueellisen eriarvoisuuden poistaminen. Selkeimmin kulttuurin demokratisointia käsiteltiin kulttuuritoimintakomitean mietinnössä (KM 1974), joka ammensi hetkeä aiemmin Ruotsissa ilmestyneestä mietinnöstä Ny kulturpolitik (SOU 1972:66). Tausta-arvona se esiintyy kuitenkin selvästi jo Valtion taidekomitean mietinnössä erityisesti komitean taiteen edistämisen organisointia ja taidehuoneistoja koskevissa esityksissä (ks. KM 1965, 104–105 ja 109). Taiteilijatuen kohdalla pyrkimys kulttuurin demokratisointiin ilmenee muun muassa alueellisten taidetoimikuntien luomisena ja alueellisten näkökohtien huomioimisena taiteilijatukea jaettaessa.

Taidepolitiikan keskeiset tavoitteet 1970- ja 1980-luvuilla muotoiltiin kahdessa eduskunnalle annetussa hallituksen selonteossa (Hallituksen taidepoliittinen selonteko eduskunnalle 1978, Hallituksen kulttuuripoliittinen selonteko eduskunnalle 1982). Suoran taiteilijatu-

en kannalta selonteoissa kiinnitettiin huomiota erityisesti vapaiden taiteilijoiden pitkäjänteisen työskentelyn turvaamiseen. Vuoden 1978 selonteko johtikin valtion pitkäaikaisten, 15-vuotisten, taiteilija-apurahojen luomiseen varttuneille taiteilijoille vuonna 1982²⁰. Samalla kiinnitettiin huomio myös taiteilijoiden heikkoon sosiaaliturvaan ja taiteilijoiden verotuksen ongelmiin. Verovapauteen pohjautunut suora taiteilijatuki ja ansioperusteisuuden suuntaan kehittyvä toimeentuloturva eivät tahtoneet kohdata. Valtaosin nämä jo 1970-luvulla esiin nousseet ongelmat odottavat edelleen ratkaisuaan.²¹

Taide- ja kulttuuripoliittiset tavoitteet otettiin kaikissa pohjoismaissa 1990-luvun aikana lähempään tarkasteluun. Suomen kulttuuripoliittista arvioitiin 1990-luvun alussa ilmestyneessä Kupoli-mietinnössä (KM 1992) ja sen jälkeen laaditussa valtioneuvoston kulttuuripoliittisessa selonteossa (Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko 1993). Suomea kohdannut lama näkyi selvästi molemmissa asiakirjoissa. Vaikka niissä tunnustetaan apurahajärjestelmä edelleen olennaiseksi osaksi valtion taiteilijapolitiikkaa, samalla niissä pyritään myös siirtämään taiteilijapolitiikan painopistettä kohti sellaisia tukimuotoja, joilla parannetaan taiteilijoiden mahdollisuuksia tulla toimeen taiteellisella työllä todeten samalla, että valtion taiteilijatukea kehitetään tulevaisuudessa valtionaloudellisten voimavarojen mukaan. Näihin ehdotuksiin liittyi kiinteästi taiteilijoiden sosiaaliturvaan ja verotukseen liittyvien ongelmien poistaminen (ks. Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko 1993 s. 9).

1990-luvun puolivälissä ilmestyi Suomen kulttuuripoliittikan kansainvälinen arviointiraportti (Renard 1996). Suoran taiteilijatuen osalta arviointiprosessissa kritisoitiin erityisesti pitkiä 15-vuotisia apurahoja ja apurahajärjestelmän jäykkyyttä. Ajateltiin, että apurahajärjestelmää tulisi kehittää lisäämällä tukea monitaiteellisille hankkeille ja että olisi luotava joustavampi apurahamuoto, joka kattaisi laajemman

20 Taidekentän tavoitteena oli tuolloin 15-vuotisten taiteilija-apurahojen sijaan pysyvien taiteilijantöiden luominen. taiteen keskustoimikunta esimerkiksi laati 1970-luvun lopulla ehdotuksen 600 pysyvän taiteilijantöiden perustamisesta. Ehdotus ei saanut valtionvarainministeriön hyväksyntää ja sen sijaan taiteilijoiden pitkäjänteisen työn turvaamismuodoksi luotiin valtion 15-vuotiset taiteilija-apurahat opetusministeriön ja erityisesti taideosaston osastopäällikkö Närvän ollessa esityksessä aloitteellinen. (Ks. Autio 1997 passim. sekä taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien pöytäkirjat 1975–1983 passim.) Keskustoimikunnan ehdotuksen taustalla oli kaikissa pohjoismaissa 1970-luvulla käyty keskustelu taiteilijapalkasta. Sen taustalla voi nähdä erityisesti norjalaisen Kunstnerstipend komiteamietinnön (NOU 1973:2). Muissa pohjoismaissa keskustelu johti tulotakuutyyppeihin järjestelyihin, mutta Suomessa se ohjautui pohdintoihin taiteilijoiden peruspalkkajärjestelmästä.

21 Tätä kirjoitettaessa on vireillä apurahansaajien sosiaaliturvan ja työttömyysturvan uudistus. Se pohjautuu pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmaan.

taiteilijapiirin. Suomen taiteilija-apurahajärjestelmässä luovuttiinkin 1990-luvun puolivälissä 15-vuotisista taiteilija-apurahoista muuttamalla ne 5-vuotisiksi apurahoiksi. Samalla kuitenkin todettiin, että pitkäjänteisen työskentelyn turvaamiseksi on mahdollista ketjuttaa viisivuotisia apurahoja²². Näin ollen 1980-luvun alussa erityisesti päämääräksi asetetusta pitkäjänteisen taiteellisen työskentelyn taloudellisesta turvaamisesta luovuttiin 1990-luvun puolivälissä palaten lähemmäksi 1960-luvulla asetettuja päämääriä.

Jo edellisellä vuosikymmenellä käynnistynyt säädösohjailun väljentäminen ja siirtyminen tiukasti sidotusta budjettiohjauksesta kohti väljempää tulosohjausta kulminoitui taiteilijatuen säädösperustan kohdalla vuonna 2000 toteutetuissa lakiuudistuksissa. Uudistukset lisäsivät lakisääteisen taiteilijatuen tukimuotojen joustavuutta sekä tuen taiteenaloittaisen kohdentamisen että apurahakausien pituuden suhteen. Samalla taiteilijatuen hallinto keskitettiin yhä tiiviimmin taiteen keskustoimikunnan yhteyteen. Joustavuutta taiteilijatukijärjestelmään oli tuonut myös jo 1980-luvulla alkanut ja 1990-luvun lopulla varsinaisesti kasvuun kiihtynyt taiteenaloittaisten erityistukimuotojen mukaantulo, jonka puitteissa syntyi sellaisia tukimuotoja kuin esimerkiksi valokuvateosten laatutuki. Tukimuotojen kautta kanavoitun taiteilijatuen volyyymi jää kuitenkin erittäin pieneksi suhteessa valtion taiteilija-apurahoina, kohdeapurahoina, kirjasto- ja näyttöapurahoina sekä taiteilijaprofessoreiden virkoina ja läänintaiteilijoiden toimina kanavoituun taiteilijatukeen. Joustavuuden lisäksi näiden puhtaasti budjettiperusteisten tukimuotojen käyttöönotto lisäsi talousarviopäätöksentekijän eli käytännössä opetusministeriön ohjausvaltaa taidetoimikuntalaitokseen.

Vuonna 2003 hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta (2003). Se pohjautui sitä valmistelleen TAO-toimikunnan vuotta aiemmin ilmestyneeseen ohjelmaehdotukseen Taide on mahdollisuuksia (2002). Suomea kohti luovaa hyvinvointiyhteiskuntaa tavoitteenasettelussaan vievässä periaatepäätöksessä katsottiin, että taiteilijoiden apurahamahdollisuuksia olisi lisättävä laajentamalla kirjasto- ja näyttöapurahajärjestelmiä ja huolehtimalla apurahojen tasokorotuksista. Lisäksi periaatepäätöksessä kannettiin huolta taiteilijatuen kattavuuden säilyttämisestä ja nähtiin taiteilijatukijärjes-

22 Viisivuotisten apurahojen ketjuttamiseen ei kuitenkaan ryhdytty. Sen sijaan taidetoimikuntien käytännöksi muodostui menettely, jossa taiteilijalla on muutaman vuoden apurahaton jakso pitkien apurahojen välissä. Jopa suuren kumulatiivisen kokonaisapurahakertymän omaavien taiteilijoiden, eli heidän joiden taiteilijaura koostuu pääosin valtion taiteilija-apurahan turvaamasta työskentelystä, kohdalla yksittäisten apurahakausien välissä on runsaasti muutaman vuoden mittaisia katkoja (ks. Rautiainen 2006 s. 26).

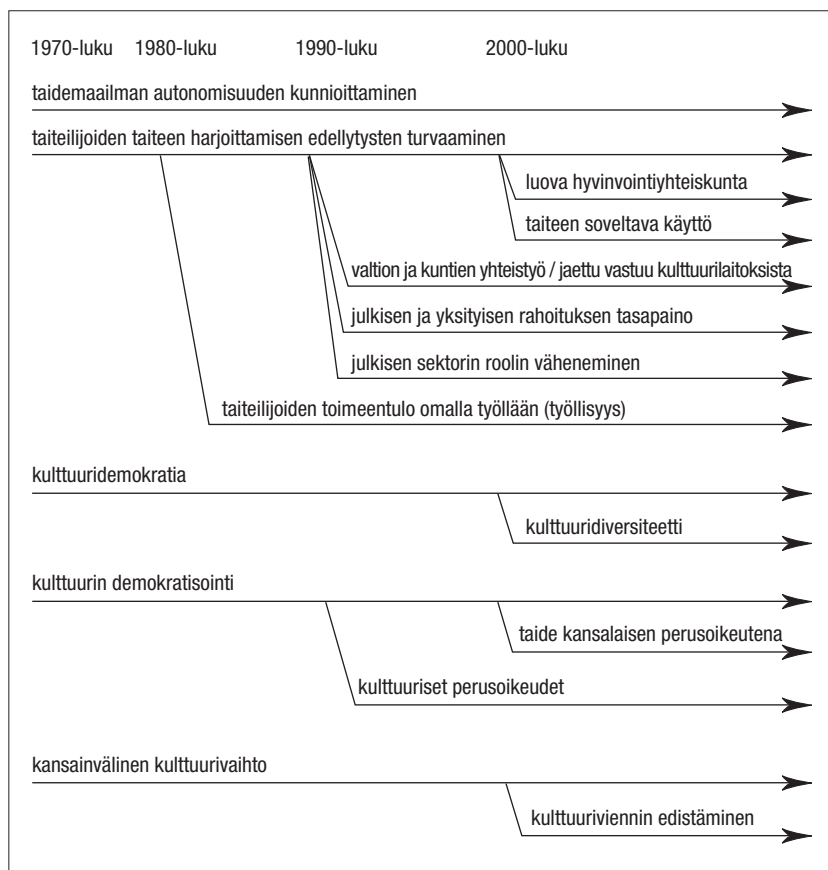
telmän joustavuuden säilyminen tässä suhteessa erittäin keskeiseksi tekijäksi.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä edellytettiin taidehallinnon kehittämistä. Kehittämissuuntia luonnosteltiin kolmessa työryhmässä. Näistä ensimmäinen eli Suomen taidetoimikuntalaitoksen kansainvälinen arviointityöryhmä sai työnsä valmiiksi vuonna 2003. Sen raportissa katsottiin, että taidetoimikuntalaitoksen autonomiaa tulisi vahvistaa, eikä aliresursoitujen ja aliarvostettujen alueellisten taidetoimikuntien niukkoja määrärahoja tulisi enää käyttää taiteilija-apurahoihin ja avustuksiin (Adams, Ahonen & Fisher 2004).²³

Kansainvälisen arviointiraportin julkaisemisen jälkeen taidetoimikuntalaitoksen kehittämissuuntia luonnostelemaan asetettiin kaksi työryhmää, joista toisen tehtäväksi annettiin alueellisen taidehallinnon kehittäminen ja toisen tehtäväksi valtion taidetoimikuntalaitoksen kehittäminen. Alueellisen taidehallinnon kehittämistyöryhmä ehdotti alueellisten taidetoimikuntien hallinnollista yhdistämistä taiteen keskustoimikuntaan. Työryhmä ei tehnyt alueellisten taidetoimikuntien jakamaa suoraa taiteilijatukea koskevia ehdotuksia lukuun ottamatta toivomusta alueellisten taiteenedistämismäärärahojen lisäämisestä. (Alueellisen taidehallinnon uudistaminen 2005) Valtion taidetoimikuntalaitoksen kehittämistyöryhmä sen sijaan arvioi suomalaisen suoran taiteilijatukijärjestelmän todeten sen vahvuudeksi lakisääteisyyden ja joustavuuden. Järjestelmän heikkoudeksi todettiin taiteilijatuen volyymin jälkeenjääneisyys ja tukimuotojen laajasta kirjosta johtuva hajanaisuus, osittainen päällekkäisyys ja eri taiteenalojen rahoituksen epäsuhtaisuus. Työryhmä esitti apurahamuotojen supistamista niin, että yksittäisille taiteilijoille ja työryhmille jaettaisiin alakohtaisia taiteilija-apurahoja ja kohdeapurahoja sekä taideyhteisöille toiminta-avustuksia ja kohdeavustuksia. Lisäksi kirjastoapurahajärjestelmä säilytettäisiin erillisenä tukimuotona. (Valtion taidetoimikuntalaitoksen kehittäminen 2005) Tältä pohjalta on taiteen keskustoimikunnan hallintotoimistossa valmisteltu opetusministeriölle esitys apurahajärjestelmän kehittämisestä. (Taiteen keskustoimikunnan sisäisen kehittämisen työryhmän muistio 2006.)

23 Näkemys on päinvastainen kuin kymmenen vuotta aiemmassa kansainvälisessä arvioinnissa esitetty. Tuolloin kansainvälinen arviointiryhmä esitti lyhyiden taiteilija-apurahojen jakamisen siirtämistä alueellisten taidetoimikuntien tehtäväksi (ks. Renard 1996).

Kuvio 2. Valtion taidepoliittisia avainkäsitteitä 1970–2000-luvuilla

Yhteenvedona voi todeta, että taidetoimikuntalaitoksen synnystä kuluneiden noin neljäkymmenen vuoden aikana suoran taiteilijatuon järjestelmä on pysynyt perusteiltaan suhteellisen muuttumattomana. Taiteilijatukea koskevassa tavoitteenasettelussa on tapahtunut vain pieniä muutoksia. Tukijärjestelmä nojaa oikeutukseltaan hyvinvointivaltioajatteluun kietoutuvaan taiteen tuottaman sivistyksen itseisarvoisuuteen ja hallinnollisesti taidemaailman autonomisuutta kunnioittavaan vertaisarviointiin, jossa taiteellisen työn laatu on ensisijainen, monien tukimuotojen kohdalla käytännössä ainoa, myöntökriteeri. Järjestelmän tarkoituksena ei ole elättää toimeentuloturvan muotona erityistä taiteilijoiden yhteiskuntaluokkaa²⁴, vaan yksittäisen taiteilijan on yhä uudelleen ja uudelleen kyettävä taiteellisen työnsä avulla lunastamaan paikkansa julkisen tuen kohteena. Merja Heikkinen (2004 s. 96) on pohjoismaisia taiteilijatuojärjestelmiä tarkastellessaan todennut osuvasti, että pohjoismaisen kulttuuripolitiikan muutoksia tarkasteltaessa taiteilijoiden tukipolitiikka vaikuttaa välillä linnakkeelta, jonka sisäpuolelle laajemmän kulttuuripolitiikan vaihtelevat muutostrendit eivät ole juuri yltäneet. Taiteilijapolitiikan

kolme tukijalkaa – taiteilijatuen itseisarvoisuus, taidemaailman autonomisuus ja kulttuurin demokratisointi ovat syvälle paaluttuneita.

Kuvio 2 kuvaa valtion taidepolitiikan avainkäsitteiden kehittymistä 1970-luvulta 2000-luvulle. Se osoittaa, että taidepoliittisten avainkäsitteiden määrällisestä kasvusta huolimatta uusia taidepoliittisia avauksia ei ole kuitenkaan tehty. Taidepolitiikassa puhutaan edelleen samoista asioista. Tällä hetkellä puheeseen tarvitaan vain enemmän käsitteitä kuin 1970-luvulla.

Suoraan taiteilijatukeen käytettyjen määrärahojen yleiskehitys 1971–2006

Kun Valtion taidekomitea asetettiin vuonna 1962, valtion suoraan taiteilijatukeen käytettiin vuoden 2006 rahanarvossa 1,2 miljoonaa euroa (taulukko 1). Siirtymä hyvinvointivaltiollisen taidepolitiikan aikaan merkitsi suoraan taiteilijatukeen käytettyjen määrärahojen tuntuvaa korotusta. Valtion taidekomitea oli ehdottanut yksinomaan taiteilijoiden työskentelyapurahoihin käytettävien määrärahojen kasvattamista yli kolminkertaiseksi (KM 1965 s. 2). Tieteen ja taiteen työedellytyskomitean ehdotukset (KM 1969 s. 69) menivät määrärahojen kasvattamisessa vielä pidemmälle ja toteutuivat lähes sellaisenaan. Vuonna 1961 luotu²⁵ kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahajärjestelmä merkitsi tuntuvaa korotusta kirjailijoille maksettavaan taiteilijatukeen. Valtion taidepalkintojen ja muiden taiteenedistämisen määrärahojen kohdalla määrärahat kasvoivat hieman, mutta eivät muuttuneet radikaalisti.

Suoraan taiteilijatukeen käytetyt määrärahat ovat olleet kasvussa koko nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen ajan. Vuoden 2006 rahanarvossa taiteilijatukeen käytettiin vuonna 1971²⁶ kaikkiaan 5,76 miljoonaa euroa, kun vuonna 2006 siihen käytettiin jo 20,24 miljoonaa euroa. Taiteilijatuen kehitys on karkeasti jaettavissa kahteen vaiheeseen. Ensimmäistä 1970- ja 1980-luvut käsittävää vaihetta leimaa tuen

24 Tämän tyyppinen toimeentuloturvajärjestelmään kietoutuva justifikaatiopohja on tunnistettavissa esimerkiksi ruotsalaisen ja norjalaisen taiteilijoiden tulotakuun taustalta. (Ks. NOU 1973:2) Suomalainen suora taiteilijatuki onkin muiden pohjoismaiden suoran taiteilijatuen tuki-instrumentteihin verrattuna poikkeuksellisen irrallaan taiteilijoiden toimeentuloturvan järjestelyistä. Toisin sanoen esteettisellä argumentaatiolla on suomalaisessa suorassa taiteilijatuen muiden pohjoismaiden järjestelmiä keskeisempi asema (ks. Heikkinen 2007 s. 97–100).

25 Kirjastoapurahajärjestelmä oli luotu jo vuonna 1961 (ks. L 236/1961). Vuosina 1962–1964 jaettiin joitakin kirjastoapurahoja, mutta täysimuotoisesti kirjastoapurahojen jako käynnistyi vuonna 1965. (ks. KM 1965 s. 25). Useissa lähteissä esitetty käsitys vuodesta 1963 ensimmäisten kirjastoapurahojen jakovuotena on siis virheellinen.

voimakas määrällinen kasvu. 1970-luvulla se kohdistui voimakkaimmin kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahajärjestelmään ja alueellisten taidetoimikuntien taiteenedistämisaroihin. 1980-luvulla kasvu kohdistui voimakkaimmin valtion taiteilija-apurahojen kasvattamiseen. Kasvuun vaikutti erityisesti varttuneille taiteilijoille tarkoitettujen valtion pitkien 15-vuotisten taiteilija-apurahojen käyttöönotto. 1990-luvun alun jälkeen taiteilijatukeen käytetyt määrärahat ovat kasvaneet aiempaa hillitymmin ja kasvu on suuntautunut erilaisten volyymiltään kohtuullisen pienten erityistukimuotojen määrän kasvatamiseen. (Taulukko 2, Kuvio 3, Kuvio 4)

Taulukko 1. Valtion suoraan taiteilijatukeen vuonna 1962 käytetyt määrärahat miljoonina euroina vuoden 2006 rahanarvossa ja niiden suhteellinen osuus kokonaistuesta

<i>Tukimuoto</i>	<i>milj. €</i>	<i>%</i>
Akateemikon virat	0,20	17 %
Akatemia-apurahat	0,61	52 %
Muut apurahat ^a	0,02	1 %
Taidepalkinnot	0,35	30 %
Yhteensä	1,18	100 %

Luvut on muunnettu vuoden 2006 rahanarvoon käyttäen elinkustannusindeksiä

Lähde: KM 1965 s. 25–26

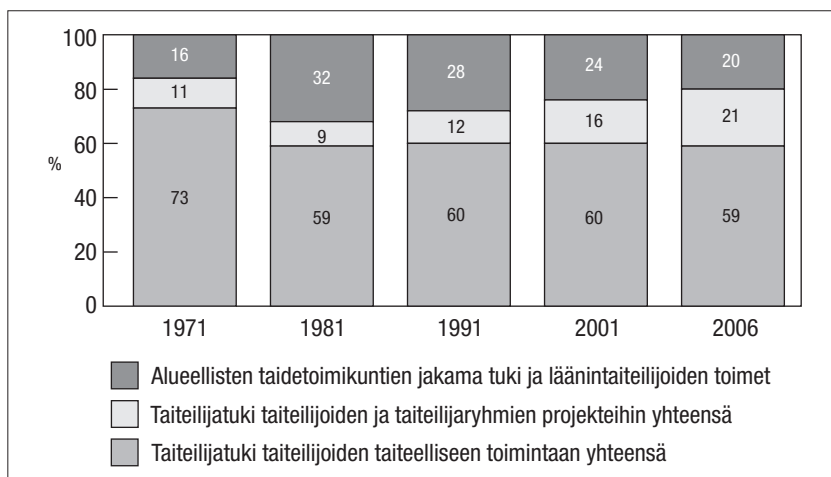
^a Sisältää kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahat ja -avustukset

1980-luvun alusta lähtien taiteen keskustoimikunnan, valtion taide-toimikuntien ja erillisten apurahalautakuntien taiteilijatuki taiteelliseen toimintaan (taiteilija-apurahat, taiteilijaprofessorit, valtionpalkinnot sekä kirjasto- ja näyttöapurahat) on muodostanut noin 60 % valtion suorasta taiteilijatuesta. Lopun taiteilijatuon kohdalla painopiste on sen sijaan siirtynyt alueellisten taidetoimikuntien jakamasta tuesta taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien jakamien projektitukien suuntaan. Kun vuonna 1981 alueellisten taidetoimikuntien tuki muodosti 32 % suorasta taiteilijatuesta, niin vuonna 2006 se muodosti enää vain 20 %. Vastaavasti kun vuonna 1981 taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien projektituki muo-

26 Olen ottanut vuoden 1971 vertailukohdaksi siitä syystä, että silloin tieteen ja taiteen työdellisyyskomitean (KM 1969) esittämät Valtion taidekomitean mietintöön (KM 1965) pohjautuvat uudet taiteilijatuon instrumentit (kohdeapurahat, valtion taiteilija-apurahat, taiteilijaprofessorit ja alueellisten taidetoimikuntien taiteen edistämismäärärahat) on otettu käyttöön ja lähes kaikki lakkautettaviksi ehdotetut tuki-instrumentit (keskeisimpinä palkalliset akateemikon virat ja akatemia-apurahat) on lakkautettu.

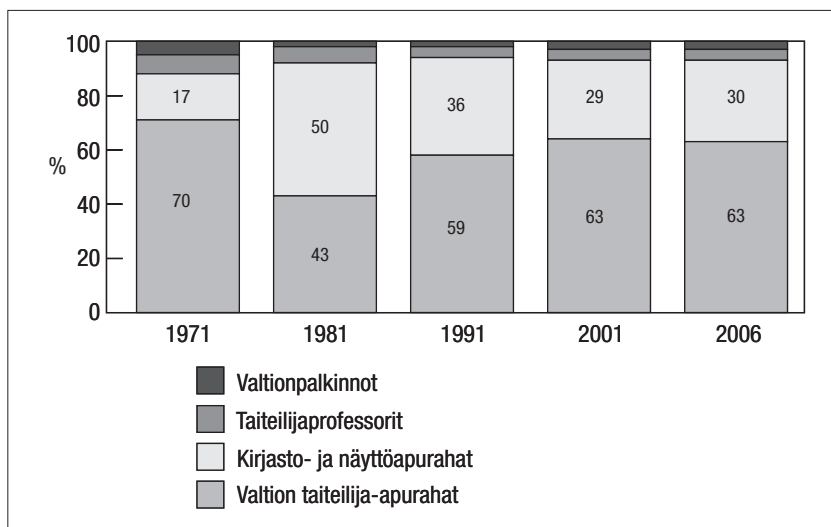
dosti 9 % suorasta taiteilijatuesta, muodosti se vuonna 2006 jo 21 % siitä. (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Suoran taiteilijatuen tukityyppien suhteellinen osuus kaikesta jaetusta suorasta taiteilijatuesta vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006

Lähteet: HARAVA-rekisteri, taiteen keskusneuvoston arkisto, Valtioneuvoston arkisto, Karhunen 2007, Heikkinen 1995

Kuvio 4. Taiteilijoiden taiteelliseen toimintaan jaetun taiteilijatuon (= taiteilijajärjestöjen taiteelliseen toimintaan yhteensä) tukimuotojen suhteelliset osuudet vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006

Lähteet: HARAVA-rekisteri, taiteen keskusneuvoston arkisto, Valtioneuvoston arkisto, Karhunen 2007, Heikkinen 1995

Taulukko 2. Suoraan taiteilijatukeen käytetyt määrärahat miljoonina euroina vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006 vuoden 2006 rahanarvoissa.

	1971 milj. €	1981 milj. €	1991 milj. €	2001 milj. €	2006 milj. €
Taiteilijatuki taiteilijoiden taiteelliseen toimintaan yhteensä (lukuunottamatta alueellisten taidetoimikuntien tukea)	4,18	7,22	10,33	10,88	11,89
Valtion taiteilija-apurahat ^a	2,94	3,11	6,07	6,95	7,44
Taiteilijaprofessorit	0,31	0,34	0,40	0,46	0,48
Valtionpalkinnot ^b	0,21	0,15	0,19	0,37	0,38
Kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahat	0,73	3,62	3,67	2,15	2,58
Kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kirjastoapurahat	0,05
Säveltaiteen kirjastoapurahat	.	.	.	0,09	0,12
Kuvataiteen näyttöapurahat	.	.	.	0,87	0,84
Taiteilijatuki taiteilijoiden ja taiteilijaryhmien projekteihin yhteensä (lukuunottamatta alueellisten taidetoimikuntien tukea)	0,66	1,16	2,06	2,98	4,35
Kohdeapurahat	0,64	0,59	0,69	0,69	0,75
Näytelmäkirjallisuuden kantaesitystuki / näytelmäkirjallisuuden edistäminen ^b	.	0,19	0,21	0,12	0,24
Matka-apurahat	.	.	.	0,18	0,31
Residenssi- ja taiteilijavaihtotoiminta	.	.	.	0,16	0,24
Elokuvakulttuurintuki	.	.	0,31	0,18	0,25
Kuvataiteen ateljee ja työpajatuki	0,07
Kuvataiteen julkaisutuki	0,10
Kuvataiteen näyttelytoiminta	.	0,33	0,38	0,41	0,54
Lastenkulttuurituki	.	0,04	0,13	0,35	0,48
Lyhytaikaisten ammatteriteatterituotantojen tuki ^c	0,01	0,02	0,17	0,16	0,18
Media-, sirkus- ja monitaidetuki	.	.	.	0,18	0,29
Muotoilun edistäminen ^d	.	.	.	0,02	0,08
Muotoilun projektituki ^e	.	.	0,08	0,14	0,20
Rakennustaiteen edistäminen ^f	.	.	.	0,09	0,24
Tanssikulttuurin tuki	.	.	.	0,04	0,04
Tanssiproduktioiden tuki	.	.	0,04	0,16	0,17
Valokuvataiteen produktiotuki	.	.	.	0,05	0,10
Valokuvateosten laatutuki	.	.	0,04	0,05	0,07
Alueellisten taidetoimikuntien jakama tuki ja läänintaiteilijoiden toimet	0,92	3,85	4,93	4,34	4,00
SUORA TAITEILIJATUKI YHTEENSÄ	5,76	12,23	17,31	18,20	20,24

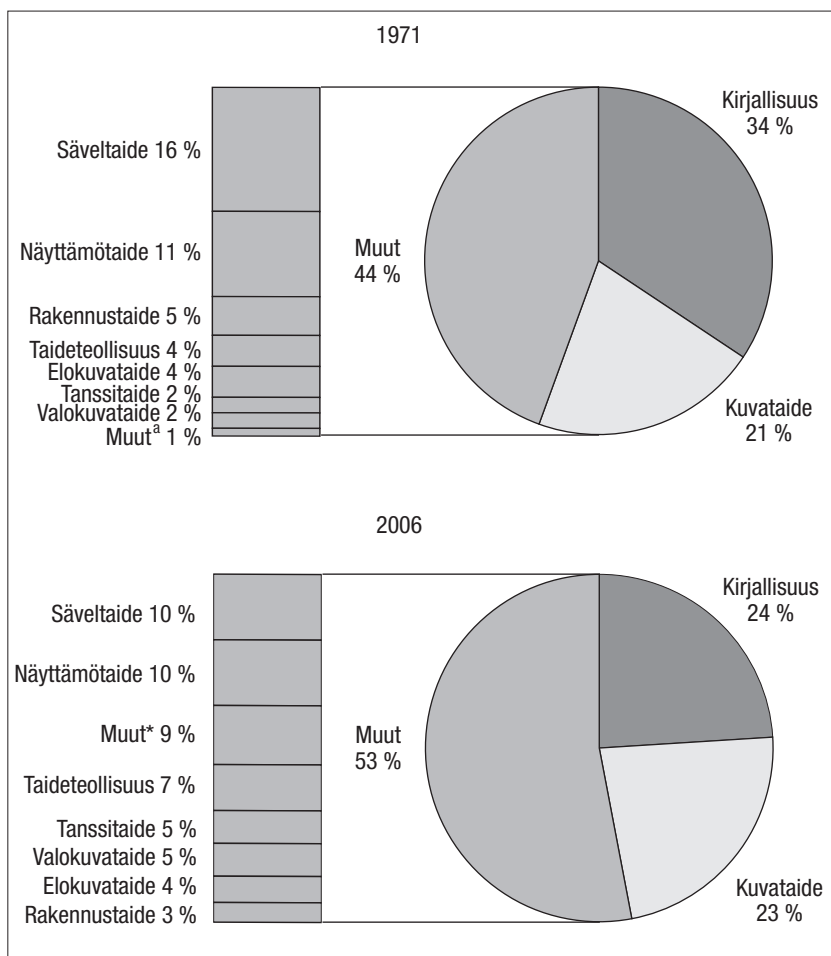
Luvut on muunnettu vuoden 2006 rahanarvoon käyttäen elinkustannusindeksiä.

Lähteet: HARAVA-rekisteri, taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset, taiteen keskustoimikunnan arkisto, Valtioneuvoston arkisto (opetusministeriön arkistoyksikkö), Karhunen 2007, Heikkinen 1995

. = apurahamuotoa ei ollut olemassa kyseisenä vuonna

- ^a Vuoden 1971 luku sisältää vähäisen määrän maksettuja varttuneiden taiteenharjoittajien useampivuotisia akatemia-apurahoja.
- ^b Vuonna 1971 jaettiin näytelmien kantaesitysten perusteella näytelmäkirjallisuuden valtionpalkintoja, jotka myöhemmin korvattiin näytelmäkirjallisuuden edistämiseen / näytelmäkirjallisuuden kantaesityksiin varatulla tuella. Valtionpalkintoihin sisältyvät opetusministeriön jakamat Suomi-palkinnot.
- ^c Vuosina 1971 ja 1981 tuki oli näyttämötaiteen ohjaajavierailuihin
- ^d Vuonna 2001 tukea jaettiin Muotoilupoliittisen ohjelman (MUPOLI) toteuttamiseen.
- ^e Sisältää taideteollisuuden laatu-, näyttely- ja uustuotantotuen.
- ^f Vuonna 2001 tukea jaettiin Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman (APOLI) toteuttamiseen.

Kuutio 5. Suoraan taiteilijatukeen käytettyjen määrärahojen jakaantuminen taiteenaloittain 1971 ja 2006

^a Muut: mm. sirkustaide, mediataide, arvostelijat, lastenkulttuuri.

Lähteet: HARAVA-rekisteri, taiteen keskustoimikunnan arkisto, Valtioneuvoston arkisto, Karhunen 2007, Heikkinen 1995

Taiteilijatukeen käytettyjen määrärahojen painotuksissa on siis tapahtunut siinä mielessä selvä muutos, että säädösperusteisten tukimuotojen painoarvo on pienentynyt samalla, kun puhtaasti budjettiperusteisten tukimuotojen määrä on ollut kasvussa. Opetusministeriön ohjausvalta on täten kasvanut ja taidetoimikuntien itsenäisyys kaventunut, sillä mitä hienosyisemmin määrärahojen käyttötarkoituksia eritellään, sitä kapeampi on taidetoimikuntien päätäntävalta. Toisaalta samanaikaisesti on myös taiteen keskustoimikunnan itsenäistä asemaa vahvistettu esimerkiksi poistamalla vuonna 2000 taiteenalakohdattaiset kiintiöt taiteilija-apurahalainsäädännöstä.

Tämän muutoksen tosiasialliset vaikutukset ovat kuitenkin olleet sen symbolista arvoa vähäisemmät, koska keskustoimikunta ei ole halunnut lähteä horjuttamaan jakosuhteisiin vuosikymmenten aikana muodostunutta tasapainotilaa. Koko nykymuotoisen taiteilijatuken aikakauden noin puolet kaikesta jaetusta suorasta taiteilijatuesta on käytetty kahden taiteenalan, kirjallisuuden ja kuvataiteen, taiteilijoiden tukemiseen. Seuraavaksi eniten taiteilijatukea ovat saaneet säveltäjätaiteilijat ja näyttämötaiteilijat. Näiden suurimpien alojen suhteellinen osuus kaikesta tuesta on kuitenkin laskenut aavistuksen. Eniten suhteellista osuuttaan ovat kasvattaneet sellaiset taiteenalat, joita ei omina itsenäisinä käsitteinään lainkaan mainittu taiteilijajärjestelmää 1960-luvulla luotaessa: tanssitaide, valokuvataide, sirkustaide ja mediataide. Näiden alojen taiteilijoille jaettava taiteilijatuki on kuitenkin taiteilijatuken kokonaisuudessa edelleen marginaalisessa asemassa. (Kuvio 5.)

Taiteilijaprofessorit ja läänintaiteilijat

Taiteilijaprofessori- ja läänintaiteilijajärjestelmät ovat muihin pohjoismaihin verrattuna omalaatuisia ja ainoastaan suomalaiselle suoralle taiteilijatuelle ominaisia ilmiöitä. Niiden synty palautuu 1960-luvun taide- ja taiteilijapoliittiseen keskusteluun. Valtion taidekomitea (KM 1965 s. 65) pohdiskeli mietinnössään erityisten taiteilijan toimien perustamista, muttei kuitenkaan tehnyt asiaan liittyviä ehdotuksia: ”Komitea on myös harkinnut pysyvien apurahojen sekä taiteilijan toimien perustamista, mutta katsonut, että ennen sitä on syytä tutkia niitä vaikutuksia, mitä tässä mietinnössä esitetyillä taiteilija-apurahoilla tulee olemaan. Järjestelmää kehitettäessä olisi pysyvien apurahojen ja taiteilijan toimien tarpeellisuus otettava punnittavaksi mm. Ruotsissa saatujen kokemusten valossa.”

Komitean taiteilija-apurahajärjestelmää koskeneita ehdotuksia jatkoyöstänyt Tieteen ja taiteen työedellytyskomitea palasi Valtion taidekomitean taiteilijan toimia koskeneisiin pohdintoihin ja päätyi esittämään, että ”lähinnä varttuneita, itsenäisen suorituskykynsä jo osoit-

taneita luovia taiteilijoita varten ja erityisesti heidän laajamittaisten työsuunnitelmiansa toteuttamista silmällä pitäen luotaisiin valtion ja kuntien yhteistoimin kunnallisten taiteilijan toimien järjestelmä”. Komitea katsoi, että toimia tulisi olla noin 30–40 kappaletta ja valtion tulisi osallistua niiden palkkakustannuksiin 50–70 %:n osuudella. Loput tarvittavista varoista tulisivat sijoituskunnalta. (KM 1969 s. 78–80.)

Työedellytyskomitean mallia ei otettu jatkovalmistelun pohjaksi, sillä se kohtasi kritiikkiä kunnallisten taideasiamiesten mallia kannattaneiden tahojen keskuudessa²⁷. Sen sijaan hallitus esitti taiteilija-apurahalainsäädäntöä koskevassa esityksessään (HE 65/1969 vp.), että taiteen edistämiseksi luotaisiin taiteilijaprofessorijärjestelmä, joka peruseriaatteiltaan vastaisi tieteen edistämiseksi luotavaa tutkijaprofessorijärjestelmää. Taiteilijaprofessoreiden viroilla oli tarkoitus korvata lakkautettavan vanhanmuotoisen Suomen Akatemian taiteen akateemikkojen virat. Näin myös tapahtui. Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen kahdeksan määräaikaisen taiteilijaprofessorin viran luomisesta loppuvuodesta 1969. Virat sidottiin valtion palkkaluokkaan B2, joka oli huomattavasti alempi kuin vanha akateemikon palkka (pl. B8) ja alhaisempi kuin samaan aikaan luotujen tutkijaprofessorin virkojen palkkataso (Autio 1993 s. 371). Viroista säätänyt laki taiteilijaprofessorin viroista ja valtion taiteilija-apurahoista (845/1969) astui voimaan vuoden 1970 alusta.

Taiteilijaprofessoreiden nimittäminen annettiin alun perin opetusministeriön tehtäväksi. Ministeriö teki nimityspäätöksen taiteen keskustoimikunnan virkaehdotuksesta, jonka keskustoimikunta laati kuultuaan valtion taidetoimikuntia. Vuonna 2000 taiteilijaprofessoreiden nimittäminen siirrettiin taiteen keskustoimikunnan tehtäväksi. Nykyään keskustoimikunta nimittää taiteilijaprofessorit valtion taidetoimikuntien esityksistä. Erityisen eteväksi taiteenharjoittajaksi katsotun taiteilijaprofessorin tulee virassaan harjoittaa taiteellista työtä sekä harkintansa mukaan antaa opetusta ja ohjausta alansa taiteenharjoittajille (L 845/1969, 1§). Vaikka taiteilijaprofessori rinnastuukin oikeudellisesti virkamiehiin, tosiasiallisesti taiteilijaprofessorin virka on käsitettävissä erääksi erityiseksi lähinnä pitkiin taiteilija-apurahoi-

27 1960- ja 1970-luvuilla eräissä kunnissa toimi kunnallisia taideasiamiehiä, joista osan tehtäväkentässä painoutuivat kulttuurihallinnolliset tehtävät ja osan tehtäväkentässä taiteellinen työskentely. Taideasiamiesjärjestelmää koskevaa tutkimustietoa on olemassa niukalti. Ryöppö (1971 s. 59) on todennut, että joihinkin maalaiskuntiin sivutoimiset taideasiamiehet ilmestyivät 1960-luvun lopulla ja sitä ennen taideoioita hoitaneita viranhaltijoita ja toimihenkilöitä oli ollut vain joissain kaupungeissa ja kauppaloissa. 1970-luvun alusta lähtien haaveiltiin, että taideasiamiehet kokopäiväistettäisiin niin, että heistä tulisi kuntien taidesihteerejä. Kunnallisten taiteilijantoimien (ja myöhemmin läänintaiteilijan toimien) katsottiin eräissä piireissä muodostavan esteen näiden enemmän hallinnollisten kunnallisten virkojen kehittämiselle.

hin rinnastuvaksi suoran taiteilijatuon muodoksi. Taiteilijaprofessorilla on täysi vapaus itsenäisesti muokata taiteilijaprofessorikaudestaan itsensä, taiteellisen työskentelynsä, näköinen²⁸. Taiteilijaprofessorin viralla on suomalaisella taidekentällä ja suomalaisessa yhteiskunnassa merkittävä statusarvo (ks. Valtion taidetoimikuntalaitoksen kehittäminen 2005 s. 44).

Vuonna 1970 nimitettiin ensimmäiset kolme taiteilijaprofessoria: kirjailija Tuomas Anhava, elokuvaohjaaja Risto Jarva ja keramiikkataiteilija Kyllikki Salmenhaara. Alusta alkaen taiteilijaprofessorit on pääsääntöisesti nimitetty viisivuotiskausiksi²⁹. Tämän jälkeen uusia taiteilijaprofessoreita nimitettiin vuosittain niin, että vuonna 1976 taiteilijaprofessorin virkojen määrä saavutti nykyisen tasonsa eli 11 virkaa. Taiteilijaprofessorien virat jakaantuivat taiteenaloittain tuolloin lähes nykyisen kaltaisesti, kuten taulukosta 3 ilmenee. Kuviosta 6 ilmee taiteilijaprofessoreiden henkilötyövuosien jakaantuminen taiteenaloittain.

Taulukko 3. Taiteilijaprofessorien virkojen jakaantuminen taiteenaloittain 1976, 1986, 1996 ja 2006

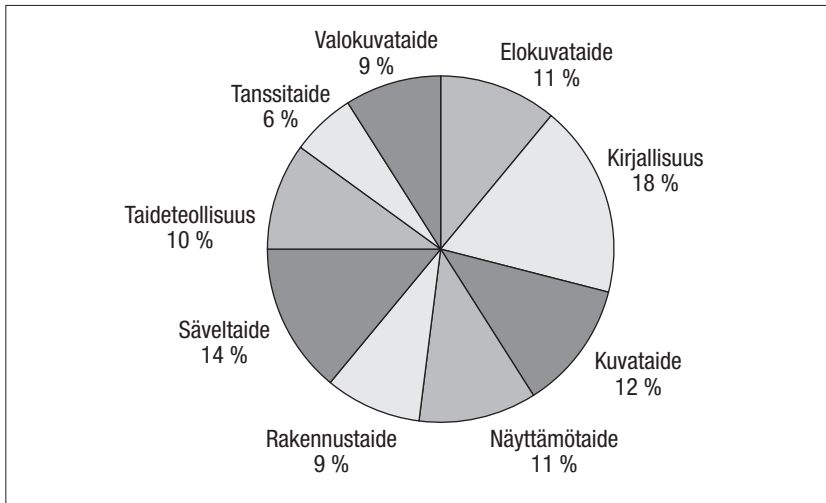
	1976	1986	1996	2006
Elokuvataide	2	1	1	1
Kirjallisuus	2	2	2	2
Kuvataide	2	1	1	1
Näyttämötaide	1	2	1	1
Rakennustaide	1	1	1	1
Säveltaide	1	1	2	2
Taideteollisuus	1	1	1	1
Tanssitaide	0	1	1	1
Valokuvataide	1	1	1	1
Yhteensä	11	11	11	11

Lähde: taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset

28 Valtion taidetoimikuntalaitoksen kehittämistyöryhmä (2005 s. 44) on katsonut taiteilijaprofessorien tehtävänkuvan määrittelyn niukkuuden ja sen, ettei virkaan liity raportointivelvollisuutta, taiteilijaprofessorijärjestelmän heikkoudeksi. Toisaalta työryhmä toteaa samassa yhteydessä, että viran toimenkuva kohdistuu luovaan taiteelliseen työhön ja on tästä syystä hyvin väljä.

29 A 845/1969 mukaan taiteilijaprofessori nimitetään virkaan joko enintään viiden vuoden määräajaksi tai toistaiseksi. Tähän mennessä nimitetyistä taiteilijaprofessoreista ainoastaan säveltäjä Aulis Sallinen ja kirjailija Bo Carpelan on nimitetty virkaan toistaiseksi. Tosin hekin olivat ennen nimitystä vakinaiseen virkaan hoitaneet taiteilijaprofessorin virkaa määrääkäsina.

Kuvio 6. Taiteilijaprofessorien henkilötyövuosien jakaantuminen taiteenaloittain 1970–2006

Lähde: taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset

Kaikkiaan 78 henkilöä on toiminut taiteilijaprofessorin virassa järjestelmän alun ja vuoden 2006 välisenä aikana. Taiteilijaprofessorin virkojen hoitamiseen on käytetty tänä aikana 382,5 henkilötyövuotta. Lähes kaikki taiteilijaprofessorit ovat hoitaneet virkaansa yhden viisivuotiskauden. Alle viisi vuotta virkaa ovat hoitaneet elokuvaohjaaja Heikki Partanen (2 vuotta), taiteilija Oiva Toikka (3 vuotta), tanssitaiteilija Irina Hudova (3 vuotta), kuvanveistäjä Kain Tapper (3 vuotta), näyttelijä Lasse Pöysti (3 vuotta), arkkitehti Reima Pietilä (3 vuotta), keraamikko Kyllikki Salmenhaara (3 vuotta), näyttelijä Seela Sella (3,5 vuotta) ja arkkitehti Kirmo Mikkola (4 vuotta). Heistä Partasen viranhoito päättyi hänen menehtymiseensä. Yli viisi vuotta taiteilijaprofessorin virkaa ovat hoitaneet elokuvaohjaaja Rauni Mollberg (kaksi viisivuotiskautta), kirjailija Tuomas Anhava (kaksi viisivuotiskautta), kirjailija Bo Carpelan (13 vuotta, nimitettynä osan ajasta virkaan vakinaisesti), ohjaaja Ralf Långbacka (kaksi viisivuotiskautta) ja säveltäjä Aulis Sallinen (24 vuotta, nimitettynä osan ajasta virkaan vakinaisesti). Sukupuolittain tarkasteltuna taiteilijaprofessorit ovat olleet hyvin miehinen joukko. Kaikkiaan vuoden 2006 loppuun mennessä nimitetyistä 78 taiteilijaprofessorista 60 (77 %) on ollut miehiä.

Jo alun alkaen katsottiin, että taiteilijaprofessoreiden virat on tarkoitettu erityisen eteväksi katsotuille eli käytännössä huomattavia taiteellisia näyttöjä antaneille ja siten varttuneemmille taiteenharjoittajille. Niin Valtion taidekomitea, tieteen ja taiteen työedellytyskomitea kuin taiteilijaprofessorijärjestelmän luomista koskenut hallituksen

esitys käsittelevät taiteilijaprofessorin virkoja varttuneiden taiteenharjoittajien tukimuotoina. Tämä tavoite on myös toteunut. Taiteilijaprofessorit (luettelo liitteenä 1) ovat kiistatta lukeutuneet maamme ansiotuneimpina pidettyihin taiteilijoihin. Tullessaan nimitetyiksi taiteilijaprofessorin virkaan he ovat olleet keskimäärin 50-vuotiaita. Nimitysikä on kohonnut ajan myötä. 1970-luvulla taiteilijaprofessorit nimitettiin keskimäärin 47-vuotiaina, kun vuosina 2000–2006 heidät nimitettiin keskimäärin 52,5 vuotiaina. Nuorimpana taiteilijaprofessorin virkaan on nimitetty pianotaiteilija Ralf Gothoni, joka oli vuonna 1980 tapahtuneen nimityksen aikaan 34-vuotias.

Läänintaiteilijajärjestelmä syntyi 1970-luvun alussa hieman taiteilijaprofessorijärjestelmää myöhemmin. Ajatusmalliltaan sitä voi pitää kulttuuritoiminnan desentralisaatioon pyrkineenä synteesinä toteutuneesta taiteilijaprofessorijärjestelmästä sekä tieteen ja taiteen työedellytyskomitean 1960-luvun lopulla esittämästä kunnallisten taiteilijatoimien mallista (ks. KM 1969 s. 78–80). Läänintaiteilijajärjestelmä aloitettiin kokeiluna 1972. Tavoitteena oli toisaalta saada alueellisen taidehallinnon palvelukseen pätevää taiteellisen koulutuksen saanutta työvoimaa erilaisiin ohjaus-, järjestely- ja ideointitehtäviin sekä toisaalta halu täydentää valtion suoraa taiteilijatukea uudella alueellisella tukimuodolla. Järjestelmä vakinaistettiin vuonna 1984. (Jämsen 2004 s. 3)

Sini Jämsén (2004 s. 1–2) on periodisoinut läänintaiteilijajärjestelmän kehittymisen kolmeen periodiin. Ensimmäisen jakson, läänintaiteilijajärjestelmäkokeilujen (1972–1983), aikana läänintaiteilijan toimeen kuului ohjaavia tehtäviä ja oman luovan toiminnan jakso. Toisen periodin, ohjaavien läänintaiteilijoiden (1984–1997), aikana läänintaiteilijoilla oli ainoastaan ohjaavia tehtäviä. Ohjaavan läänintaiteilijan nimike muutettiin lääninuudistuksen yhteydessä takaisin läänintaiteilijan nimikkeeksi vuonna 1998. Tästä alkaneen kolmannen periodin aikana läänintaiteilijoiden tehtävät ovat olleet vapaammin läänintaiteilijan toimeen ottamisesta vastaavan alueellisen taidetoimikunnan päätettävissä.

Kaiken kaikkiaan läänintaiteilijan tehtävää on eri mittaisina ajanjaksoina vuoden 2004 toukokuun loppuun mennessä hoitanut 302 henkilöä. Tuona aikana läänintaiteilijoiden toimia oli hoidettu kaikkiaan 1075 henkilötyövuotta, mikä tekee keskimäärin noin 32 henkilötyövuotta yhtä läänintaiteilijajärjestelmän toimintavuotta kohden. Yhtä aikaa läänintaiteilijoita on toimesta ollut noin 30–50 henkilöä³⁰. Valtion talousarvioon vuodelle 2007 oli varattu (momentti 29.90.52) määräraha 49 läänintaiteilijan palkkakustannuksiin. Lyhimmillään läänintaiteilijakausi on kestänyt vain kuukauden. Pisimmillään se on kestänyt 13 vuotta.

Sukupuolen mukaan tarkasteltuna kolme viidestä läänintaiteilijasta on ollut miehiä. On kuitenkin huomionarvoista, että läänintaiteili-

joiden sukupuolijakaumassa tapahtui merkittävä muutos, kun vuonna 1984 siirryttiin ohjaavien läänintaiteilijoiden järjestelmään. Ennen vuotta 1984 läänintaiteilijoista oli naisia vain 19 %. Ohjaavien läänintaiteilijoiden aikakaudella (1984–1997) läänintaiteilijoista 42 % oli naisia. Tämän jälkeen vuosina 1998–2004 valituista läänintaiteilijoista jo 59 % oli naisia. Alkujaan hyvin miesvoittoinen läänintaiteilijakunta on siis muuttunut naisvoittoiseksi samalla, kun työnkuva on muuttunut omasta taiteellisesta työstä alueellisen taidetoiminnan katalyytin tehtäväksi. 1970-luvun tyyppillinen läänintaiteilija oli omaa taiteellista työtään tekevä miespuolinen kuvataiteilija, kirjailija tai säveltäjä. Nykyään tyyppillinen läänintaiteilija on tuottajana tai lastenkulttuurin edistäjänä toimiva nainen. Läänintaiteilijavuosien jakaantuminen periodeittain ja taiteenaloittain ilmenee taulukosta 4. Nykyinen läänintaiteilijakunta on myös huomattavan nuorta verrattuna taiteilijaprofessoreihin. Valitettavasti tätä raporttia kirjoitettaessa ei ole ollut käytössä tietoja kaikkien läänintaiteilijoina toimineiden syntymävuosista. Läänintaiteilijaluetteloa Harava-rekisterin tietoihin vertaamalla huomaa kuitenkin helposti, että läänintaiteilijoiden joukossa on viime aikoina ollut runsaasti alle 35-vuotiaita taiteilijoita, eikä alle 30-vuotias läänintaiteilija ole mikään harvinaisuus.

Taiteilijaprofessorit ja läänintaiteilijat edustavat erästä suomalaisen suoran taiteilijatuen omalaatuisinta muotoa eli taiteilijan nimittämistä julkiseen virkaan tai toimeen, jossa hän työkseen harjoittaa taidetta. Niin taiteilijaprofessorien kuin läänintaiteilijoidenkin kohdalla tavoitteena on toisaalta ollut turvata valitun taiteilijan mahdollisuudet omaehtoiseen ja pitkäjänteiseen taiteelliseen työhön. Toisaalta tavoitteena on ollut luoda järjestelmä, jossa taiteellisen koulutuksen saaneet taiteellisesti ansioituneet henkilöt voivat ohjata alansa taiteellista toimintaa niin valtakunnallisesti (taiteilijaprofessorit) kuin alueellisesti (läänintaiteilijat) ja toimia siten taide-elämämme katalyytteinä. Taiteilijaprofessoreiden kohdalla pääpaino on koko ajan ollut valitun henkilön taiteellisen toiminnan mahdollisuuksien turvaamisessa. Läänintaiteilijoiden kohdalla sen sijaan vuonna 1984 toteutettu siirtyminen ohjaaviin läänintaiteilijoihin merkitsi painopisteen siirtymistä valitun henkilön taiteellisen työn tukemisesta kohti alueellisen taide-elämän katalyyttinä toimimista. Vuoden 2006 loppuun

30 Läänintaiteilijoiden määrää ja jakaantumista alueittain ei ole lainsäädännössä määritely. Läänintaiteilijoiden määrästä päättää eduskunta varatesaan valtion budjetissa varat läänintaiteilijajärjestelmään. Viime vuosina valtion talousarviossa on varattu määrärahat enintään 49 läänintaiteilijan palkkaamiseen. Todellinen läänintaiteilijoiden määrä on ollut aavistuksen pienempi. Läänintaiteilijoiden tehtävien jakaantumisesta alueittain päätti vuoteen 2007 saakka opetusministeriö tulosneuvottelujen yhteydessä. Vuoden 2008 alusta taiteen keskustoimikunta on käynyt tulosneuvottelut alueellisten taidetoimikuntien kanssa.

mennessä läänintaiteilija- ja taiteilijaprofessorijärjestelmien kautta on tuettu eripituisina ajanjaksoina noin 400 taiteilijan taiteellista työskentelyä yhteensä hieman yli 1500 henkilötyövuoden verran.

Taulukko 4. Läänintaiteilijavuosien jakautuminen taiteenalan ja läänintaiteilijakauden mukaan 31.5.2004 asti

	<i>Läänintaiteilijat</i> 1972–1983	<i>Ohjaavat läänintaiteilijat</i> 1984–1997	<i>Läänintaiteilijat</i> 1998– 31.5.2004	<i>Yhteensä</i>	
	%	%	%	%	<i>Vuosia</i>
Elokuva- ja videotaide	7	7	1	6	59,3
Kirjallisuus	14	15	15	15	161,7
Kuvataide	29	9	8	14	155,4
Muotoilu- ja taide- teollisuus	6	10	8	9	91,8
Näyttämötaide	16	14	5	12	133,8
Rakennustaide	-	6	8	5	52,0
Säveltaide	13	11	11	12	127,4
Tanssitaide	1	11	10	8	83,2
Valokuvataide	8	6	2	5	58,2
Monialaiset	2	1	4	2	25,2
Muut (esim. tuottajat)	3	10	28	12	127,3
Yhteensä	100	100	100	100	1075
Läänintaiteilijavuosia	306	535	234		

Lähde: Jämsen 2004 s. 9

Valtion taiteilija-apurahat

Valtion taiteilija-apurahat ovat merkittävin yksittäisten taiteilijoiden työskentelyn tukemiseen kohdistettu valtion taidepoliittisen tuen muoto; mitattiin merkittävyyttä sitten statusarvona, suhteellisena osuutena kaikesta taiteilijatuesta tai saajien taiteellisen työn näkökulmasta. Valtion taiteilija-apurahaa vuosittain saavien taiteilijoiden määrä (n. 550 henkilöä) vastaa noin 3 % Suomen taiteilijakunnasta³¹. Taiteilija-apurahajärjestelmän perusteista on säädetty taiteilija-apurahalaissa eli laissa taiteilijaprofessorin viroista ja valtion taiteilija-apurahoista (734/1969). Niitä on myönnetty ensimmäisen kerran vuonna 1970, jolloin ne korvasivat vanhanmuotoisen Suomen Akatemian nuorten ja varttuneiden taiteilijoiden akatemia-apurahat.

31 Taiteilijakunnan määrästä ks. Karttunen 2004.

Nykyisen taiteilija-apurahajärjestelmän perustan loi Valtion taidekomitea. Se esitti mietinnössään (KM 1965 s. 65–67) akatemia-apurahojen korvaamista perustettavien taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien myöntämällä valtion taiteilija-apurahoilla, joita se ehdotti myönnettäväksi yhteensä 168 apurahavuotta. Komitean ehdottamassa mallissa vuosittain olisi jaettu 92 yksivuotista, 17 kolmevuotista ja 5 viisivuotista taiteilija-apurahaa.

Suoran taiteilijatuen jakamista koskevia Valtion taidekomitean esityksiä jatkotyöstettiin vuonna 1968 asetetussa tieteen ja taiteen työedellytyskomiteassa, jolle vasta perustetut taidetoimikunnat toimittivat lausuntona omat näkemyksensä suoran taiteilijatuen kehittämistä. Komitea esitti Valtion taidekomitean tapaan akatemia-apurahojen korvaamista valtion taiteilija-apurahoilla. Sen esityksen mukaan taiteilija-apurahoja tulisi jakaa yhteensä 214 apurahavuotta (vuosittain 100 yksivuotista, 23 kolmivuotista ja 9 viisivuotista). Lisäksi se katsoi, että valtion talousarvioon olisi varattava 40 apurahaa vastaava määräraha jaettavaksi kohdeapurahoina. (KM 1969 s. 69)

Komitean mietinnön pohjalta annettiin laki taiteilijaprofessorin viroista ja valtion taiteilija-apurahoista (845/1969), jossa säädettiin valtion talousarvioon otettavaksi taiteenharjoittajien työskentelyn ja opintojen tukemiseksi 218 apurahavuotta (104 yksivuotista, 23 kolmivuotista ja 9 viisivuotista apurahaa) vastaava määräraha. Suhteessa aiempiin akatemia-apurahoihin siirtyminen valtion taiteilija-apurahoihin merkitsi saajamäärän suurta kasvua, sillä akatemia-apurahoja oli myönnetty vuoteen 1966 saakka vuosittain 50 ja vuodesta 1966 alkaen 100 taiteenharjoittajalle.

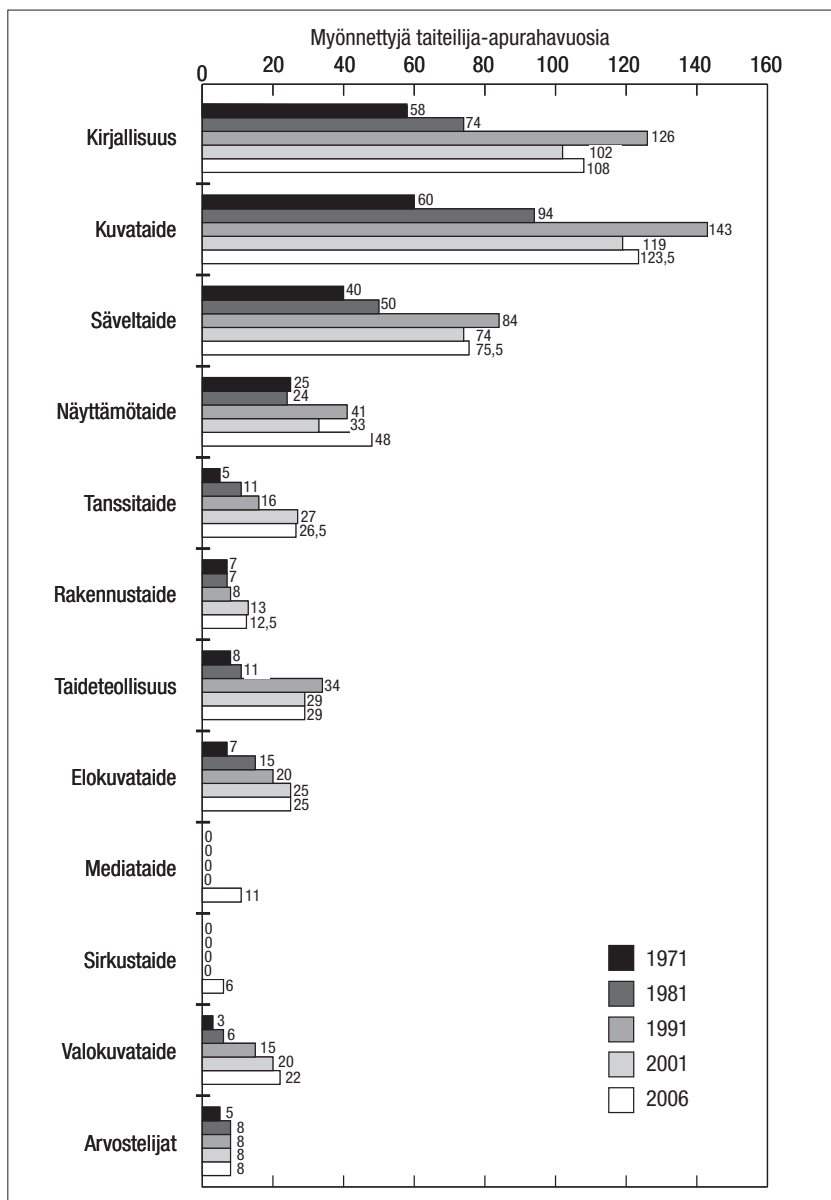
Valtion taiteilija-apurahojen jakautumisesta taiteenaloille säädettiin alkuaan taiteilija-apurahalain nojalla annetussa asetuksessa ja myöhemmin vuoteen 2000 saakka itse lakitekstissä. Apurahojen taiteenalohtainen kiintiöinti oli hyvin yksityiskohtaista. Esimerkiksi säveltaiteessa oli säveltäjillä ja esittävillä säveltaiteilijoilla omat kiintiönsä. Samaten kirjallisuudessa kirjailijoilla ja kääntäjillä oli omat apurahakiintiönsä. Vuoden 2000 lakiuudistuksen jälkeen vuosittain jaettavien taiteilija-apurahojen määrästä on säädetty taiteilija-apurahalaissa yhteenlasketun henkilötyövuosimäärän tarkkuudella. Taiteen keskustoimikunta päättää toimikautensa toisena vuotena kyseistä vuotta seuraavaksi kolmivuotiskaudeksi eri taiteenaloilla vuosittain jaettavissa olevien apurahavuosien määrät. Aikaisemmat lakisääteiset kiintiöt ovat edelleen käytännössä päätöksenteon pohjana, sillä taiteen keskustoimikunta on ottanut päätöksentekonsa pohjaksi lähtökohdan siitä, että taiteenalan aiempaa apurahakiintiötä ei saa alittaa.

Suurin osa valtion taiteilija-apurahoina maksettavasta taiteilijatuesta on ohjautunut koko taiteilija-apurahajärjestelmän ajan ja ohjautuu edelleenkin kirjallisuutta, kuvataidetta ja säveltaidetta edustaville

taiteilijoille. Vuonna 1971 näiden alojen taiteilijoille jaettiin hieman alle kolme neljäsosaa kaikista jaossa olleista apurahavuosista. Tällä hetkellä näille taiteenaloille jaetaan noin kaksi kolmasosaa kaikista jaettavista apurahavuosista. Tanssitaide, taideteollisuus ja valokuva-taide ovat merkittävimmin suhteellista osuuttaan kasvattaneita taiteenaloja. Vuonna 1971 ne saivat yhdessä 7 % jaetuista taiteilija-apurahavuosista. Tällä hetkellä ne saavat noin 17 % jaetuista taiteilija-apurahavuosista. Sirkustaide ja mediataide ovat taidehallinnon luokittelussa eriytyneet viime vuosina omiksi taiteenaloikseen. Aiemmin sirkustaiteen katsottiin sisältyvän näyttämötaiteeseen ja mediataiteen pääosin kuvataiteeseen. Kummallakaan uusista taiteenaloista ei ole omaa taidetoimikuntaa. Sen sijaan niitä varten on perustettu taiteen keskustoimikunnan alaisuuteen omat jaostonsa (taiteen keskustoimikunnan sirkustaidejaosto ja mediataidejaosto). Molempien osuus myönnettyistä taiteilija-apurahoista on taiteilija-apurahavuosissa mitaten marginaalinen. Eri taiteenalojen suhteellinen osuus taiteilija-apurahavuosista on siis pysynyt hyvin vakaana, vaikka vuosittain myönnettävien 0,5–5-vuotisten taiteilija-apurahojen määrä on yli kaksinkertaistunut nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen toiminta-ajana 216 apurahavuodesta 495 apurahavuoteen (kuviot 7 ja 8).

Taiteilija-apurahojen myöntämisestä vastaavat valtion taidetoimikunnat. Kunkin alan taidetoimikunta myöntää oman alansa taiteilija-apurahat. Arvostelijoiden taiteilija-apurahat myöntää taiteen keskustoimikunta. Keskustoimikunnalla on käytössään lisäksi pieni, omassa päätösvallassaan oleva taiteilija-apurahakiintiönsä, jonka jakamisessa se on viime vuosina painottanut poikkitaiteellista työskentelyä. Sirkustaiteilijoiden taiteilija-apurahat jaetaan taiteen keskustoimikunnan sirkustaidejaoston ja mediataiteilijoiden apurahat jaetaan taiteen keskustoimikunnan mediataidejaoston esityksestä. Taiteilijoiden on hakuvaiheessa luokiteltava itsensä johonkin taiteenalaan kuuluvaksi osoittamalla hakemuksensa jollekin taiteenalalle. Taiteilija-apuraha-järjestelmään sisältyy siis taiteellista työtä arvottavan elementin lisäksi taiteellista työtä luokitteleva elementti.

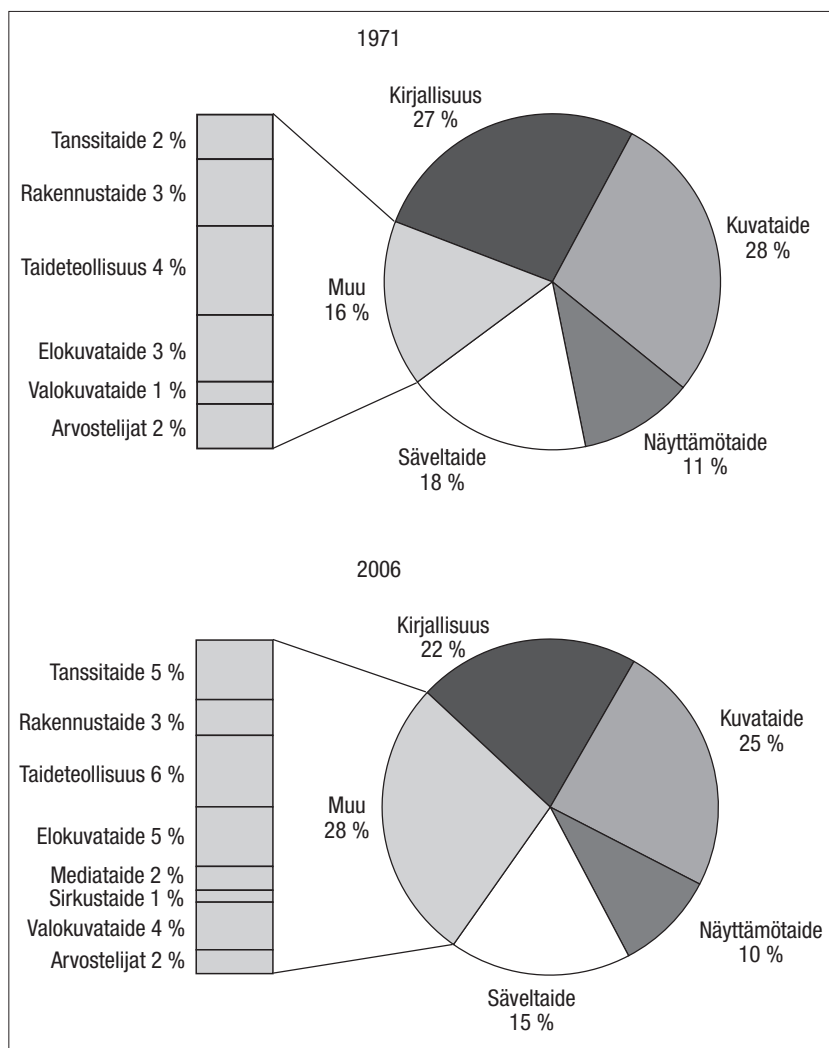
Kuvio 7. Vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006 myönnettyjen taiteilija-apurahojen taiteenaloittainen jakaantuminen myönnettyinä taiteilija-apurahavuosina

Lähde: taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset, HARAVA-rekisteri

Huomautus: Vuoden 1991 lukuun sisältyvät kyseisenä vuonna myönnetty valtion 15-vuotiset taiteilija-apurahat. Niiden jakaantumista ei kiintiöity taiteenaloittain. Tuona vuonna valtion 15-vuotisia apurahoja myönnettiin kirjallisuuteen 3, kuvataiteeseen 3, säveltaiteeseen 2 sekä näyttämötaiteeseen ja säveltaiteeseen kumpaiseenkin yksi. Vähentämällä 15 apurahavuotta kutakin myönnettyä 15-vuotista taiteilija-apurahaa kohden saadaan taiteilija-apurahavuosien määrä ilman ko. apurahatyyppiä.

Kuvio 8. Vuosina 1971 ja 2006 myönnettyjen taiteilija-apurahavuosien taiteenaloittainen jakaantuminen

Lähde: taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset, HARAVA-rekisteri

Taiteilija-apurahoja myönnetään työsuunnitelman sisältävän hakemuksen perusteella käyttäen myöntöperusteena hakijoiden taiteellisen työn laatua. Lainsäädäntöön sisältyy lisäksi joitakin luonteeltaan ohjelmallisia säännöksiä, joissa säädetään myös muista myöntöperusteista. Taiteilija-apurahalain 3a§:n mukaan taiteilija-apurahoja jaettaessa niistä on vuosittain myönnettävä vähintään 30 apurahavuotta vastaava määrä nuorille tai uransa alussa oleville taiteilijoille ja vähintään kolmivuotisia taiteilija-apurahahoja myönnettäessä etusija on annettava luovan suorituskvyn jo osoittaneille taiteilijoille. Taiteilija-apuraha-asetuksen 5§:n mukaan taiteilija-apurahoja myönnettäessä

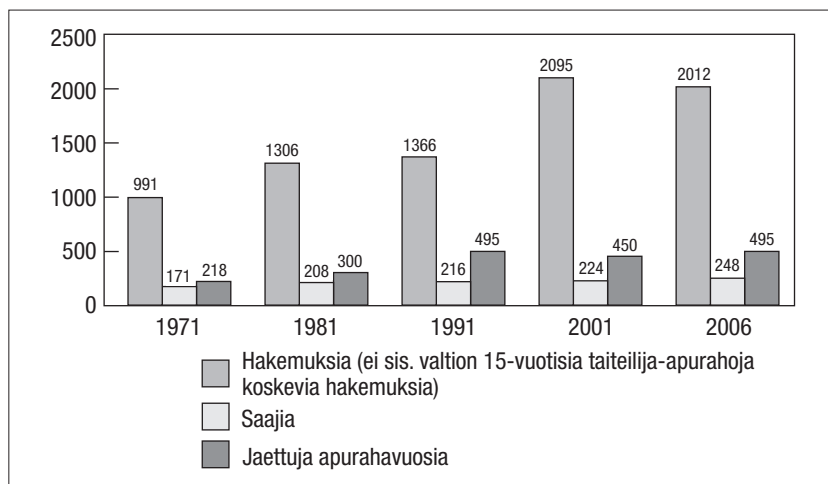
on huolehdittava siitä, että myös kielelliset ja alueelliset näkökohdat otetaan huomioon.

Jaettavien taiteilija-apurahojen määrää on kasvatettu useaan otteeseen niin, että vuonna 2006 valtion taiteilija-apurahoja jaettiin yhteensä 495 apurahavuotta. Ensimmäisen kerran jaettavien apurahavuosien määrää korotettiin vuonna 1979 (L 1052/1979) ja toisen kerran vuonna 1980 (L 1044/1980). Vuonna 1981 luotiin uusi apurahatyyppejä eli valtion 15-vuotiset taiteilija-apurahat, jotka merkitsivät huomattavaa laajennusta taiteilija-apurahajärjestelmään (L 947/1981). Tämän jälkeen jaettavien apurahojen määrää kasvatettiin vielä 1988 (L 1178/1988) ja 1989 (L 1173/1989). Valtion 15-vuotisten taiteilija-apurahojen jakamisesta luovuttiin vuonna 1995, jolloin päätettiin näin säästyvien rahojen käyttämisestä portaittain jaettavien taiteilija-apurahojen määrän kasvattamiseen vuosina 1996, 2001 ja 2006. Tätä päätöstä muutettiin vuonna 2000 (L 367/2000), jolloin päätettiin jaettavan apurahamäärän korottamisesta vuosina 2001 ja 2006.

Taiteilija-apurahan hakijoiden määrä on kasvanut huomattavasti nopeammin kuin apurahan saajien määrä. Vuonna 1971 apurahahakemuksia jätettiin 991 kappaletta ja taiteilija-apurahoja jaettiin 171 taiteilijalle yhteensä 218 apurahavuotta. Vuonna 2006 apurahahakemuksia jätettiin jo 2012 kappaletta ja taiteilija-apurahoja jaettiin 248 taiteilijalle yhteensä 495 apurahavuotta. Taidetoimikuntalaitoksen historian aikana taiteilija-apurahahakemusten määrä on siis kaksinkertaistunut. Samassa ajassa jaettavien apurahavuosien määrä on myös kaksinkertaistunut. Apurahan saajien määrä on kuitenkin vain puolitoistakertaistunut. Tämä johtuu siitä, että nykyään 0,5–5-vuotisia apurahoja myönnetään pidemmälle ajanjaksolle kerrallaan kuin apurahajärjestelmän alkuvaiheessa. Näiden apurahojen apurahavuosien kasvu on siis kohdistettu apurahansaajien joukon kasvattamiseen sijaan apurahakausien pidentämiseen.

Toisaalta valtion taiteilija-apurahoja koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että valtion taidetoimikunnat välttävät nykyään apurahoituksen ketjuttamista selvästi enemmän kuin muutama vuosikymmen sitten. Näin ollen, ja ottaen vielä huomioon 1990-luvun puolivälissä tapahtunut valtion 15-vuotisista taiteilija-apurahoista, luopuminen jää taiteilijoiden keskimääräinen uranaikainen taiteilija-apurahakeräytymä pienemmäksi kuin aiemmin (ks. Rautiainen 2006 & Rautiainen 2008). Valtion 15-vuotisten taiteilija-apurahojen vaikutuksen huomiointi näyttääkin johtavan juuri päinvastaiseen päätelmään kuin yksinomaan 0,5–5-vuotisten apurahojen kehitykseen nojautuvat päätelmät (ks. kuvio 9).

Kuvio 9. Taiteilija-apurahahakemusten, apurahan saajien ja jaettujen apurahojen määrän kehittyminen 1971–2006 (vuosi 1991 sisältää myös 15-vuotiset taiteilija-apurahat)

Lähde: taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset, HARAVA-rekisteri

Huomautus: valtion 15-vuotisten taiteilija-apurahojen hakijamäärää (vuonna 1991) ei esitetä, koska sitä koskevia luotettavia tietoja ei ole ollut käytettävissä. Määrä on todennäköisesti ollut noin parisataa hakemusta.

Valtion 15-vuotiset taiteilija-apurahat muodostavat valtion taiteilija-apurahajärjestelmän historiassa erityisen jakson. Ne eivät sisällyneet 1960-luvun komiteoiden luonnostelmiin taiteilija-apurahajärjestelmästä. Valtion taidekomitea oli mietinnössään tosin harkinnut erityisten pysyvien apurahojen luomista (KM 1965 s. 65) kuitenkin tekemättä asiasta esitystä ja komitean jäsen Aimo Tukiainen oli komitean mietintöön liittämässään eriävässä mielipiteessään katsonut, että komitean esitykseen olisi tullut lisätä 40–63 -vuotiaille taiteilijoille taroitettuja pitkäaikaiset apurahat (KM 1965 s. 115).

Viisitoistavuotiset taiteilija-apurahat otettiin osaksi taiteilija-apurahajärjestelmää 1980-luvun alussa. Edellisellä vuosikymmenellä käydyssä taide- ja taiteilijapoliittisessa keskustelussa oli peräänkuulutettu sellaisten taiteilijatuojen muotojen kehittämistä, jotka turvaisivat varttuneempien jo luomiskykynsä osoittaneiden vapaiden taiteilijoiden pitkäjänteisen taiteellisen työskentelyn. Taiteen keskustoimikunta ehdotti 1970-luvun ja 1980-luvun taitteessa useaan otteeseen erityisten taiteilijan virkojen luomista ja ansioituneimpien taiteilijoiden nimittämistä noihin virkoihin pysyvästi³². Ehdotus törmäsi val-

32 Taiteen keskustoimikunta laati 1970-luvulla ohjelman kaikkiaan 600 taiteilijanviran perustamisesta 1980-luvun loppuun mennessä. Suurisuuntainen ehdotus kariutui valtionvarainministeriön ehdottomaan vastustukseen. (Autio 1997 s. 222.)

tionvarainministeriön vastustukseen ja se korvaantui opetusministeriössä syntyneellä ajatuksella erityisen pitkistä eli 15-vuotisista taiteilija-apurahoista.

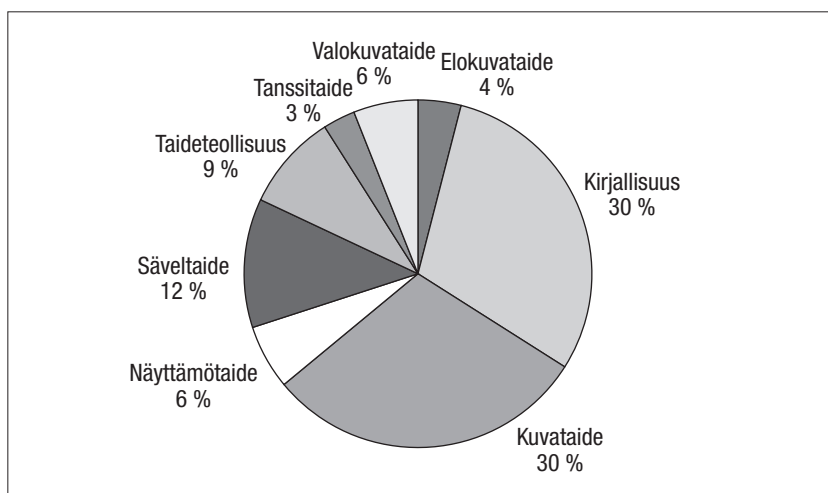
Ensimmäiset 15-vuotiset taiteilija-apurahat myönnettiin vuonna 1982. Tämän jälkeen uusia 15-vuotisia taiteilija-apurahoja myönnettiin noin 10 taiteilijalle vuodessa³³. Taiteilija-apurahalainsäädännössä säädettiin, että pitkiä eli 15-vuotisia apurahoja voitiin antaa alallaan eteviksi osoittautuneille päätoimisille taiteilijoille. Ilman erityistä syytä apurahaa ei kuitenkaan voinut myöntää alle 40-vuotiaille taiteilijoille. Ainoastaan kirjailija Alpo Ruuth on saanut pitkän taiteilija-apurahan alle 40-vuotiaana. Hän oli apurahakautensa alussa muutamaa kuukautta vaille 40-vuotias. Keskimäärin apurahan saajat olivat apurahakautensa alussa 47-vuotiaita. Näin ollen heidän apurahakautensa olisi laskennallisesti päättynyt keskimäärin 62-vuotiaina. Koska 15-vuotiseen taiteilija-apurahaan liittyi useimmiten apurahaa myönnettäessä käytössä olleisiin määrärahoihin perustunut apurahakauden pidennys, olivat 15-vuotisen apurahan saajat keskimäärin 63-vuotiaita apurahakauden päättyessä. Pidennykset olivat hyvin eri mittaisia, eikä niitä suinkaan jaettu kaikille 15-vuotisen apurahan saajille. Valtaosa pidennyksistä oli kestoltaan muutaman vuoden. Pisin pidennys oli 7 vuotta ja 7 kuukautta, joten sen saaneen taiteilijan apurahakauden kokonaispituudeksi tuli näin ollen 22 vuotta ja 7 kuukautta.

1990-luvun alussa näihin apurahoihin kohdistettiin paikoin voimakastakin kritiikkiä. Ne koettiin liian pitkiksi ja siten epätarkoituksemukaisiksi. Esimerkiksi Suomen kulttuuripolitiikan kansainvälisessä arvoinnissa vuonna 1994 todettiin: "[Valtion 15-vuotisten apurahojen kohdalla] voidaan oikeutetusti kysyä, onko tämä tukimuoto enää käyttökelpoinen ja voitaisiinko se korvata jollakin toisella, joka tarjoaisi mahdollisuuden tukea useampia taiteilijoita, edistäisi paremmin työmotivaatiota ja soveltuisi paremmin eri taidemuotojen tarpeisiin." (Renard 1996 s. 157). Kritiikki johti siihen, että apurahatyypistä luovuttiin. Viimeiset 15-vuotiset taiteilija-apurahat alkoivat vuoden 1995 alussa. Näin ollen kaiken kaikkiaan 141 taiteilijaa pääsi valtion 15-vuotisen taiteilija-apurahan piiriin (luettelo liitteenä 2).

33 Valtion 15-vuotisia taiteilija-apurahoja jaettiin kymmenelle taiteilijalle vuodessa lukuunottamatta vuotta 1982, jolloin niitä jaettiin 20 taiteilijalle vuodessa, ja vuotta 1987, jolloin niitä jaettiin 11 taiteilijalle vuodessa. Osa niiden saajista keskeytti apurahan nauttimisen esimerkiksi taideyliopiston professuurin hoitamisen ajaksi, luopui kokonaan apurahasta tai menehtyi apurahakauden aikana. Näistä keskeytyksistä ja luopumisista muodostuneet määrärahat jaettiin pääosin uusien 15-vuotisten apurahojen ns. pidennyksinä. Vuonna 1987 jaettiin näistä ylimääräisistä määrärahoista yksi ylimääräinen (eli yhdestoista) 15-vuotinen taiteilija-apuraha. Sen jälkeen kun valtion 15-vuotisista apurahoista luovuttiin, on keskeytyksien ja luopumisten johdosta syntyneet ylimääräiset määrärahat jaettu lyhytaikaisina taiteilija-apurahoina.

Pitkän 15-vuotisen taiteilija-apurahan saajat ovat poikkeuksellisen miesvaltainen joukko. Vain kolmasosa apurahansaajista oli naisia. Erityisen vinoutunut sukupuolijakauma oli säveltaiteen kohdalla. Alan 17 apurahansaajasta ainoastaan yksi oli nainen. Pitkät taiteilija-apurahat oli suunnattu ennen kaikkea niin sanottuja vapaita taiteita edustaville taiteilijoille. Apurahamuodosta muodostui ennen kaikkea kirjallisuuden ja kuvataiteen tukimuoto. Näiden alojen taiteilijat edustivat 60 % pitkien taiteilija-apurahojen saajista. Mikäli saajien sijaan tarkasteltaisiin myönnettyjä apurahavuosia, nousisi näiden alojen suhteellinen osuus vieläkin suuremmaksi, lähes kahteen kolmasosaan myönnetyistä apurahavuosista, sillä pisimmät pidennykset kohdistuvat juuri näille aloille. (Kuvio 10.)

Kuvio 10. Myönnettyjen valtion 15-vuotisten taiteilija-apurahojen (N=141) jakaantuminen taiteenaloittain

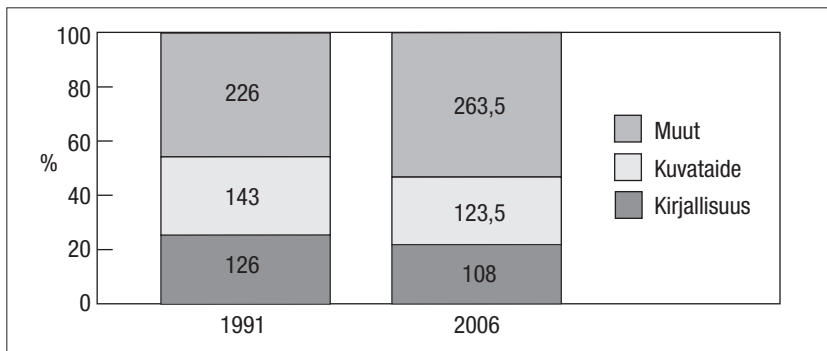
Lähde: taiteen keskustoimikunnan tietokanta myönnetyistä 15-vuotista taiteilija-apurahoista

Valtion 15-vuotisista taiteilija-apurahoista luopuminen ei näyttäisi aiheuttaneen erityisiä muutoksia kirjailijoiden kokonaisapurahoituksessa. Kirjallisuuden alalla valtion taiteilija-apurahajärjestelmä sekä kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahajärjestelmä täydentävät toisiaan siten, että sille kirjailijajoukolle, joka olisi 15-vuotisten apurahojen aikaan ollut niiden potentiaalisia saajia, ei muodostu erityisen suuria katkoksia työskentelyapurahoituksessa. Kuvataiteilijoiden kohdalla on sen sijaan selvästi havaittavissa siirtymä katkonaiseen rahoitukseen ja sillä kuvataiteilijajoukolla, joka olisi 15-vuotisten apurahojen aikaan ollut niiden potentiaalisia saajia, on havaittavissa selvästi katkonainen apurahapolku. Tämä johtunee siitä, että kuvataiteen näyttöapurahajärjestelmästä ei ole muodostunut sen tyyppistä taitei-

lija-apurahajärjestelmän täydennystä kuin kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahajärjestelmä on kirjailijoille. Molempien ryhmien kohdalla niiden edustajille myönnettävien taiteilija-apurahavuosien määrä on tällä hetkellä vähäisempi kuin se oli valtion 15-vuotisista taiteilija-apurahoista luovuttaessa.

Kuviossa 11 on vertailtu kuvataiteeseen, kirjallisuuteen ja muille aloille jaettuja taiteilija-apurahavuosia vuosina 1991 ja 2006. Molempina vuosina jaettiin 495 apurahavuotta. Vuonna 1991 ennen kaikkea valtion 15-vuotisten taiteilija-apurahojen vaikutuksesta kuvataiteen ja kirjallisuuden edustajille jaettiin hieman yli puolet kaikista apurahavuosista. Vuonna 2006 näiden kahden alan suhteellinen osuus oli pudonnut hieman alle puoleen jaetuista taiteilija-apurahavuosista.

Kuvio 11. Vuosina 1991 ja 2006 jaettujen taiteilija-apurahavuosien (molempina vuosina yhteensä 495) jakaantuminen kuvataiteen, kirjallisuuden ja muiden taiteenalojen kesken

Lähde: taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset, HARAVA-rekisteri

Valtion taidepalkinnot

Valtio on jakanut autonomian ajalta lähtien taidepalkintoja ansioituneille taiteilijoille. Taidepalkintojen jakaminen on Suomessa pääosin koko itsenäisyyden ajan ja joiltakin osin jo autonomian ajan lopulla järjestetty siten, että opetusministeriö osoittaa palkintojen jakamiseen käytettävät määrärahat, mutta palkinnonsaajien valinta on jätetty taiteellisen arviointiraadin tehtäväksi. Itsenäisyyden ajan alkupuolella raateina toimivat valtion taidelautakunnat eli Setälän lautakunnat ja nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen aikana lyhyttä 1990-luvun lopulle sijoittuvaa ajanjaksoa lukuun ottamatta valtion taidetoimikunnat. 1990-luvun lopulla valtion taidepalkintojen (Suomi-palkinnot ja nuoren taiteen Suomi-palkinnot) jakamisesta huolehtivat erityiset arviointiraadit.

Kirjallisuuden valtionpalkinnon historia ulottuu aina vuoteen 1865, jolloin senaatin varoista jaettiin kolme kirjallisuuspalkintoa, yksi tieteelliselle, yksi kaunokirjalliselle ja yksi kansantajuaiselle kirjalle. Myös kuvataidepalkintojen ja säveltaidepalkintojen historia ulottuu autonomian ajalle. Ensimmäisen vuonna 1898 jaetun säveltäjäpalkinnon sai Jean Sibelius, jolle myönnettiin hieman alle puolet autonomian aikana myönnettyistä säveltaidepalkinnoista ja huomattava osa itsenäisyyden ajan alun säveltaidepalkinnoista, joiden jakaminen on kuitenkin lopetettu jossain vaiheessa ennen nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen aikaa. (Tuomikoski-Leskelä 1977 s. 24–25, 56 ja KM 1965 s. 27–44) 1960-luvun alussa taidepalkintojen joukko lisääntyi valtion elokuvapalkinnolla. Muiden valtion taidepalkintojen myöntämisestä ennen nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen aikaa ei ole selvyyttä, koska valtion taidelautakuntien toimintaa on tutkittu vähän ja niitä koskevaa arkistomateriaalia on vain hajanaisesti saatavilla³⁴. Se on kuitenkin todettavissa, että Setälän lautakuntien toimikauden lopulla taideteollisuus, rakennustaide ja esittävä näyttämötaide³⁵ edustivat sellaisia taiteenaloja, joille ei jaettu valtion taidepalkintoja (KM 1965 passim.).

Valtion taidetoimikuntien työn käynnistyessä vuonna 1969 jaettiin valtion kirjallisuustaidetoimikunnan myöntämät kirjallisuuden, kääntäjien ja nuorisokirjailijoiden valtionpalkinnot, valtion kuvataidetoimikunnan myöntämät valtion kuvataidepalkinnot, valtion näyttämötaidetoimikunnan ja valtion kirjallisuustoimikunnan asettaman yhteisen jakolautakunnan myöntämät näytelmäkirjailijain valtionpalkinnot, valtion kamerataidetoimikunnan myöntämät valokuvataiteilijoiden valtionpalkinnot ja elokuvataiteilijoiden valtionpalkinnot sekä valtion taideteollisuustoimikunnan myöntämät valtion taideteollisuuspalkinnot. Näytelmäkirjailijain valtionpalkintojen myöntäminen lopetettiin 1970-luvun alussa, jolloin uusina palkintoina jaettavaksi otettiin rakennustaidetoimikunnan myöntämät rakennustaiteen valtionpalkinnot ja säveltaidetoimikunnan myöntämät säveltaiteen valtionpalkinnot. Vuosikymmenen puolivälissä kirjallisuustoimikunta alkoi jakaa myös lastenkirjallisuuden valtionpalkintoja, jotka vähän

34 Kansallisarkistossa säilytetään osaa taidelautakuntien arkistoista. Tuomikoski-Leskelä (1977 s. 58) on todennut osan arkistomateriaalista olleen yksityishenkilöiden hallussa ja loppujen kadonneen. Siten ei ole käsitystä siitä mitä palkintoja jos mitään on myönnetty esimerkiksi valtion rakennustaidelautakunnan ja valtion draamallisen lautakunnan toimesta. Taidelautakuntien toimintakertomuksia sisältyy Kansallisarkiston opetusministeriön arkistoyksikköön. Tämän tutkimuksen puitteissa niihin on perehdytty vain kursorisesti. Myöskään Sokan (2005) tai Helmisen (2007) tutkimukset eivät ole tuoneet lisävalaistusta kysymykseen.

35 Näytelmäkirjailijoille jaettiin valtionpalkintoja näytelmien kantaesitysten perusteella. Tämä tukimuoto on oletettavimmin syntynyt 1960-luvun puolivälissä.

myöhemmin yhdistettiin nuorten kirjallisuuden valtionpalkintojen kanssa. Varsinaisia lastenkulttuurin valtionpalkintoja alettiin myöntää vuonna 1981. Viimeisinä taidetoimikunnista alansa valtionpalkinnot saivat jaettavakseen tanssitaideoimikunta 1989 ja näyttämötaideoimikunta 1990.

Vuonna 1993 opetusministeriö uudisti valtionpalkintojärjestelmää. Aiemmin jaetut – määrältään runsaslukuiset, mutta suuruudeltaan vaatimattomat – taidetoimikuntien jakamat valtionpalkinnot lakkautettiin lukuun ottamatta lastenkulttuuripalkintoa. Palkinnot nimettiin uudestaan Suomi-palkinnoiksi ja nuoren taiteen Suomi -palkinnoiksi, joiden jakamisesta päättäminen annettiin erillisten opetusministeriön asettamien asiantuntijaraatien tehtäväksi. Vuonna 1995 osa Suomi-palkinnoista palautettiin valtion taidetoimikuntien jaettavaksi, ja tuossa yhteydessä taiteen keskustoimikunta sai jaettavakseen oman Suomi-palkintonsa. Vuonna 1999 nämä taidetoimikuntien ja taiteen keskustoimikunnan jakamat Suomi-palkinnot nimettiin uudelleen taiteen valtionpalkinnoiksi. Huomionarvoista on, että 1990-luvulla osittain taidehallinnollisesti itsenäistyneet taiteenalat (sirkustaide, mediataide sekä sarjakuva- ja kuvitustaide) eivät ole saaneet omia taidepalkintojaan, kun taas aiemmin itsenäistyneet taiteenalat (tanssitaide ja valokuvataide) saivat omat taidepalkintonsa. Siihen, että esimerkiksi sarjakuvataiteilija palkitaan tällä hetkellä muotoilun valtionpalkinnolla, sisältyykin vahva hallinnollista taiteenalajakoa ylläpitävä ulottuvuus³⁶.

Tällä hetkellä valtion taidepalkintoina jaetaan opetusministeriön jakamia Suomi-palkintoja, taiteen keskustoimikunnan jakamia taiteen valtionpalkintoja, valtion taidetoimikuntien jakamia asianomaisen taiteenalan valtionpalkintoja ja taiteen keskustoimikunnan jakamia lastenkulttuurin valtionpalkintoja. Valtion taidepalkinto voidaan myöntää taiteenharjoittajalle tai kahden tai useamman taiteenharjoittajan muodostamalle työryhmälle tunnustuksena kolmen viimeksi kuluneen vuoden aikana valmistuneesta, kyseisen taiteen alan piiriin kuuluvasta ansiokkaasta työstä tai suorituksesta. Palkinto voidaan myöntää taiteenharjoittajalle myös pitkäaikaisesta ja ansiokkaasta toiminnasta asianomaisen taiteen alan hyväksi. Lisäksi palkinto voidaan myöntää myös taiteenalalla toimivalle yhdistykselle tai muulle yhteisölle.

Vuonna 2006 jaettiin kaikkiaan 25 valtion taidepalkintoa. Niistä seitsemän oli suuruudeltaan 26171 euron arvoisia Suomi-palkintoja. Muut taidepalkinnot olivat suuruudeltaan 15000 euroa, ja niitä jaettiin seuraavasti: valokuvataiteen valtionpalkinto, tanssitaiteen valtionpalkinto, elokuvataiteen valtionpalkinto, kaksi kirjallisuuden val-

36 Sarjakuvataiteilija Katja Tukiaiselle myönnettiin vuoden 2006 muotoilun valtionpalkinto.

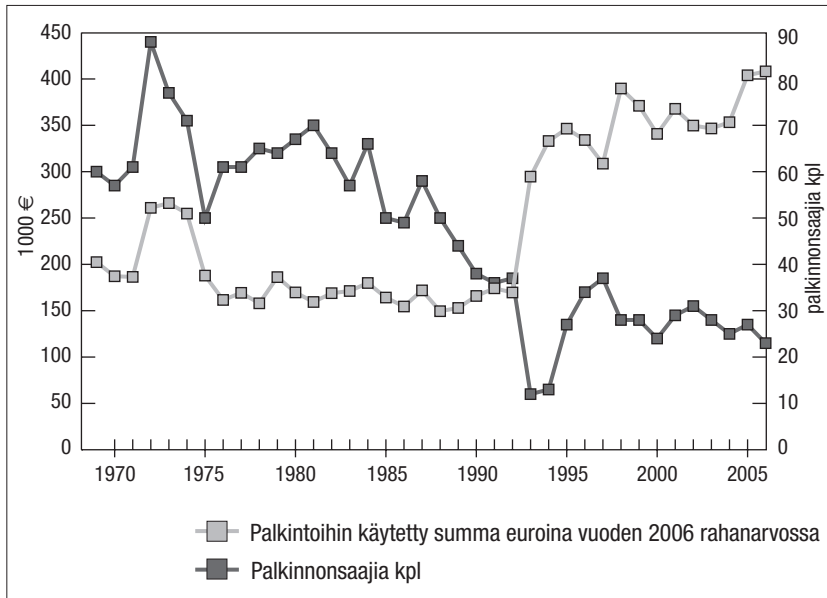
tionpalkintoa, kuvataiteen valtionpalkinto, näyttämötaiteen valtionpalkinto, rakennustaiteen valtionpalkinto, säveltaiteen valtionpalkinto, muotoilun valtionpalkinto, kaksi lastenkulttuurin valtionpalkintoa ja kolme taiteen valtionpalkintoa. Vuonna 2006 jaetuista valtionpalkinnoista yksi jaettiin työryhmälle ja yksi yhteisölle.

Vuosien 1969³⁷ ja 2006 välisenä aikana valtion taidepalkinto myönnettiin kaikkiaan 1433 eri taiteilijalle tai yhteisölle³⁸. Koska ennen vuotta 1993 valtion taidepalkinnot olivat suuruudeltaan hyvin pieniä ja niitä myönnettiin vuosittain runsaalle joukolla taiteilijoita, on etenkin vanhemman polven taiteilijoista moni saanut valtion taidepalkinnon kahdesti tai useammin. Vuosien 1969 ja 2006 välisenä aikana kaikkiaan 236 taiteilijaa sai vähintään kahdesti valtion taidepalkinnon. Useimpia kertoja sen ovat saaneet kirjailija Bo Carpelan, jolle on myönnetty kuudesti kirjallisuuden valtionpalkinto, sekä elokuvataiteilija-kirjailija Camilla Mickwitz, jolle on myönnetty kirjallisuuden valtionpalkinto kolmesti, elokuvataiteen valtionpalkinto kahdesti ja lastenkulttuurin valtionpalkinto kerran.

37 Vuosi 1969 on valittu tarkastelun alkupisteeksi, koska tuona vuonna kaikkien taiteenalojen valtionpalkinnot olivat ensimmäistä kertaa vasta nimettyjen valtion taidetoimikuntien päätettävänä. Eräiden valtion taidetoimikuntien työ pääsi alkamaan vasta vuoden 1968 syksyllä (ks. Taidetoimikuntien toimintakertomukset 1969).

38 Työryhmälle myönnettyistä palkinnoista on kaikki työryhmän jäsenet laskettu erikseen.

Kuio 12. Valtionpalkintojen saajien lukumäärän ja valtionpalkintoihin käytettyjen määrärahojen kehitys 1969–2006 vuoden 2006 rahanarvossa

Rahasummat on muunnettu vuoden 2006 rahanarvoon käyttäen elinkustannusindeksiä

Lähde: taiteen keskustoimikunnan tietokanta valtionpalkinnoista

Huomautus: Työryhmien kohdalla kaikki jäsenet on otettu huomioon erikseen palkinnonsaajien määrää laskettaessa.

Kirjasto- ja näyttöapurahat

Kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahajärjestelmä syntyi 1960-luvun alussa. Sen taustalla ovat keskustelut, joita käytiin samaan aikaan vireillä olleen tekijänoikeuslainsäädännön uudistuksen aikana. Ajatuksena oli hyvittää tekijöille ansionmenetykset, jotka heille koituvat yleisestä kirjastojärjestelmästä. Ajateltiin, että kirjojen maksuton saatavuus yleisissä kirjastoissa vähentää niiden myyntiä.

Tekijänoikeuslain muutosta valmisteltaessa vuonna 1960 oli lainvalmistelussa esillä ajatus tekijänoikeuteen perustuvasta kirjastokorvauksesta. Tätä ajatusta ei toteutettu. Sen sijaan päädyttiin apurahatyypiseen järjestelyyn, josta säädetään kirjastoapurahalaissa eli laissa eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista (236/1961). Lain mukaan kirjailijoille ja kääntäjille jaettiin viisi prosenttia edellisenä kalenterivuonna kirjastolain (235/1961) 5 ja 9 §:n nojalla myönnettyjen valtionavustusten määrästä. Tästä kokonaisapurahapotista säädettiin jaettavaksi 35 % luovaa kirjallista työtä suorittaville kirjailijoille, 5 % kääntäjille, 40 % ahtaissa taloudellisissa oloissa eläville iäkkäille kirjailijoille ja 20 % sairauden tai työkyvyttö-

myyden vuoksi taloudellisiin vaikeuksiin joutuneille kirjailijoille. Kirjastokorvaukset luotiin näin ollen alun perin ennen kaikkea sosiaalisesti tueksi, jonka yhteys tekijänoikeustulojen menetyksen kompensoimiseen jäi tosiasiallisesti hyvin vähäiseksi, vaikka lain perusteluisa kirjastokorvauksen yhteys tekijänoikeusjärjestelmään oli vahvasti läsnä.

Kirjastoapurahalakia on muutettu useita kertoja. Vuonna 1978 toteutetulla lainmuutoksella (L 1117/1978) kirjastokorvauksiin kaikkiaan käytetty rahasumma sidottiin 10 prosenttiin kirjastojen kirjahan-kintoihin käyttämästä määrärahadesta. Vuonna 1983 toteutetulla lainmuutoksella (L 1080/1983) kirjastoapurahan piiriin pääsivät myös tietokirjailijat. Vuosien 1967, 1978, 1983 ja 1993 lainmuutoksilla (L 216/1967, L 1117/1978, L 1080/1983, L 1064/1993) tukea muunnettiin sosiaalisesta tuesta kohti luovan taiteellisen työn tukemista. Osaltaan kehitykseen lienee vaikuttanut taiteilijaeläkejärjestelmän käyttöönotto ja sen laajeneminen 1970-luvun lopulla.

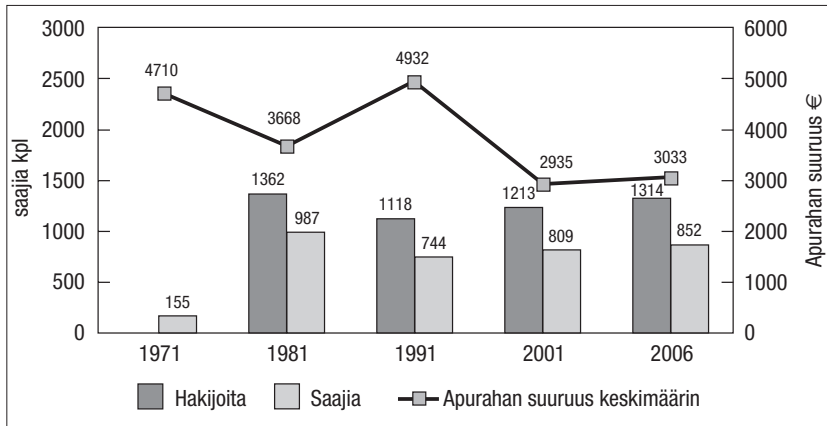
Parhailtaan kirjastoapurahojen kokonaismäärästä myönnetään 90 prosenttia kaunokirjailijoille ja kaunokirjallisuuden kääntäjille sekä 10 prosenttia tietokirjailijoille ja tietokirjallisuuden kääntäjille. Näistä osuuksista jaetaan kummastakin apurahoina 76 prosenttia luovaa kirjallista työtä tekeville kirjailijoille ja 16 prosenttia kirjojen kääntäjille sekä avustuksina 8 prosenttia iäkkäille kirjailijoille ja kääntäjille, jotka elävät ahtaissa taloudellisissa oloissa, ja erityisissä tapauksissa kirjailijoille ja kääntäjille, jotka sairauden tai työkyvyttömyyden johdosta ovat joutuneet taloudellisiin vaikeuksiin. Sosiaalisin perustein jaettavan tuen suhteellinen osuus on kirjastoapurahalainsäädännön historian aikana pudonnut 60 %:sta alle 10 %:iin. Tosiasiassa osuus on laskenut useasti jopa laissa säädettyä pienemmäksi, sillä lain nojalla annetun asetuksen mukaan painavasta syystä on mahdollista poiketa säädetystä jako-osuuksista³⁹.

Kirjastoapurahojen myöntämisestä vastaa oma valtion kirjallisuustoimikunnasta erillinen kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahalautakunta, joka toimii tällä hetkellä hallinnollisesti taiteen keskus-toimikunnan yhteydessä. Opetusministeriö asettaa lautakunnan kuultuaan kirjailijoita ja kääntäjiä edustavia järjestöjä. Lautakunnan ainoana tehtävänä on kirjastoapurahojen jakaminen.

Kirjastoapurahoja myönnetään erisuuruisina. Vuonna 2006 myönnetty apuraha oli enimmillään lähes valtion taiteilija-apurahaan vertautuva 12 000 euroa. Pienimmillään myönnetty apuraha oli 374 euroa. Tyypillinen kirjastoapuraha on suuruudeltaan joitakin tuhansia euroja. Vuonna 2006 myönnettyjen kirjastoapurahojen suuruus oli keskimäärin 3033 euroa mediaanin ollessa 2500 euroa.

39 Käytännössä painava syy on ollut sairaus- ja työttömyysavustuksia koskevien hakemusten vähäinen määrä.

Kuio 13. Kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahojen hakijat, saajat ja keskimääräinen myöntösomma vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006

Luvut on muutettu vuoden 2006 rahanarvoon käyttäen elinkustannusindeksiä. Lähde: Harava-rekisteri, valtioneuvoston arkisto, opetusministeriön arkisto, opetusministeriön tilinpäätökset, Karhunen 2007

Huomautus: Vuoden 1971 kohdalla ei esitetä hakijamäärää, koska siitä ei ole ollut mahdollista saada käytössä olleiden lähteiden avulla luotettavaa tietoa. Hakijamäärä on mitä todennäköisimmin ollut muutamia satoja henkilöitä eli huomattavasti vuosien 1981, 1991, 2001 ja 2006 tasoa alhaisempi.

Kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahojen saajiksi on laissa määriteltä vain kirjailijat ja kääntäjät. Määritelmä sulkee järjestelmän ulkopuolelle muut taiteilijaryhmät, joiden töitä on myös kirjastoissa. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi kuvittajat, valokuvaajat, sarjakuvapiirtäjät, muusikot, säveltäjät ja mediataiteilijat. Järjestelmä ei ota myöskään huomioon sitä, että kirjastossa lainattavat kirjat eivät ole ainoita teoksia, joita voidaan saattaa yleisön saataviin ilman tekijälle suoritetavaa korvausta.

Tekijänoikeuslainsäädäntö kohtelee kuvataiteen teoksia ratkaisevasti eri tavalla kuin säveltaiteen teoksia. Säveltaiteen teosten saattaminen julkisesti yleisön saataville luo säveltaiteilijalle oikeuden tekijänoikeuskorvaukseen. Sen sijaan kuvataiteen teoksen omistaja voi asettaa kuvataiteen teoksen julkisesti näytille ilman, että kuvataiteilijalle syntyisi oikeutta tekijänoikeuskorvaukseen. Tämä kuvataiteilijoiden heikompi tekijänoikeudellinen asema nousi tekijänoikeuskeskustelussa esiin 1980-luvulla. Vuonna 1991 mietintönsä jättänyt tekijänoikeuskomitea ehdotti tekijänoikeuteen perustuvan kuvataiteen näyttökorvausjärjestelmän säätämistä (KM 1991). Ehdotus ei kuitenkaan saanut kannatusta. Ennen kaikkea taiteilijajärjestöt vastustivat ehdotusta, koska se olisi vyöryttänyt korvausmaksut näyttelyjärjestäjien maksettavaksi. KUPOLI-komitea esittikin vuotta myöhemmin, että korvausjärjestelmä tulisi toteuttaa kirjastoapurahajärjestelmän kaltaisena (KM 1992 s. 162).

Komitean esityksen pohjalta säädettiin 1.3.1997 voimaan tullut laki eräistä kuvataiteen tekijöille suoritettavista apurahoista (664/2002). Lain nojalla maksetaan vuosittain kuvataiteen tekijöille apurahoja sen johdosta, että heidän tekemiään ja julkisessa omistuksessa olevia teoksia voidaan näyttää julkisesti. Apurahoista käytetään nimitystä kuvataiteen näyttöapurahat. Apurahat ovat kirjastoapurahojen tapaan harkinnanvaraisia. Niiden myöntämistä ei ole sidottu teosten tosiasialliseen julkiseen näyttämiseen, vaan ne myönnetään hakemuksesta taiteellisten ansioiden ja tarpeen mukaan. Apurahojen myöntämisestä päättää opetusministeriön asettama kuvataiteen apurahalautakunta, joka toimii hallinnollisesti taiteen keskustoimikunnan yhteydessä ja jonka toiminnasta säädetään lautakunnasta annetussa asetuksessa (116/1997).

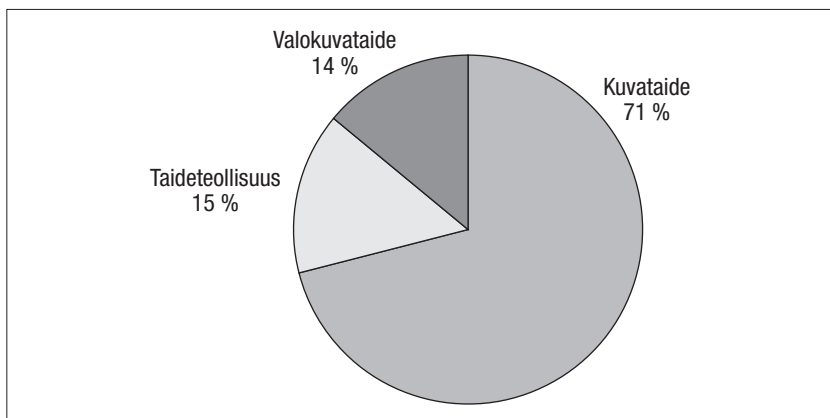
Toisin kuin kirjastoapurahojen kohdalla lakiin ei sisälly minkäänlaista määräystä jaettavien näyttöapurahojen määrästä. Apurahoihin käytettävästä summasta päätetään vuosittain valtion talousarviossa. Vuosittain jaettavien apurahojen määrä ei ole näin ollen välittömästi sidottu mihinkään suureeseen, kuten julkisten taidehankintojen määrään tietyllä aikavälillä. Tällä hetkellä näyttöapurahoihin käytettävä summa ylittää valtion taidemuseon kokoelmien kartuttamiseen valtion budjetissa varatun määrärahan. Se on kuitenkin vain murto-osa kääntäjien ja kirjailijoiden kirjastoapurahoihin käytetyistä määrärahoista.

Myönnetyn näyttöapurahan suuruus on viime vuosina ollut pääsääntöisesti 7000 euroa ja vastaa suuruudeltaan suunnilleen valtion puolivuotista taiteilija-apurahaa. Näyttöapurahaa on jaettu vuosittain noin 120 taiteilijalle. Valtaosa kuvataiteen näyttöapurahoista ohjautuu kuvataiteilijoille. He saavat hieman yli kaksi kolmasosaa myönnetyistä näyttöapurahoista, kun taideteollisuuden ja valokuvataiteen edustajat saavat hieman alle kuudesosan (kuvio 14)⁴⁰.

Kuvataiteen näyttöapurahajärjestelmän luomisen yhteydessä nousi esiin kirjastoapurahajärjestelmän täydentäminen niin, että korvauksen piiriin pääsisivät kaikki sellaiset taiteilijat, joiden teoksia on kirjastoista lainattavissa. Näinpä pian näyttöapurahojen käyttöönoton jälkeen toteutettiin uusina tausta-ajattelultaan tekijänoikeuskytkentäisinä tukimuotoina kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kirjastoapurahat sekä säveltaiteen kirjastoapurahat, joita ensi alkuun kutsuttiin äänitteiden ja nuottien kirjastokorvauksiksi. Kummatkin tukimuodot ovat kokonaisvolyymiltaan erittäin pieniä.

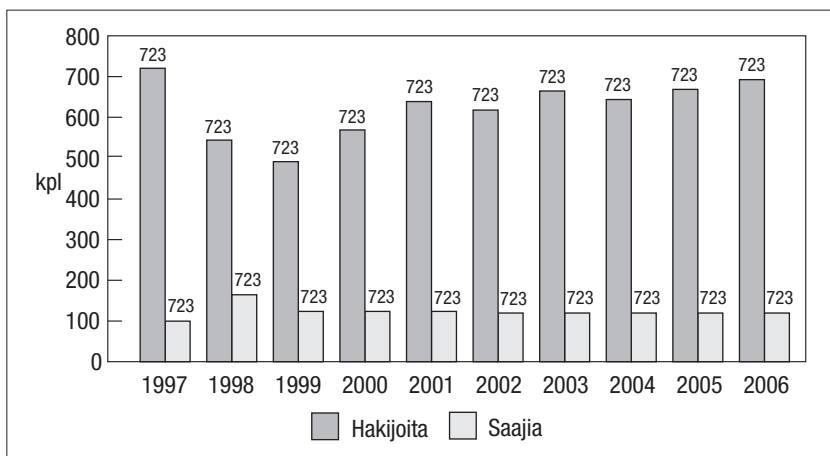
40 Luokittelu perustuu taiteilijoiden hallinnolliseen luokitteluun taiteen keskustoimikunnan HARAVA-rekisterissä, jossa taiteilija voi kuulua hallinnollisesti vain yhteen luokkaan, eikä mediataide muodosta omaa itsenäistä luokkaansa.

Kuvio 14. Vuosina 2001–2006 myönnettyjen näyttöapurahojen (N=724 kpl) jakaantuminen taiteenaloittain.

Lähde: Harava-rekisteri

Kuvio 15. Kuvataiteen näyttöapurahojen hakijat ja saajat 1997–2006

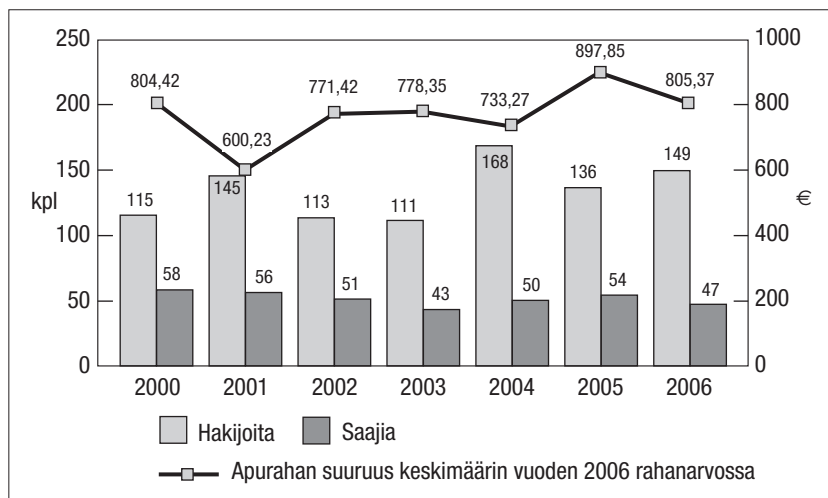
Lähde: Harava-rekisteri

Näitä tukimuotoja varten ei valmisteltu kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahojen tai kuvataiteen näyttöapurahojen tapaan erillislainsäädäntöä.⁴¹ Molemmat tukimuodot lukeutuvat näin ollen budjetiperusteisiin täysin harkinnanvaraisiin tukimuotoihin. Säveltaiteen kirjastoapurahojen myöntämisestä on huolehtinut vuodesta 2002 lähtien taiteen keskustoimikunnan nimeämä säveltaiteen kirjastoapura-

41 Säveltaiteilijajärjestöt (Suomen muusikkojen liitto ry, Suomen säveltäjät ry ja Säveltäjät ja sanoittajat ELVIS ry) tosin esittivät opetusministeriölle, että säveltaiteen kirjastoapurahasta valmisteltaisiin erillislaki ja itse asiassa sisällyttivät luonnoksen ko. laista opetusministeriölle tekemäänsä esitykseen apurahamuodon perustamisesta. (Em. järjestöjen kirje ministeri Claes Anderssonille 23.10.1997.)

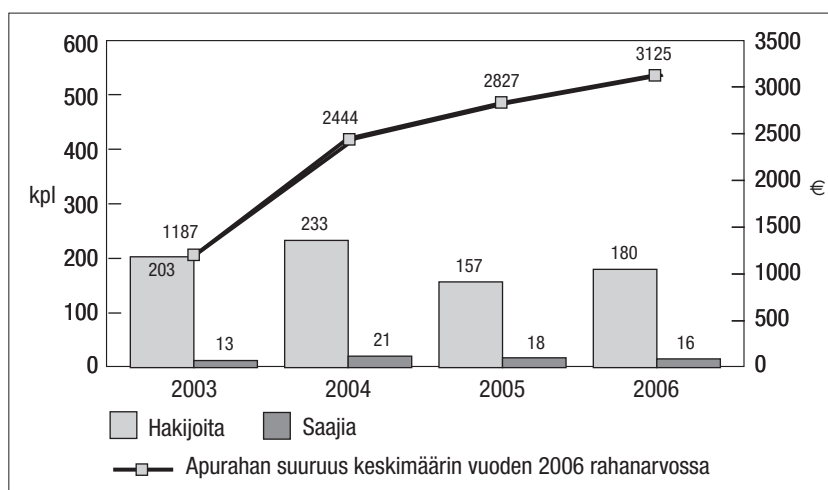
hajaosto, jota ennen apurahat jakoi opetusministeriön asettama säveltaiteen kirjastoapurahalautakunta. Kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kirjastoapurahojen jakamisesta on huolehtinut vastaavasti vuodesta 2003 lähtien taiteen keskustoimikunnan nimeämä kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kirjastoapurahajaosto.

Kuvio 16. Säveltaiteen kirjastoapurahojen hakijat, saajat ja keskimääräinen myöntösomma vuoden 2006 rahanarvossa vuosina 2000–2006

Luvut on muunnettu vuoden 2006 rahanarvoon käyttäen elinkustannusindeksiä
Lähde: Harava-rekisteri

Kuvio 17. Kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kirjastoapurahojen hakijat, saajat ja keskimääräinen myöntösomma vuoden 2006 rahanarvossa vuosina 2003–2006

Luvut on muunnettu vuoden 2006 rahanarvoon käyttäen elinkustannusindeksiä
Lähde: Harava-rekisteri

Kirjasto- ja näyttöapurahoihin liittyy läheisesti vuonna 2007 käyttöön otettu ns. lainauskorvaus, jota käsittelen myöhemmin osana välillistä taiteilijatukea. Se perustuu EU:n vuokraus- ja lainausdirektiiviin (92/100/ETY). Suomen valtio katsoi pitkään, että kirjastoapurahajärjestelmä on direktiivin edellyttämä kompensatiojärjestelmä, jolla hyvitetään tekijöille kirjastojärjestelmästä johtuvat tulonmenetykset. Euroopan komissio ei hyväksynyt Suomen tulkintaa vaan katsoi kirjastoapurahajärjestelmän kompensatiojärjestelmän sijaan apurahajärjestelmäksi ja antoi 22.12.2004 Suomelle virallisen huomautuksen direktiivin puutteellisesta täytäntöönpanosta. Tuo huomautus johti lainauskorvausjärjestelmän luomiseen.

Kohdeapurahat

Kohdeapurahajärjestelmä luotiin 1960-luvun lopulla yhtä aikaa valtion taiteilija-apurahajärjestelmän kanssa. Valtion taidekomitea oli mietinnössään esittänyt, että taiteilija-apurahojen lisäksi taiteilijoille voitaisiin maksaa kertakaikkisena apurahana tietyn erityissuunnitelman toteuttamiseksi kohde- eli projektiapurahoja. Komitea katsoi, että eri taiteenaloilla on erilaisia tarpeita näille apurahoille, joita voitaisiin käyttää muun muassa soitinten hankintaan, raaka-aineiden ostoon, matkoihin, näyttely- ja esityskustannuksiin sekä koulutukseen osallistumiseen. Komitean mielestä tarkoitukseen oli varattava 10 valtion taiteilija-apurahaa vastaava määräraha. (KM 1965 s. 65–66.)

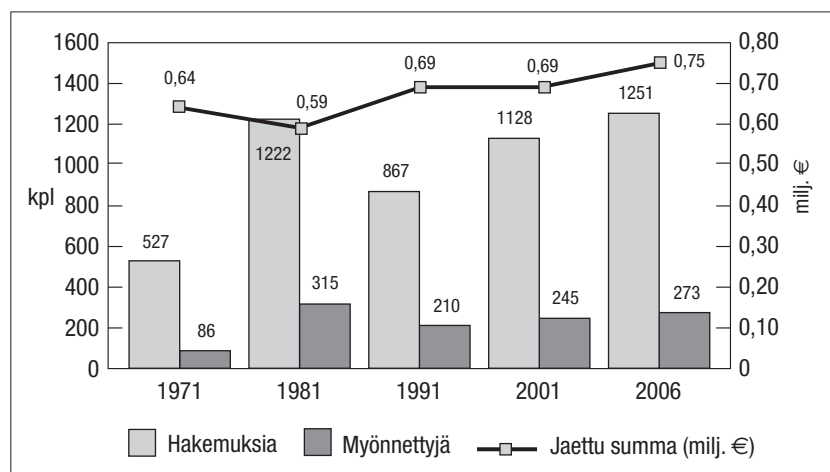
Tieteen ja taiteen työedellytyskomitea esitti omassa Valtion taidekomitean mietintöön pohjautuvassa mietinnössään kohdeapurahajärjestelmän laajentamista ja tarkoitukseen varattujen määrärahojen kasvattamista siitä, mitä Valtion taidekomitea oli esittänyt. Komitean mukaan kohdeapurahoina jaettavaksi oli varattava vähintään 40 valtion taiteilija-apurahan suuruinen määräraha. Lisäksi komitea katsoi, että Valtion taidekomitean esitys jakaa apurahoja vain yksittäisille taiteilijoille ei ollut toimiva. Komitean mielestä kohdeapurahoja oli voitava myöntää myös useamman taiteilijan muodostamille työryhmille. (KM 1969 s. 67–74.)

Komitea katsoi kohdeapurahat erityisesti varttuneiden taiteilijoiden tukimuodoksi. Sen näkemyksen mukaan varttuneille taiteilijoille oli kehittynyt erityisiä laajamittaisia suunnitelmia, joiden toteuttamismahdollisuuksia kohdeapurahajärjestelmän luominen olennaisesti parantaisi. Kohdeapurahoin toteutettavien suunnitelmien luonteen komitea katsoi vaihtelevan taiteenaloittain. Kuvataiteen alalla kohdeapurahoilla voitaisiin toteuttaa suurimittaisia ja ryhmätyötä vaativia taideteoksia. Taideteollisuuden alalla niillä tuettaisiin teollisuuden ulkopuolella tapahtuvaa vapaata luovaa suunnittelua. Elokuva- ja valokuvataiteen puolella niitä voitaisiin käyttää lyhytelokuvatuotantoihin

ja materiaalikuluihin. Kirjailijat voisivat käyttää kohdeapurahoja laajoihin esitutkimuksiin ja ryhmätyöhön. Näyttämötaiteen kohdalla kyseeseen tulisi tutkimus- ja kokeilutoiminta. Säveltaiteen kohdalla apurahoja voitaisiin käyttää yhtyeiden ja sävelteosten julkaisun tukemiseen. (KM 1969 s. 67–74.)

Lakiin taiteilijaprofessorin viroista ja valtion taiteilija-apurahoista (734/1969) kohdeapurahat kirjattiin työedellytyskomitean esittämällä tavalla eli vähintään 40 valtion taiteilija-apurahan suuruisena määrärahana, joka oli jaettavissa yksittäisten taiteilijoiden lisäksi myös työryhmille. Jaettavien kohdeapurahojen määrää kasvatettiin lainsäädännön tasolla vuonna 1981, jolloin tehdyn lainmuutoksen (L 947/1981) mukaan niihin varattiin vähintään 50 valtion taiteilija-apurahaa vastaava määräraha. Kohdeapurahoina jaettavan taiteilijatuen suuruus on siis sidottu valtion taiteilija-apurahojen suuruuteen eli eräällä tavalla indeksiin. Valtion taiteilija-apurahojen suuruus vastaavasti oli pitkään sidottuna valtion palkkataulukon mukaisiin palkkaluokkiin. Näin ollen valtion taiteilija-apurahoihin kohdistuneet valtion palkkapolitiittiset muutokset ovat olleet keskeisin jaettavien kohdeapurahojen kokonaissummaan vaikuttanut tekijä.

Kuvio 18. Kohdeapurahahakemukset ja -myönnot sekä kohdeapurahoihin käytetty määräraha vuosina 1971, 1981, 1991 ja 2006 vuoden 2006 rahanarvossa

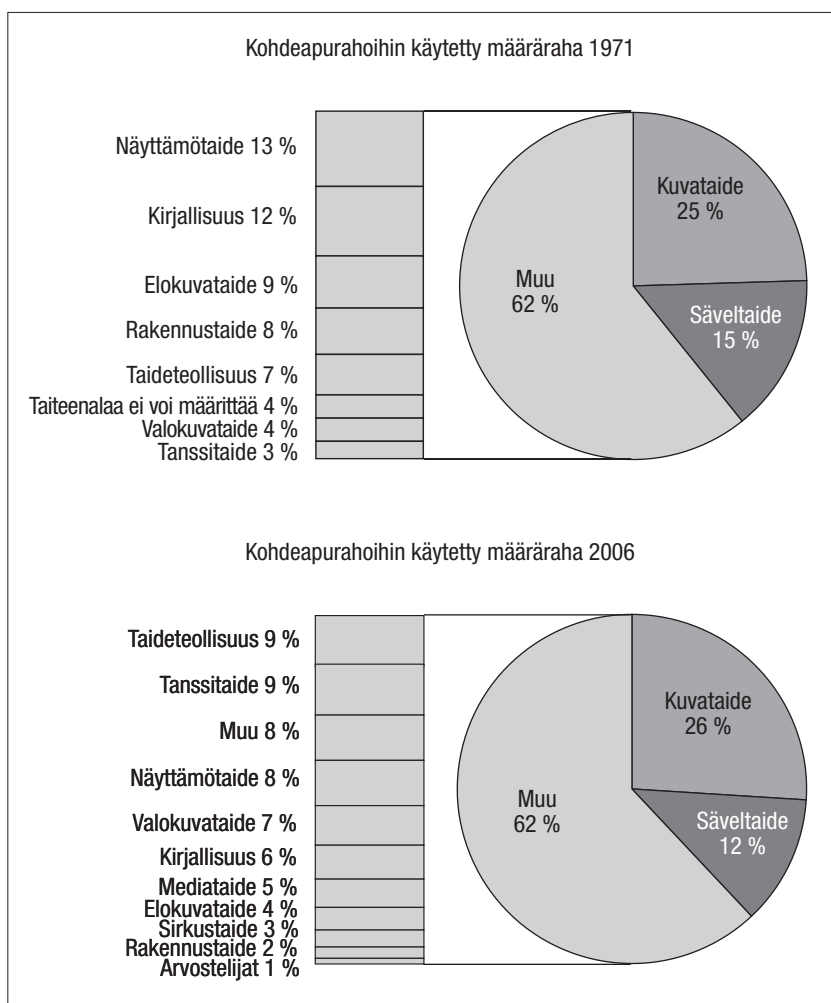

Luvut on muutettu vuoden 2006 rahanarvoon elinkustannusindeksiä käyttäen
Lähde: taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset ja HARAVA-rekisteri

Taiteen keskustoimikunta myönsi vuoteen 1999 saakka kohdeapurahat saatuaan valtion taidetoimikunnilta lausunnot apurahahakemuksista. Vuodesta 2000 kohdeapurahojen myöntäminen on delegoitu valtion taidetoimikuntien tehtäväksi ja keskustoimikunnan rooliksi

on jäänyt päättää kohdeapurahamäärärahan jaosta taidetoimikuntien kesken. Koko kohdeapurahajärjestelmän toimintakauden ajan suurin osa kohdeapurahoista on jaettu kuvataiteen ja säveltaiteen hankkeille. Kohdeapurahajärjestelmän alkuvuosina seuraavaksi eniten rahoitettiin näyttämötaiteen, kirjallisuuden ja elokuvataiteen hankkeita. Näistä ennen kaikkea kirjallisuus ja elokuvataide ovat sittemmin menettäneet suhteellista asemaansa kohdeapurahamäärärahan jaossa. Sitä vastoin tanssitaide on parantanut suhteellista asemaansa kohdeapurahojen jaossa. (Kuvio 19.)

Kuvio 19. Kohdeapurahoihin käytetyn määrärahan jakaantuminen taiteenaloittain vuosina 1971 ja 2006

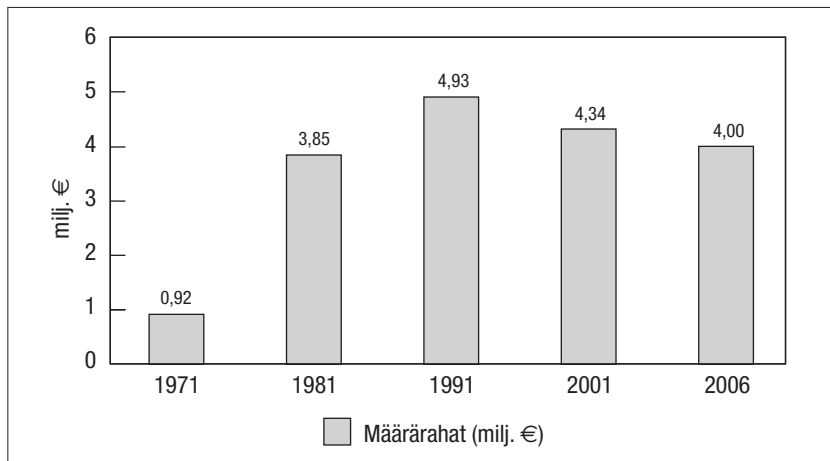

Lähde: taiteen keskustoimikunnan toimintakertomus 1971 ja Harava-rekisteri

Alueellisten taidetoimikuntien työskentely- ja kohdeapurahat

Valtion alueellinen taidehallinto luotiin 1960-luvulla. Tuolloin pinnalle noussut alueellisen tasa-arvoisuuden periaate haluttiin ulottaa myös taide- ja kulttuuripolitiikkaan. Valtion taidekomitea (KM 1965) korosti mietinnössään alueellisen taide-elämän elvyttämisen tärkeyttä ja piti alueellisten taidehallintoelinten puuttumista ongelmallisena. Komitea esitti, että valtakunnan tason taidehallintoelinten eli taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien lisäksi oli luotava alueelle läänien taidetoimikunnat. Valtion taidekomitean ehdotusten perusteella säädettiin vuoden 1968 alussa voimaan astunut laki taiteen edistämisen järjestelyistä, jolla komitean ehdottomat uudet taidehallintoelimet perustettiin. Läänien taidetoimikunnat aloittivat työnsä 1.9.1968, ja niitä oli yksi kutakin maan silloista yhtätoista läänin varten. Asetuksella taiteen edistämisen järjestelyistä (513/1967) niiden tehtäväksi säädettiin taiteen kehityksen seuraaminen läänin alueella, aloitteiden ja esitysten tekeminen sekä muiden taiteen edistämistä koskevien tehtävien suorittaminen.

Kuvio 20. Alueellisten taidetoimikuntien työskentely- ja kohdeapurahoihin sekä läänintaiteilijoiden toimiin käyttämät määrärahat vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006 vuoden 2006 rahanarvossa.

Lähde: taiteen keskustoimikunnan toimintakertomukset

Huomautus: Alueellisten taidetoimikuntien määrärahojen kohdalta ei ole kaikkien vuosien osalta mahdollista erottaa eri apurahamuotoihin ja läänintaiteilijan toimiin käytettyjä määrärahoja toisistaan. Tästä syystä alueellisten taidetoimikuntien läänintaiteilijoiden toimiin sekä työskentely- ja kohdeapurahoihin käyttämät määrärahat esitetään yhdessä taulukossa.

Alkujaan läänien taidetoimikunnilla oli erittäin niukalti taiteen edistämismäärärahoja jaettavana työskentely- ja kohdeapurahoina. Määrärahat nousivat kuitenkin tasaisesti vuodesta 1969 aina vuoteen 1976 saakka. Tuolloin valtion suoran taiteilijatuen laajentaminen kohdistuikin voimakkaimmin juuri läänien taidetoimikuntien eli alueellisen taiteen edistämistyön tukemiseen. Määrärahojen kasvun avulla kasvatettiin myönnettyjen apurahojen saajien määrää, kun taas apurahasummat jäivät usein varsin pieniksi. Toinen pienempi kasvupiikki määrärahoissa sijoittuu 1980-luvun lopulle. Myös tällöin kasvu ohjautui apurahansaajajoukon kasvattamiseen. (Karhunen 1990 s. 38–40) 1990-luvun alun jälkeen alueellisten taidetoimikuntien taiteenedistämismäärärahat ovat vähitellen supistuneet ja niiden suhteellinen osuus kaikesta suoresta taiteilijatuesta on supistunut vielä nopeammin, sillä samanaikaisesti suoraan taiteilijatukeen käytetyt määrärahat ovat kaiken kaikkiaan kasvaneet. (Kuvio 20.)

Muut valtion suoran taiteilijatuen muodot

Edellä käsitellyt suoran taiteilijatuen muodot kattavat noin viisi kuudesosaa vuonna 2006 jaetusta valtion suorasta taiteilijatuesta. Jäljelle jäävä kuudesosa koostuu erinäisestä joukosta pääosin viimeisimmän viidentoista vuoden aikana syntyneitä erityisiä projektitukia.⁴² Vuonna 2006 tällaisia tukimuotoja olivat näytelmäkirjallisuuden kantaesitystuki, matka-apurahat, residenssi- ja taiteilijavaihtotoiminnan tuki, elokuvakulttuurintuki, kuvataiteen ateljee- ja työpajatoiminnan tuki, kuvataiteen julkaisutuki, kuvataiteen näyttelytoiminnan tuki, lastenkulttuurituki, lyhytaikaisten ammattiteatterituotantojen tuki, media-, sirkus- ja monitaidetuki, muotoilun projektituki, tuki muotoilun edistämiseen, tuki rakennustaiteen edistämiseen, tanssikulttuurin tuki, tanssiproduktioiden tuki, valokuvataiteen produktiotuki ja valokuvateosten laatutuki. Taidetoimikuntalaitoksen historiaan lukeutuu edellä mainittujen lisäksi koko joukko jo päätyneitä tähän ryhmään luettavia tukimuotoja. Näitä ovat muun muassa 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa jaetut nuorten elokuvantekijöiden lyhytelokuva-apurahat sekä 1990-luvun laman jälkimainingeissa vuonna 1994 kokeiluluo- toisesti jaettu tuki taiteilijoiden työllistämiseen, joka kohdistui erityisesti säveltäeseen.

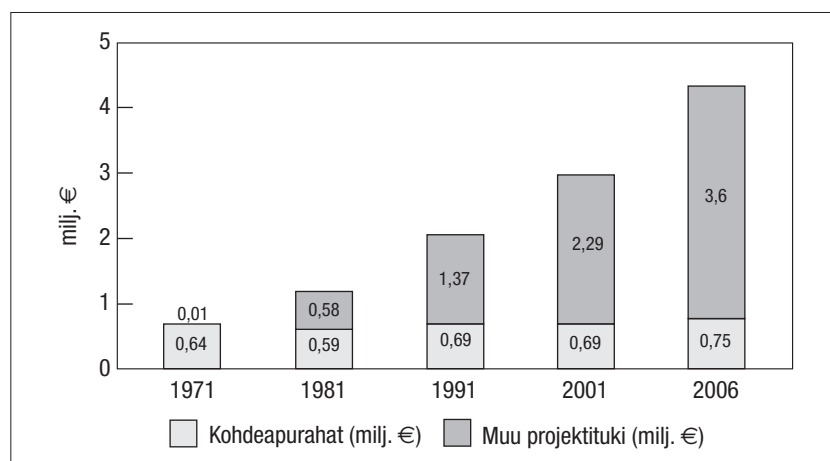
Kaikki tähän ryhmään kuuluvat tukimuodot ovat täysin budjetiperusteisia ja vailla omaa säädöspohjaansa. Taiteenalaspesifit tukimuodot ovat asianomaisen taiteenalan taidetoimikunnan jaettavana.

42 Pieni osa tuista on syntynyt jo ennen 1980-luvun alkua. Tällaisia tukimuotoja ovat muun muassa näytelmäkirjailijoiden valtionpalkintoihin palautuva näytelmäkirjallisuuden kantaesitystuki ja ohjaajavierailuiden tukeen palautuva lyhytaikaisten ammattiteatterituotantojen tuki.

Muu taiteilijatuki on sen sijaan taiteen keskustoimikunnan jaettavana. Sirkustaiteen osalta päätöksenteko tapahtuu keskustoimikunnan sirkustaidejaoston esityksestä, residenssi- ja taiteilijavaihtotoiminnan osalta keskustoimikunnan residenssijaoston esityksestä, mediataiteen osalta keskustoimikunnan mediataidejaoston esityksestä ja lastenkulttuurin osalta keskustoimikunnan lastenkulttuurijaoston esityksestä.

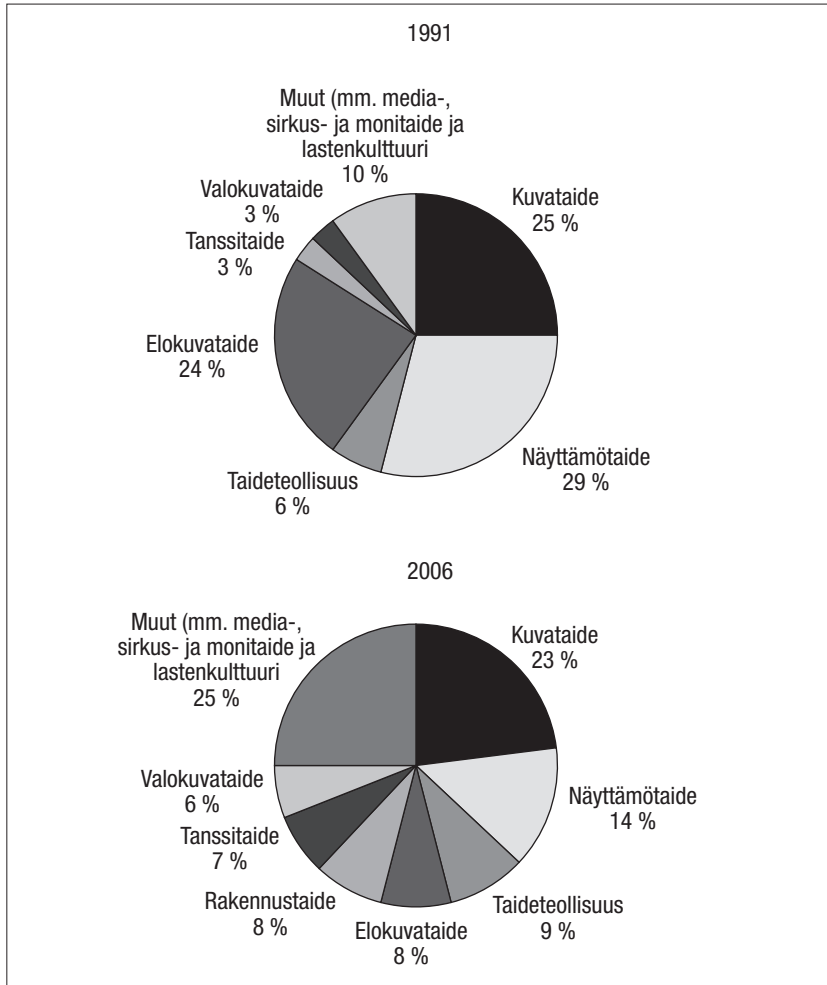
Näiden tukimuotojen kautta tuetun toiminnan tarkastelu osoittaa sen, että projektituet on käsitettävissä kohdeapurahajärjestelmän laajennuksiksi. Tukimuotojen kautta jaetaan hyvin vähän sellaista tukea, jota ei ennen kyseisten tukimuotojen käyttöön ottoa ollut jaettu kohdeapurahojen kautta. Esimerkiksi ennen matka-apurahojen käyttöön ottoa taiteilijoiden ulkomaanmatkoja tuettiin kohdeapurahojen muodossa ja ennen tanssitaiteen ja näyttämötaiteen produktiotukia työryhmien näyttämöesitysprojekteja tuettiin niitäkin kohdeapurahoin. 1970-luvulla myönnettyistä kuvataiteilijoiden kohdeapurahoista huomattava osa käytettiin taiteilijoiden ulkomaanmatkoihin ja näyttämötaiteilijoiden kohdeapurahoista eri työryhmien tanssi- ja teatteriesitysten valmistamiseen. Selkeimmin uusia aiemmin kohdeapurahoin tukemattomia projektitukia edustavat 1981 ensimmäistä kertaa jaetut valokuvataiteen laatutuki ja lastenkulttuurituki sekä vuonna 1997 käyttöön otettu residenssi- ja taiteilijavaihtotoiminnan tuki.

Kuvio 21. Taiteilijoiden ja taiteilijaryhmien projekteihin jaettu tuki eriteltynä kohdeapurahoihin ja muuhun projektitukeen vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 vuoden 2006 rahanarvoossa.

Luvut on muutettu vuoden 2006 rahanarvoon käyttäen elinkustannusindeksiä. Lähde: taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset, HARAVA-rekisteri

Kuvio 22. Muihin projektitukiin kuin kohdeapurahoihin käytettyjen määrärahojen jakautuminen taiteenaloittain vuonna 1991 (1,37 milj. €) ja 2006 (3,60 milj. €)

Lähde: Taidetoimikuntien toimintakertomukset, HARAVA-rekisteri

Taiteilijoiden ja taiteilijaryhmien projekteihin kohdistuvien tukimuotojen kohdalla määrärahojen kasvu on ohjautunut muihin tukimuotoihin kuin kohdeapurahoihin. Vuonna 1971 lähes kaikki projektituki jaettiin kohdeapurahoina. Vuonna 1981 muut projektituet kuin kohdeapurahat (tuolloin lähinnä näytelmäkirjallisuuden kantaesitystuki ja tuki kuvataiteen näyttelytoimintaan) muodostivat puolet kaikista projektiaapurahoista. Vuonna 2006 kohdeapurahat muodostivat enää vain 17 % kaikista projektituista.⁴³ (Kuvio 21.) Tämä johtunee siitä, että kohdeapurahojen lakiperusteisuudesta johtuen niiden määrän kasvattaminen edellyttää eduskunnalta lainsäädäntötoimia, kun sen si-

jaan muiden projektitukien kanssa voidaan operoida pelkillä talousarviopäätöksillä.

Taidemaailman autonomisuuden kannalta on huolestuttavaa, että projektituet on yhä useammin kiinnitetty vahvasti taidetoimikuntalaitoksen ulkopuolella tapahtuneessa kulttuuripoliittisessa päätöksenteossa vahvistettuihin instrumentalistisiin tavoitteisiin, jotka ovat usein saaneet erityisen tavoiteasiakirjan muodon. Tällaisia asiakirjoja ovat muun muassa Muotoilupoliittinen ohjelma ja Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, joista kummankin toteutukseen kohdistettiin omat erityiset tuki-instrumenttinsa, sekä lastenkulttuuripoliittinen ohjelma, jossa asetetut prioriteetit lastenkulttuurijaosto on hyvin suoraviihaisesti ja kritiikittömästi omaksunut omien jakopäätöstensä ohjenuoraksi.

43 Projektitukien kohdalla jaottelu taiteilijatukeen ja taideyhteisöjen tukeen on osin ongelmallinen. Olen tukeutunut jaottelussa taiteen keskustoimikunnan tilastoinnissaan käyttämään luokitteluun (ks. Karhunen 2007). Mikäli osa tässä jaottelussa yhteisötuen piiriin luokitelluista tukimuodoista (erityisesti säveltaiteen ja kirjallisuuden avustuksista) luokiteltaisiin osaksi suoraa taiteilijatukea, olisi muiden projektitukien kuin kohdeapurahojen kasvu vieläkin voimakkaampaa.

Välillinen taiteilijatuki

Välillisen taiteilijatuen muodot

Välillinen taiteilijatuki käsittää ne valtion taiteilijoiden tukemiseen kohdistamat toimet, jotka eivät kuulu suoraan taiteilijatukeen. Välillisen taiteilijatuen käsite ei ole tarkkarajainen. Se sisältää monimuotoisen joukon erilaisia tuki-instrumentteja, joita kaikkia yhdistää pyrkimys ammattitaiteilijoiden taiteellisen toiminnan tukemiseen.

Ensinnäkin välillinen taiteilijatuki käsittää joukon oikeudellisia tuki-instrumentteja. Tekijänoikeusjärjestelmä itsessään, etenkin taloudellisten tekijänoikeuksien osalta, on käsitettävissä taiteilijatuen muodoksi. Tekijänoikeuteen kytkeytyy myös joukko erityisiä tekijänoikeusperustaisia tukimuotoja, joista keskeisimmät ovat veronluonteinen tallennus- ja jälleenyntäminen, kuvataiteen jälkimarkkinoihin kohdistuva jälleenyntämyksen korvausjärjestelmä (droit de suite) ja uusimpana yleisistä kirjastoista tapahtuvaan lainaukseen kohdistuva lainauskorvausjärjestelmä. Tekijänoikeuden taustalla on kansainvälisoikeudellista (mm. Bernin yleissopimus ja WIPO:n tekijänoikeussopimus) ja yhteisöoikeudellista sääntelyä. Monien erityisten tuki-instrumenttien taustalla on nimenomaista yhteisöoikeudellista sääntelyä. Oikeudellisiin tuki-instrumentteihin kuuluu myös vero-oikeudellisia ja sosiaali-oikeudellisia tukimuotoja. Nämä liittyvät lähinnä valtion suoran taiteilijatuen verottomuuteen.

Oikeudellisten tuki-instrumenttien lisäksi välillisen taiteilijatuen piiriin voi laskea joukon erilaisia muita tukimuotoja. Tarkastelen tässä julkaisussa niistä tarkemmin kahta: valtion taidehankintoja ja ammattitaiteilijoiden koulutusta.

Taiteilijatuki ja tuloverotus

Taiteilijatuki kytkeytyy monin paikoin verolainsäädäntöön. Erityisesti suoran taiteilijatuen ja tuloverolainsäädännön kytkös on elimellinen. Tuloverolain (1535/1992) 82 §:n mukaan veronalaista tuloa ei ole stipendi tai muu apuraha, joka on saatu taiteellista toimintaa varten, eikä taiteellisen toiminnan tunnustukseksi saatu palkinto. Muualta kuin valtiolta, kunnalta tai muulta julkisyhteisöltä taikka Pohjoismaiden

neuvostolta saadut stipendit, opintorahat ja muut apurahat sekä palkinnot ovat kuitenkin veronalaista tuloa siltä osin kuin niiden sekä julkisyhteisöiltä ja Pohjoismaiden neuvostolta saatujen stipendien, muiden apurahojen, opintorahojen ja palkintojen yhteismäärä ylittää tulojen hankkimisesta ja säilyttämisestä johtuneiden menojen vähentämisen jälkeen verovuonna valtion taiteilija-apurahan vuotuisen määrän.

Veronalaista tuloa ei ole myöskään tuloverolain 83 §:n mukaan taiteen alalla järjestetystä, taiteellisesti merkittävästä valtakunnallisesta tai kansainvälisestä valtionvarainministeriön opetusministeriön ehdotuksesta nimeämistä kilpailusta saatu palkinto. Näiden kilpailujen määrä on ollut nykyisen tuloverolain voimassaoloajan vähäisessä nousussa. Vuotta 1992 koskeneessa valtiovarainministeriön päätöksessä (1630/1991) kilpailuja mainittiin 48 kappaletta. Vuotta 2007 koskeneessa valtiovarainministeriön asetuksessa (1215/2006) kilpailuja mainittiin 86 kappaletta.

Tuloverolain 82 §:n ja 83 §:n mukainen apuraha- ja taidepalkintotulon verovapaus merkitsee käytännössä sitä, että sen lisäksi, ettei valtio verota omaa suoraa taiteilijatukeyaan, ei se myöskään verota yksityisten (ennen kaikkea yksityisoikeudellisten säätiöiden ja rahastojen) maksamaa taiteilijatukeya muutoin kuin valtion taiteilija-apurahan suuruuden ylittävältä osin. Tämä ratkaisu on kuitenkin osoittautunut monin paikoin ongelmalliseksi. Ratkaisuun liittyy sen tukiluonteen ohella monia taiteilijan ammattia kriisiyttäviä piirteitä, jotka ovat kiteytettävissä siihen, ettei veroton tulo kerrytä ansioperusteista sosiaaliturvaa⁴⁴. Tähän suoran taiteilijatuken ja tuloverojärjestelmän kytkökseen palautuvia apurahansaajien eläketurvan ja muun sosiaaliturvan ongelmia on ratkottu jo vuosia. Useista ehdotuksista huolimatta konkreettisia parannuksia ei ole juuri tehty (ks. Taisto-toimikunnan mietintö 1995, Taisto II-seurantatyöryhmän muistio 2003, Taiteilijoiden työllistämistä ja sosiaaliturvaa selvittävän toimikunnan Taisto II muistio 2000 ja Apurahansaajien sosiaaliturvaa selvittäneen työryhmän loppuraportti 2004).

Tätä kirjoitettaessa on työ- ja elinkeinoministeriössä vireillä apurahansaajien työttömyysturvan uudistaminen sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä vireillä apurahansaajien eläketurvan ja sairausvakuutusurvan uudistaminen. Uudistukset perustuvat pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmaan. Sosiaalipoliittinen ministeriryhmä päätti 6.3.2008 järjestää apurahansaajien sosiaaliturvan maatalousyrittäjien eläkejärjestelmän mukaisesti niin, että apurahansaajat saavat eläketurvan, sairausvakuutusurvan ja lakisääteisen tapaturmaturvan.

44 Samantyyppisiä ongelmia liittyy verolainsäädäntöön myös tekijänoikeustulon osalta, koska sekään ei Suomessa kartuta ansioperusteista sosiaaliturvaa.

Tuloverolain 57 §:n mukaan yhteisö saa valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädettävällä tavalla vähentää tulostaan vähintään 850 euron ja enintään 25 000 euron rahalahjoituksen, joka on tehty taidetta edistävään tarkoitukseen Suomen valtiolle, suomalaiselle yliopistolle tai korkeakoululle taikka sellaiselle verohallituksen nimeämälle suomalaiselle yhdistykselle tai säätiölle, jonka varsinaisena tarkoituksena on taiteen tukeminen. Tuloveroasetuksen 2 §:n mukaan Verohallitus nimeää hakemuksesta tuloverolain 57 §:ssä tarkoitetut lahjoituksen-saajat enintään viideksi vuodeksi kerrallaan hankittuaan ensin lausunnon erityiseltä valtionvarainministeriön asettamalta lahjoitusten verovapauslautakunnalta, johon kuuluu valtionvarainministeriötä, opetusministeriötä, Museovirastoa, Suomen Akatemiaa ja taiteen keskustoimikuntaa edustava jäsen.

Taiteilijoiden verotuksen kohdalla on huomattava, että taiteilijoiden kohdalla ei ole ryhdytty vastaaviin jaksotusta koskeviin erityisiin lainsäädäntöratkaisuihin kuin urheilijoiden kohdalla (ks. tuloverolain 116a §, 116b § ja 116c §). Taiteilijoiden tulonmuodostukselle luonteenomainen tulojen suuri vaihtelu vuosittain sekä työn kustannusten epätasainen jakautuminen eri vuosille saattaa aiheuttaa taiteilijoille sen kaltaisia ongelmia verotuksessa, joihin urheilijoita koskevilla verotuksen jaksottamisen erityisjärjestelyillä on pyritty vastaamaan.

Tulotasauksen osalta tuloverolain 128 §:n ja 129 §:n mukainen menettely tarjoaa taiteilijoille mahdollisuuden tulotasaukseen. Tuloverolain 128.1 §:n mukaan, jos luonnollinen henkilö tai kuolinpesä on verovuonna saanut vähintään 2 500 euron suuruisen ansiotulon, joka on kertynyt etu- tai jälkikäteen kahdelta tai useammalta vuodelta ja joka on vähintään neljäsosa hänen verovuonna saamansa puhtaan ansiotulon yhteismäärästä, on tällaista kertatuloa verotettaessa verovelvollisen ennen verotuksen päättymistä esittämästä vaatimuksesta toimitettava tulontasaus. Lain 128.3 §:n mukaan tällaisena kertatulona voidaan pitää taiteilijan valmistaman yhden tai useamman taideteoksen kalenterivuoden aikana tapahtuneesta yhdestä tai useammasta myynnistä saamien tulojen yhteismäärää.⁴⁵

Menojen jaksottaminen on sen sijaan hankalampaa. Vaikka elinkeinotulon verottamisesta annettu laki (360/1968) tuo elinkeinotuloa

45 Tulontasaus toimitetaan siten, että sen kohteena oleva kertatulo jaetaan niiden vuosien lukumäärällä, joilta tulon katsotaan kertyneen, kuitenkin enintään viidellä. Kertatulon osasta menevä vero lasketaan siten, että yksi kertatulon osista lisätään verovelvollisen verovuoden muuhun verotettavaan ansiotuloon ja näiden tulojen yhteismäärästä lasketusta verosta vähennetään verovuoden muusta verotettavasta ansiotulosta menevä vero. Kertatulosta menevä vero saadaan kertomalla kertatulon osasta menevä vero niiden vuosien lukumäärällä, joilta tulon katsotaan kertyneen. Kertatulosta menevä vero, joka on tulontasauksen yhteydessä kuitenkin vähintään 15 prosenttia kertatulosta, pannaan maksettavaksi verovuoden verona.

nauttiville taiteilijoille jonkintyyppisiä mahdollisuuksia myös menojen jaksottamiseen, on Suomessa esitetty ajatus ns. taiteilijatilistä tai erityisestä taiteilijan menovarauksesta. Ajatuksena on ollut, että osa taiteilijoiden saamista tuloista voitaisiin siirtää taiteilijatilin tai menovarauksen kautta käytettäväksi tulevaisuudessa. Siirrettyä osuutta ei verotettaisi kertymävuoden tulona vaan vasta määrärajan kuluttua siltä osin kuin sitä ei ole käytetty taiteelliseen työhön kohdistuvien menojen kattamiseen. Eduskunta on asiaan liittyen hyväksynyt (EV 170/2002 vp.) vuonna 2002 arvonlisäverolain muuttamisen yhteydessä seuraavan lausuman: ”Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin, joilla selvitetään mahdollisuudet ottaa kuvataiteilijoiden verotuksessa käyttöön ns. taiteilijatili tai menovaraus, jolla voidaan lieventää niitä ongelmia, jotka johtuvat kuvataiteilijoiden työn erityisluonteesta.”⁴⁶ Teosmyyntitulojen lisäksi jaksotusongelmat liittyvät erityisesti tekijänoikeustuloihin ja rojalteihin.⁴⁷

Kulttuuripoliittisista syistä alennetut arvonlisäverokannat

Arvonlisäverotuksesta säädetään arvonlisäverolaissa (1501/1993). Arvonlisäverojärjestelmä on teoreettiselta perusrakenteeltaan neutraali (HE 88/1993 kohta 5.1.). Neutraalisuudella tarkoitetaan sitä, että arvonlisäverojärjestelmässä jakeluketjun edellisen portaan arvonlisävero on vähennettävissä seuraavalla portaalla, mikä estää veron kertaantumisen ja piilevän veron syntymisen. Vero vyörytetään kuluttajalle ja se on aina säädettyä veroprosenttia vastaavan määräinen.

Vaikka yhteen verokantaan perustuvaa arvonlisäverojärjestelmää voidaan pitää lähtökohtaisesti neutraalina, se ei ole ainoa mittari neutraalille verotukselle. Westerberg on esimerkiksi huomauttanut, että neutraalisuutta tarkastellessa olisi otettava huomioon myös verotuksen tavoitteet. Tällöin on kysyttävä, onko verotuksen tavoitteena ainoastaan kerätä valtiolle tuloa (ns. fiskaalinen tavoite) vai onko tarkoitus ottaa huomioon myös esimerkiksi työllisyyden, sijoitusten ja säästöjen vaikutus kokonaistilanteeseen (ns. tulonjaolliset tavoitteet). (Westerberg 2002 s. 58)

Ei olekaan itsestään selvää, että arvonlisäverosäännökset toimisivat tai niiden tarkoitus säädettäessä olisikaan toimia joka suhteessa

46 Ongelmaa on kuvailtu jo Valtion taidekomitean mietinnössä (KM 1965 s. 68), jossa päädytään pitkälti lausumassa esitettyihin kehittämistoimenpiteisiin.

47 Tätä kirjoitettaessa on opetusministeriössä vireillä tekijänoikeustulon verotuksen uudistus. Se perustuu pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmaan.

neutraalisti. Arvonlisäverolaissa voidaan tietoisesti poiketa pääsääntönä olevasta verotuksen neutraalisuudesta esimerkiksi siksi, että yhteiskuntapoliittisesti perusteltujen poikkeamien nähdään tuottavan yhteiskuntataloudellisia tehokkuusvoittoja. Neutraalisuudesta voidaan poiketa vapauttamalla jokin ala kokonaan arvonlisäverojärjestelmästä, antamalla nollaverokannan avulla kuluttajakaupan myyjälle käytännössä arvonlisäveron määrän mukainen verotuki tai käyttämällä eriytettyjä verokantoja (ks. HE 88/1993 4. luku, Linnakangas & Juanto 2004 s. 146–147.).

Hallituksen esityksessä arvonlisäverolaiksi (HE 88/1993 kohta 5.1.) todetaan, että ”lähtökohtaisesta neutraalisuusperiaatteesta joudutaan käytännössä tekemään poikkeuksia sosiaalisista, muista yhteiskuntapoliittisista ja hallinnollisista syistä”. Hallinnolliset syyt ovat luonteeltaan fiskaalisia ja liittyvät verotuksen tehostamiseen. Yhteiskuntapoliittiset syyt ovat yleensä yhteydessä tärkeäksi koettuihin sosiaalisiin ja taloudellisiin päämääriin, joihin pyritään erityyppisten veroetujen ja tukien antamisella (Rother 2003 s. 142). Kulttuuripoliittisista syistä tuetaan useissa maissa kirjojen ja lehtien myyntiä, kulttuuri- ja viihdetapahtumiin pääsyä sekä taide-esineiden kauppaa. Näissä yhteyksissä verotuella tähdätään useimmiten kulutuksen määrän lisäämiseen kysyntää kasvattamalla. Tässä yhteydessä on syytä huomata, että Euroopan komissio on suhtautunut epäileväisesti kysynnän kasvattamiseen arvonlisäverokantoja alentamalla, sillä verokannan alentaminen ei laske aina automaattisesti hintoja ja johda kysynnän kasvuun (ks. KOM(2003) 397 lopullinen s. 11).

Raamit kansalliselle arvonlisäverotukselle on asetettu yhteisöoikeuden arvonlisäverodirektiivillä (2006/112/EY). Direktiivin 132 artiklan 1 kohdan alakohdassa n arvonlisäverosta on pakottavalla säännöksellä vapautettu julkisoikeudellisten laitosten tai muiden jäsenvaltion tunnustamien kulttuurilaitosten suorittamat kulttuuripalveluiden suoritukset ja niihin läheisesti liittyvät tavaroiden luovutukset. Sääntely asettaa kilpailevat kulttuuritapahtumat keskenään eri asemaan. Tämän vuoksi direktiivissä on jätetty jäsenmaille mahdollisuus halutessaan säätää alennetusta verokannasta. Direktiivin liitteen III kohdan 7 mukaan alennettua verokantaa voidaan soveltaa pääsyyn näytöksiin, teatteriin, sirkukseen, messuille, eläintarhaan, huvipuistoon, konserttiin, museoon, elokuviin, näyttelyihin sekä vastaaviin kulttuuritilaisuuksiin ja laitoksiin. Tämä antaa jäsenvaltioille mahdollisuuden toteuttaa neutraali arvonlisäverotus julkisoikeudellisten laitosten ja niihin verrattavien kulttuuripalveluiden suorittajien sekä liiketoiminnallisin perustein toimivien kulttuuritilaisuuksien järjestäjien välillä. Suomen arvonlisäverolain (85a.1§ 4 kohta) mukaan pääsymaksuja liiketoiminnan muodossa järjestettäviin kulttuuri- ja viihdetilaisuuksiin verotetaan 8 prosentin verokannalla.

Arvonlisäverodirektiivin liitteen III kohdan 6 mukaan alennettua verokantaa voidaan soveltaa kirjojen luovutuksiin. Arvonlisäverolain 85a.3 §:n mukaan sovellettava verokanta Suomessa on 8 %. Hallituksen esityksen mukaan alennettu verokanta on säädetty nimenomaan kulttuuripoliittisista syistä. Alennetun verokannan soveltaminen edellyttää, että kirjalla on taiteellinen, tieteellinen tai ajanvieteellinen sisältö.

Jäsenvaltiot voivat arvonlisäverodirektiivin 103 artiklan mukaan soveltaa alennettua verokantaa taide-esineiden maahantuontiin, tekijän tai hänen oikeudenomistajansa suorittamiin taide-esineiden luovutuksiin sekä taide-esineiden luovutuksiin, jotka muu verovelvollinen kuin verovelvollinen jälleenmyyjä satunnaisesti suorittaa, kun tämä verovelvollinen on itse maahantuonut taide-esineet tai kun tekijä tai tämän oikeudenomistaja on luovuttanut ne verovelvolliselle tai kun ne ovat oikeuttaneet verovelvollisen täyteen arvonlisäveron vähennykseen. Suomen arvonlisäverolainsäädännön mukaan taide-esineiden myyntiin sovelletaan alennettua 8 prosentin verokantaa⁴⁸. Alennettua verokantaa sovelletaan paitsi teoksen tekijän suorittamaan luovutukseen myös sellaiseen satunnaisen myyjän suorittamaan luovutukseen, joka on elinkeinonharjoittaja ja on hankkinut taideteoksen aikanaan vähennykseen oikeuttavaan käyttöön. Todellisuudessa taide-esineen luovutus voi olla kuitenkin myös veroton tai yleisen 22 % verokannan mukaan verotettava. Luovutus on veroton, kun taide-esineen myyjä on yksityishenkilö ja luovutus jää kokonaan arvonlisäverojärjestelmän ulkopuolelle liiketoimintaan kuulumattomana. Yleisen verokannan mukaan verollista on taide-esineen hankinta jälleenmyytäväksi. (Ks. Linnakangas & Juanto s. 152) Tällöin on kuitenkin huomattava, että taide-esineen jälleenmyyjä voi kuitenkin soveltaa taide-esineen edelleen myyntiin vapaaehtoista marginaaliverotusmenettelyä, jolloin hän saa vähentää yksityishenkilöltä hankkimansa taide-esineen hintaa muuten rasittamaan jäävän piilevän veron arvon myynnistään (ks. Linnakangas & Juanto 2004 s. 152, Verohallituksen ohjeet dnro 3225/40/2002 ja dnro 2550/40/2002).

Edellä esitetty osoittaa, että alennetun verokannan käyttöönotto ja siten neutraalisuuden pääsäännöstä poikkeaminen voi liittyä kulttuuripoliittisiin syihin. Kulttuuripoliittisista syistä alennetut verokannat koskevat muun muassa kirjojen myyntiä, taidetapahtumien pääsymaksuja ja taide-esineiden myyntiä. Esimerkiksi taide-esineiden

48 Aikaisemmin taide-esineen myynti oli Suomessa eriytetty siten, että ensimmäinen myynti oli verotonta ja muunlainen myynti normaalisti verollista. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 7.3.2002 antamassaan tuomiossaan *Komissio v. Suomi* (asia C-169/00) sääntelyn olleen ristiriidassa (silloin sovelletun) arvonlisäverodirektiivin kanssa, mistä syystä Suomi joutui muuttamaan taide-esineiden myyntiä ja maahantuontia koskevaa sääntelyä.

myynnin alennettu verokanta on nimenomaisesti (kuva)taiteilijoiden ammattiryhmää tukeva vero.

Alennettujen verokantojen soveltamiskäytäntöä ja tulevaisuutta pohdittaessa on syytä tiedostaa, että Euroopan komissio on monissa yhteyksissä nimenomaisesti painottanut arvonlisäverotuksen päämääränä olevan ainoastaan verotulojen keräämisen valtiolle sen politiikassa määriteltyihin tarkoituksiin. Komissio on ilmaissut huolestuneisuutta siitä, että useissa maissa yksi tärkeimmistä verokannan alentamisen tavoitteista on määrätyn alan suosiminen sen sosiaalinen tai kulttuurinen luonne tai muut erityiset vaikeudet huomioon ottaen (esim. KOM (2003) 397 lopullinen s. 11). Komission kanta viittaa siihen, että tulonjakovaikutus tulisi veron kantovaiheen sijaan saada aikaan verotulojen jakovaiheessa kohdistamalla haluttuihin kohteisiin suoria tulonsiirtoja tai käyttämällä verovaroja pääosin tuen tarpeessa olevien ryhmien käyttämiin palveluihin. Toistaiseksi komission kanta ei ole vaikuttanut kulttuuripoliittisista syistä tehtyjä poikkeuksia koskevaan arvonlisäverosääntelyyn. Kun kuudes arvonlisäverodirektiivi (77/388/ETY) korvattiin uudella arvonlisäverodirektiivillä (2006/112/EY) vuoden 2007 alussa, ei mahdollisuuteen käyttää kulttuuripoliittisista syistä perusteltuja alennettuja verokantoja puututtu.

Valtion ylimääräiset taiteilijaeläkkeet ja taiteilija-apurahoihin liittyvä eläketurva

Taiteilijoita koskevaa erityistä eläkelainsäädäntöä ei ole, vaikkakin taiteilijoiden ja eräiden erityisryhmien eläkelaki (TaEL 662/1985) selkeytti etenkin ammatinharjoittajina ja freelancereina toimineiden taiteilijoiden eläketurvaa. Taiteilijoihin viittaavasta nimestään huolimatta TaEL oli kuitenkin lyhytaikaisiin työsuhteisiin yleisesti sovellettava eläkelaki, eivätkä suinkaan kaikki, tai edes merkittävä osa, taiteilijoista kuuluneet sen soveltamisalaan. Vuoden 2007 alussa voimaan astuneen työeläkelainsäädännön uudistuksen yhteydessä TaEL kumottiin yhdessä työeläkelain (TEL) ja lyhytaikaisissa työsuhteissa olevain työntekijäin eläkelain (LEL) kanssa. Niiden tilalle säädettiin yksi yhteinen yksityisen sektorin eläkelaki eli työntekijän eläkelaki (TyEL). Taiteilijat kuuluvat muiden työntekijöiden tapaan sen piiriin, eikä siihen sisälly taiteilijoita koskevia erityissäännöksiä. Virka- tai työsuhteessa valtioon olevat kuuluvat kuitenkin valtion eläkelain (VaEL) piiriin ja kunnan palveluksessa olevat kunnallisen eläkelain (KuEL) piiriin. Niin sanotut vapaat taiteilijat eivät kuulu pääsääntöisesti minikään edellä mainitun eläkelain piiriin. Heillä on mahdollisuus järjestää ansiosidonnainen eläketurvansa yrittäjien eläkelain (YEL) kautta.

Taiteilija-apurahajärjestelmän rinnalle syntyi 1970-luvulla sosiaalisista syistä ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden järjestelmä (VNp 75/

1974, muut. VNp 929/1984, VNp 974/1992)⁴⁹. Sen tarkoituksena on täydentää normaalia eläkejärjestelmää kompensoimalla apurahan-saajien apurahojen verottomuudesta johtuvaa eläkekertymän pienuutta. Ylimääräinen eläke (täysi eläke tai osaeläke) voidaan myöntää tunnustuksena ansiotuneesta taiteellisesta toiminnasta taiteilijana. Taiteilijaeläkettä haetaan opetusministeriöltä, joka myöntää ne määrärahojen puitteissa hankittuaan ensin lausunnon taiteen keskustoimikunnalta, jonka tehtävänä on taidemaailman autonomisuuden periaatteen mukaisesti suorittaa hakijoiden taiteellisten ansioiden vertailu. Eläkkeet maksaa valtiokonttori ja ne on budjettiteknisesti sijoitettu erilleen taiteen edistämismäärärahoista osaksi valtionvarainministeriön päaluokan eläkemäärärahoja.

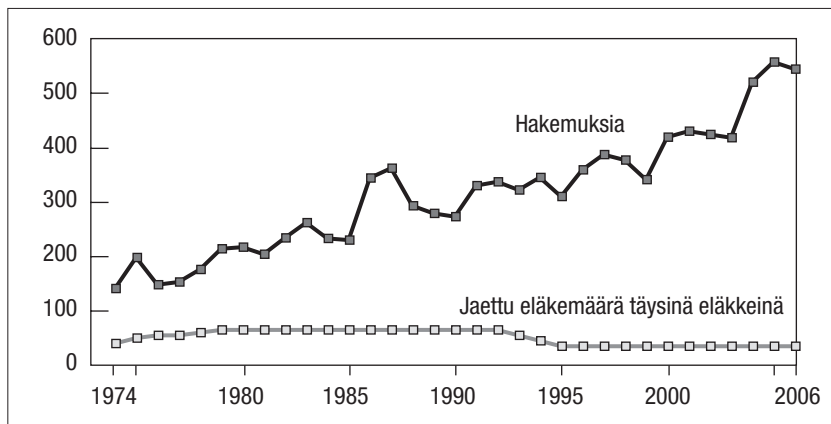
Vuoden 1993 alkuun saakka taiteilijaeläkkeissä yhdistyi kaksi periaatetta. Toisaalta eläkkeitä myönnettiin tunnustuksena ansiokkaasta toiminnasta taiteilijana. Toisaalta eläkkeen suuruus (koko eläke tai osaeläke) määräytyi hakijan taloudellisen aseman mukaan. Vuonna 1992 järjestelmää muutettiin siten, että hakijan taloudellinen tilanne oli vastedes otettava huomioon kaikissa eläkepäätöksissä.

Ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä myönnetään vain joitakin kymmeniä vuodessa. Näin ollen ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden järjestelmä ei täysimääräisesti kompensoi niitä eläketurvaan liittyviä ongelmia, jotka juontuvat apurahojen verottomuudesta. Valtion vuoden 2007 talousarvioon varattiin (momentti 28.07.06 ylimääräiset eläkkeet) määräraha 35 uuden taiteilijaeläkkeen myöntämiseen. Vuosittain myönnettävien uusien taiteilijaeläkkeiden määrää laskettiin 1990-luvun talouslaman aikana 65 eläkkeestä 35 eläkkeeseen. Määrä on erittäin pieni, kun otetaan huomioon se, että periaatekannanottona on valtion 15-vuotisten taiteilija-apurahojen myöntämisen aikaan katsottu, että kyseistä apurahaa nauttivien taiteilijoiden tulisi päästä taiteellisten ansioidensa ja eläketurvansa puutteellisuuden johdosta eläköityessään valtion ylimääräiselle taiteilijaeläkkeelle. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomattava, että valtion 15-vuotiset taiteilija-apurahat kerryttivät VEL:n mukaista eläkettä niin, että niiden saajien eläkekertymään huomioitiin myös aiemmat 3- ja 5-vuotiset taiteilija-apurahakaudet. 15-vuotisista apurahoista luopumisen yhteydessä luotuihin ”uusimuo-

49 Näitä ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä ei voi verrata aiemmin jo autonomian ajalta asti myönnettyihin taiteilijaeläkkeisiin, jotka oli alkujaan tarkoitettu aktiivitaiteilijoiden tukemiseen rinnastuen siten lähinnä nykyisiin pitkiin taiteilija-apurahiin. Tosin osa näistä vanhoistakin taiteilijaeläkkeistä myönnettiin vanhuuseläkkeenluonteisena ja 1960-luvulle tultaessa nämä taiteilijaeläkkeet olivat vähitellen muuntuneet pääsääntöisesti aktiivitaiteilijoiden tuesta vanhuuseläkkeiksi. 1960-luvulla niitä myönnettiin vuosittain noin 12 taiteilijalle ja niiden myöntämistä jatkettiin tässä luvussa käsiteltävien uusien taiteilijaeläkkeiden myöntämiseen saakka. (ks. KM 1965 s. 29, Tuomikoski-Leskelä 1977 s. 54.)

toisiin” 5-vuotisiin taiteilija-apurahoihin liitettiin luopumisen yhteydessä myös VEL-eläkeoikeus (1.1.2007 alkaen VaEL eläkeoikeus). Sosiaali- ja terveysministeriössä on tätä kirjoitettaessa vireillä apuraha-taiteilijoiden eläketurvan uudistus, joka toteutuessaan toisi huomattavan määrän apurahataiteilijoista eläketurvan piiriin.

Kuvio 23. Valtion ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden hakemusmäärä ja myöntömäärä 1974–2006

Lähde: Opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston luovuttamat tiedot

Huomautus: Hakijamäärä on hieman pienempi kuin hakemusmäärä. Koska osa eläkkeistä on jaettu osaeläkkeinä on myönteisen eläkepäätöksen saaneiden henkilöiden määrä hieman suurempi kuin myönnettyjen eläkkeiden määrä täysinä eläkkeinä.

Valtion ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä muistuttaa läheisesti kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahajärjestelmään sisältyvä mahdollisuus jakaa osa määrärahoista avustuksina iäkkäille tai sairaille kirjailijoille ja kääntäjille. Alkuaan näillä sosiaalisista syistä myönnettyillä avustuksilla oli keskeinen asema kirjastoapurahajärjestelmässä. Nyttemmin niitä haetaan ja jaetaan erittäin vähän. Olen kuvailut avustuksia edellä suoran taiteilijatuen yhteydessä.

Taloudelliset tekijänoikeudet taiteilijatuen muotona

Lähtökohtaisesti tekijänoikeus, josta säädetään tekijänoikeuslaissa (404/1961), turvaa taiteilijan taloudellisia ja moraalisia oikeuksia taiteellisen työskentelyn tuloksena syntyneeseen teokseen. Tekijänoikeuslainsäädännön tavoitteena on edistää luovaa toimintaa takaamalla rajoitettu yksinoikeus luovan toiminnan tulosten hyödyntämiseen

niiden tekijöille (Haarmann 2006 s. 35)⁵⁰. Tätä perustellaan muun muassa tekijänoikeuden kannustevaikutuksella ja demokratiavaikutuksella.

Yksinkertaistaen kannustevaikutuksella tarkoitetaan sitä, että yksinoikeus saa tekijän ryhtymään sellaiseen luomistyöhön, johon hän ei ilman yksinoikeutta ryhtyisi, vaikka siihen ryhtyminen olisi yleisen (muttei välttämättä yksityisen) edun kannalta tällöin perusteltua (Mylly 2004 s. 229–230). Kannustevaikutuksen tyyppiset taloustieteelliset perustelut toimivat huonosti sellaisissa yhteyksissä, joissa toimintaan ryhtymistä ohjaavat ensisijaisesti muut kuin taloudelliset vaikuttimet ja käyttäytyminen voi olla taloudellisesti arvioiden *irrationaalista*. Näin on esimerkiksi silloin, kun taiteilija tekee sellaisia taiteellisesti perusteltuja valintoja, jotka johtavat hänen taiteellisen toimintansa tappiollisuuteen.

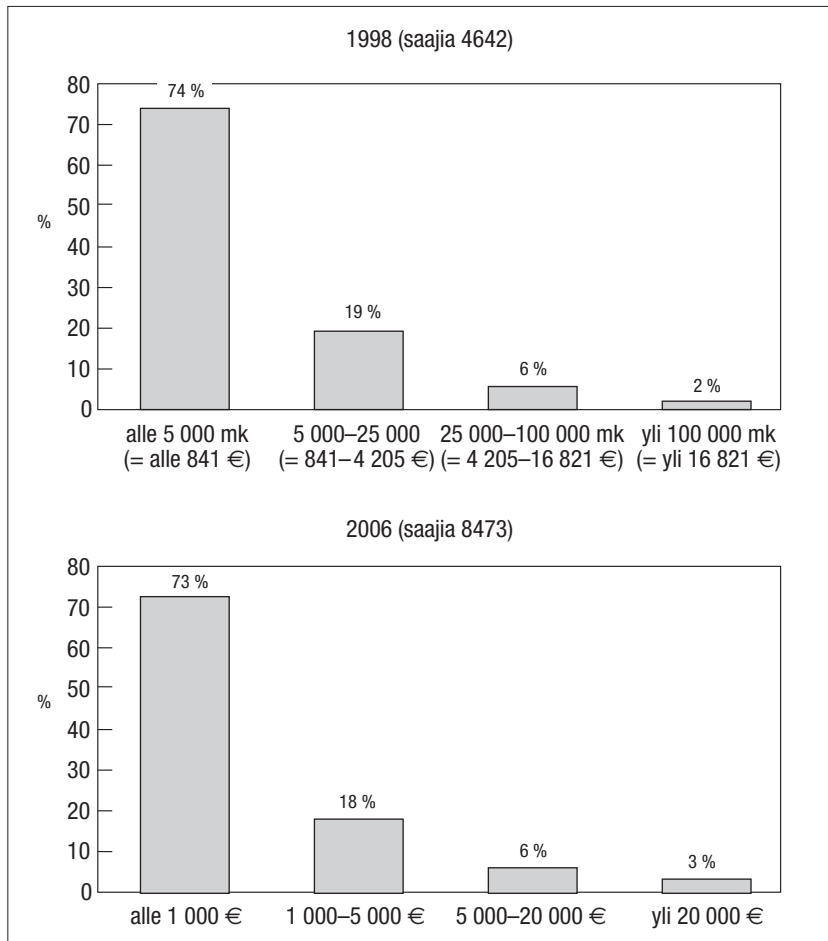
Demokratiavaikutuksella tarkoitetaan yksinkertaistaen sitä, että tekijänoikeusjärjestelmä mahdollistaa sen, että valtionavun, mese-naattien suosion tai esimerkiksi perityn varallisuuden kohdentuminen ei ainakaan yksinomaan määritä sitä kenellä on mahdollisuus kirjoittaa, säveltää tai vaikkapa maalata muutenkin kuin vain harrastustoimintana. Tällöin taloudellisen ja poliittisen eliitin usein jossain määrin konservatiivisen ja vakiintuneita kulttuurimuotoja suosivan maun ohjaava vaikutus ei pääse muodostumaan ainoaksi taloudelliseksi kannustimeksi uuden luomisessa. Demokratiavaikutustakin kohtaan voidaan esittää kritiikkiä. On mahdollista katsoa kuten Tuomas Mylly, että sanavapauden kannalta keskeiset teostyyppit, kuten kriittinen taide ja poliittinen kirjallisuus, hyötyvät vähiten tekijänoikeuden insenttiivaikutuksesta (Mylly 2004 s. 230–231). Demokratiavaikutus tuo kuitenkin hyvin esiin sen, että tekijänoikeus edistää taiteen vapautta ennen kaikkea täydentämällä julkisen vallan taiteen edistämistoimia. Samoin se tuo esille sen, että tekijänoikeudellinen suoja ei kuitenkaan yksinomaan riitä. Julkisen vallan taiteen edistämistoimet ovat ennen kaikkea ei-kaupallisen taiteen elinehto. Niitä ei voi korvata yksinomaan tekijänoikeusperusteisella järjestelmällä.

Tekijänoikeuden käsite on jaettavissa tekijänoikeuden tekijälle perustamiin taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin. Näistä nimenomaan taloudelliset oikeudet on käsitettävissä välillisen taiteilijatuen

50 Kuten Haarmann toteaa, siitä ei vallitse yksimielisyyttä, toteuttaako immateriaalioikeudellinen lainsäädäntö tosiasiaa tätä tavoitetta onnistuneesti. Immateriaalioikeudelliseen lainsäädäntöön sisältyy niin luovaa toimintaa edistäviä kuin rajoittaviaakin elementtejä. Immateriaalioikeus luo oikeuksia niin tekijöille, jakelijoille kuin vastaanottajille. Näiden välisissä intressiristiriidoissa on vaikeaa analysoida sitä, mikä on kulloinkin ristiriidan kohteena olevan normin vaikutus luovalle toiminnalle yleensä, sillä jo yksinomaan tekijään, jakelijaan tai vastaanottajaan kohdistuvien suorien ja välillisten vaikutusten täsmällinen analysointi on hankalaa.

muodoksi. Taloudellisia oikeuksia koskevan perussäännöksen mukaan tekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksen kappaleiden valmistamisesta ja teoksen saattamisesta yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

Kuvio 24. Säveltaiteilijoiden teostotulojen jakaantuminen tuloluokittain vuosina 1998 ja 2006

Lähde: Vuoden 1998 osalta Teoston taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikölle luovuttamat tiedot ja vuoden 2006 osalta Teoston Karola Baranin alustuksen Musiikin tekijänoikeudet teoriaa ja käytäntöä 8.2.2008 materiaali.

Huomautus: Vuoden 2006 saajat = kotimaiset tekijät ja kustantajat. Vuoden 1998 saajat = Suomessa asuvat elossa olleet tekijät. Vuoden 1998 aineistoon ei näin ollen sisälly kustantajia toisin kuin vuoden 2006 aineistoon.

Vaikka lakitekstin perusteella saa helposti sellaisen kuvan, että tekijänoikeuden alaisesta teoksen käytöstä sovitaan tekijän ja käyttäjän välillä, näin ei ns. tekijänoikeusteollisuuden ydinalueella useinkaan

ole. Käyttötapojen lukumäärän ja luonteen vuoksi oikeudenhaltijat ovat perustaneet organisaatioita, tekijänoikeusjärjestöjä, valvomaan etujaan ja myöntämään käyttölupia. Järjestöjen toiminta pohjautuu oikeuksien haltijoiden antamiin valtakirjoihin tai sopimuksiin, joilla oikeuksien haltijat siirtävät oikeuksiaan järjestön hallinnoitaviksi ja valvottaviksi. Järjestöt myöntävät lupia suojatun aineiston käyttämiseen, perivät käyttämisestä korvaukset ja tilittävät ne järjestön piirissä päätettäviä tilityssääntöjä noudattaen oikeuksien haltijoille. Suomalaisia tekijänoikeusjärjestöjä ovat esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien Gramex ry, tekijöiden, esittäjien ja kustantajien yhteisjärjestö Kopiosto ry, visuaalisen alan taiteilijoiden Kuvasto ry, säveltäjien, sanoittajien, sovittajien ja musiikin kustantajien Teosto ry, AV-tuottajien Tuotos ry sekä kirjailijoiden ja kääntäjien Sanasto ry.

Vaikka tekijänoikeustalouden merkitys yhteiskunnassa on kasvanut merkittävästi, ovat taiteilijoille tekijänoikeusjärjestöjen kautta tuloutetut summat keskimäärin hyvin pieniä. Vuonna 2004 tekijänoikeusjärjestöt tilittivät oikeudenomistajille yhteensä noin 53 miljoonaa euroa, josta 33 miljoonaa euroa tuloutti säveltaiteen tekijänoikeusjärjestö Teosto (Tilastokeskus 2005 s. 231).

Tuoreimmat tutkimustiedot taiteilijoiden tekijänoikeustuloista ovat vuodelta 2000. Tuolloin musiikin tekijöiden saamien tekijänoikeuskorvausten mediaani oli 11 600 markkaa (1950 €) vuodessa kuitenkin niin, että vakavan musiikin säveltäjien tekijänoikeustulo (mediaani 6500 markkaa eli 1090 €) oli huomattavasti kevyen musiikin tekijöiden tekijänoikeustuloa (mediaani 12 500 markkaa eli 2290 €) pienempi. Musiikin tekijöiden tekijänoikeustulojen hajonta oli erittäin suurta, ja tekijänoikeustuloissa mitaten ”kaupallisesti menestyvä” ydin osoittautui erittäin kapeaksi. (Hansén 2001 s. 97–102)⁵¹ Tällä hetkellä yli 5000 euroa vuodessa tekijänoikeustuloja Teoston kaut-

51 Hansénin (2001) tutkimuksen tuloksiin on syytä suhtautua varauksella, sillä hänen perusjoukkonsa ei ole edustava otos Teoston edunsaajista vaan sen sijaan pohjautuu otokseen Suomen säveltäjät ry:n sekä Säveltäjät ja Sanoittajat Elvis ry:n jäsenistä. Tutkimuksen vakavana puutteena on se, että siinä ei käsitellä perusjoukon määräytymistä, eikä liioin liitetä havaintoja muihin tutkimuksiin. Teosto-tuloja on Teoston rekisterien pohjalta käsitelty viimeksi Karhunen (2001), jonka mukaan vuonna 1998 Teosto-tulojen mediaani oli noin 1400 markkaa eli 235 euroa vuodessa. Karhusen tutkimustulosten perusteella Teosto-tulojen merkitys säveltaiteilijoiden tulonmuodostukselle oli vielä marginalisempi kuin miltä Hansénin tutkimuksen mukaan vaikuttaa. Kuviossa 24 tehty vertailu vuodelta 2006 oleviin käytössä oleviin tietoihin ja Karhusen vuodelta 1998 oleviin tietoihin osoittaa sen, että mitä todennäköisimmin Hansénin tutkimuksen tuottamat poikkeamat Karhusen tutkimuksen tiedoista johtuvat Hansénin tutkimuksen otannan heikkouksista. Tässä mielessä onkin valitettavaa, että viimeaikaiset Teosto-tulojen merkitystä käsittelevät tutkimukset nojautuvat Hansénin aineistoon, jonka perusteella tehtyjä havaintoja on esitelty useissa Teoston julkaisuissa.

ta saavia kotimaisia tekijöitä ja kustantajia on noin 750, mikä vastaa alle kymmenesosaa Teostoon järjestäytyneistä tekijöistä ja kustantajista. Suorilla tekijänoikeuskorvauksilla ei olekaan taiteilijakunnan suuren enemmistön toimeentulon kannalta juurikaan merkitystä merkittävien korvauksien kohdistuessa hyvin suppealle ryhmälle. (Kuvio 24.)

Tekijänoikeusjärjestelmään liittyy kiinteästi eräitä suoran tekijänoikeuskorvauksen ulkopuolisia enemmän tai vähemmän tekijänoikeusperusteisia korvausjärjestelmiä. Niistä keskeisimmät ovat veronluonteinen tallennus- ja jälleenyntikorvaus, kuvataiteen jälleenyntikorvaus (*droit de suite*) ja yleisistä kirjastoista tapahtuvan lainauksen aiheuttamia ansionmenetyksiä kompensoiva lainauskorvaus.

Kuvataiteilijoiden *droit de suite* -oikeus eli suomeksi oikeus jälkivoittoon tai jälleenyntikorvaukseen tarkoittaa taiteilijan oikeutta saada osa kauppahinnasta, kun hänen luovuttamansa teoskappale vaihtaa omistajaa niin kutsutuilla jälkimarkkinoilla eli tekijän itsensä jo aikaisemmin myytyä teoksen. Suomen tekijänoikeuslakiin (404/1961) lisättiin vuonna 1995 säännös (261 §), jonka mukaan kuvataiteilijalle syntyi oikeus saada jälleenyntikorvauksena 5 % myydyin kuvataiteen teoksen arvonlisäverottomasta myyntihinnasta, kun kuvataiteen teos myydään ammattimaisessa ja julkisessa jälleenyntimisessä. Säännöksen taustalla on se seikka, että kuvataiteilijan tuotannon arvon mahdollinen kohoaminen sijoittuu tavallisesti aikaan, jolloin teos on jo luovutettu ensimmäisen kerran. Näin ollen ilman säännöstä kuvataiteilija jäisi osattomaksi tuotantonsa arvonnoususta, joka tällöin jäisi yksinomaan hyödyttämään taiteen jakeluporrasta eli taidekaupan ammattilaisia.

Jälleenyntikorvaussäännöstä muutettiin toukokuussa 2006 voimaan astuneella lailla tekijänoikeuslain muuttamisesta (345/2006), jolla implementoitiin alkuperäisen taideteoksen tekijänoikeudesta jälleenyntikorvaukseen annettu direktiivi (2001/84/EY). Direktiivillä yhdenmukaistettiin yhteisön alueella jälleenyntikorvauksen piiriin kuuluvat kuvataiteen teosten ryhmät⁵², korvauksen laskemistapa ja korvauksen piiriin kuuluvat myyntitapahtumat. Muutoksen yhteydessä jälleenyntikorvauksen osuus myyntihinnasta porrastettiin⁵³.

52 Merkittävä laajennus oli "alkuperäisten" valokuvataiteen teosten mukaanotto jälleenyntikorvauksen piiriin.

53 Porrastus tapahtui siten, että se on 5 % siitä osasta myyntihintaa, joka on enintään 50 000 euroa; 3 % siitä osasta myyntihintaa, joka on yli 50 000 euroa mutta enintään 200 000 euroa; 1 % siitä osasta myyntihintaa, joka on yli 200 000 euroa mutta enintään 350 000 euroa; 0,5 % siitä osasta myyntihintaa, joka on yli 350 000 euroa mutta enintään 500 000 euroa; ja 0,25 % siitä osasta myyntihintaa, joka on yli 500 000 euroa. Alle 255 euron myyntihinnasta ei peritä jälleenyntikorvausta ja korvauksen kokonaismäärä on enintään 12 500 euroa.

Oikeus on kytköksissä tekijänoikeusjärjestelmään, ja se on käsitettävissä kuvataiteilijan erityiseksi taloudelliseksi tekijänoikeudeksi. Oikeus on tekijänoikeuden luovutuksesta riippumaton ja sen sijaan kytköksissä teoskappaleen luovutukseen. Tämä johtuu siitä, että usein yksittäiskappaleittain valmistettavien ja suhteellisen harvoin myytävien kuvataiteen teosten kohdalla teoskappaleen luovutus on tekijänoikeuden luovutusta merkittävämpi. Onkin muistettava, että kuvataiteen teosten kohdalla muun kuin tekijän suorittaman kappaleen valmistuksen tuloksena on lähes poikkeuksetta kopion sijaan väärennös.

Oikeus jälleenmyyntikorvaukseen on henkilökohtainen ja luovuttamaton. Tässä mielessä se rinnastuu tekijän moraalisiin oikeuksiin. Se voi kuitenkin siirtyä avio-oikeuden, testamentin ja perinnön perusteella. Tekijänoikeuskytkentäisenä se on voimassa tekijänoikeudellisen suoja-ajan. Vuonna 2003 korvauksia maksettiin 322 135 euroa. Summasta 14 % maksettiin elossa oleville suomalaisille taiteilijoille, 76 % taiteilijoiden perikunnille ja testamentin saajille ja 10 % ulkomaisille taiteilijoille (HE 111/2005 vp.). Eläville kuvataiteilijoille maksettavan osuuden pienuuden on katsottu johtuvan toisaalta siitä, että toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa, Suomessa kuvataiteen teosten kierto taidemarkkinoilla on hidasta, ja toisaalta siitä, että useimmiten parhaat myyntihinnat teoksista saadaan vasta tekijän kuoltua niin tekijän kuin teoksen saavutettua kuuluisuutta (HE 111/2005 vp. s. 16).

Tallennusalustamaksun (eli hyvityksen teoksen kappaleiden valmistamisesta yksityiseen käyttöön) taustalla on ajatus siitä, että ennen kaikkea musiikin tekijät menettivät tulojaan sen johdosta, että nauhoittamisesta tuli nauhoituslaitteiden yleistettyä jokapäiväinen ilmiö. Tätä tulonmenetystä kompensoimaan säädettiin tallennusalustamaksu. Tekijänoikeuslain 26a§:n mukaan ääni- ja kuvanauhoista sekä muusta sellaisesta laitteesta, johon teos voidaan tallentaa ja jota merkittävässä määrin käytetään teoksen kappaleen valmistamiseen yksityiseen käyttöön, on valmistajan ja maahantuojan suoritettava laitteen esitysajan tai tallennuskapasiteetin perusteella opetusministeriön asetuksella vahvistettava maksu käytettäväksi hyvitykseksi teosten tekijöille tai tekijöiden yhteisiin tarkoituksiin.

Tallennusalustamaksua kannettiin vuonna 2004 kaikkiaan 11,8 miljoonaa euroa. Tuotosta 6,7 miljoonaa euroa jaettiin tekijänoikeusjärjestöjen kautta suorina korvauksina oikeudenhaltijoille. Loppuosa jaettiin erityyppisinä avustuksina ennen kaikkea AVEKin, ESEKin ja LUSESin kautta. AVEKin kautta jaettiin av-alalle 4,7 miljoonaa euroa ja ESEKin sekä LUSESin kautta säveltaiteen alalle 2,1 miljoonaa euroa. Tallennusalustamaksutuotto on kasvanut viime aikoina runsaasti. Esimerkiksi vuonna 1998 sen tuotto oli 7,6 miljoonaa euroa, kun vuonna 2004 se oli jo 11,8 miljoonaa euroa. (Tilastokeskus 2005 s. 233) Tallennusalustamaksua on pidetty osoituksena tekijänoikeuden vali-

koivasta vero-oikeudellistumisesta ja siihen on sen teknologiasidon-
naisen ohjauselementin johdosta kohdistettu voimakastakin kritiikkiä
(Mylly 2007 s. 122).

Tallennus- ja lainauskorvausta vastaava tekijänoikeusperustainen korvausjärjestelmä on ns. lainauskorvaus, joka saatettiin Suomessa voimaan vuoden 2007 alussa voimaan astuneella tekijänoikeuslain 19 §:n muutoksella ja 19a§:n lisäyksellä. Sillä tarkoitetaan tekijän oikeutta saada korvaus yleisten kirjastojen kautta tapahtuvasta teostensa lainaamisesta yleisölle. Muutoksen taustalla olivat EU:n vuokraus- ja lainausdirektiivin (92/100/ETY) tulkinnassa tapahtuneet muutokset (ks. KOM (2002) 502 lopullinen ja HE 126/2006)⁵⁴. Direktiivin 5 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat vapaasti vahvistaa lainauskorvauksen ottaen huomioon kulttuurin edistämisen tavoitteensa. Tekijänoikeuslain 19a§:n mukaan korvaus lainaamisesta yleisistä kirjastoista suoritetaan opetusministeriön hyväksymän, lukuisia yleisistä kirjastoista lainattujen teosten tekijöitä edustavan järjestön välityksellä. Korvaukset jaetaan tekijöille lainausmääräperusteisesti ja niiden maksamiseen oli vuodelle 2007 budjetoitu 2 miljoonaa euroa.

Vaikka erityyppisten tekijänoikeuskorvausten luonteesta ja justifikaatiosta vallitsee erilaisia käsityksiä, joissakin tapauksissa tekijänoikeusjärjestelmä toimii käytännössä osana kulttuuripolitiikkaa ja julkista taiteilijatukea. Sen lisäksi että tekijänoikeusjärjestelmän taustaideologia liittyy taiteilijoiden taiteellisen toiminnan tukemiseen, kytkös kulttuuripolitiikkaan on myös konkreettisempi. Opetusministeriö on esimerkiksi yksi neuvotteluosapuolista päätettäessä kasettikorvausten määrästä ja niiden jakamisesta tekijänoikeusjärjestöille ja edistämiskeskusten (mm. AVEK, ESEK, LUSES) kautta kulkevat rahat suuntauvat kulttuuripoliittisten tavoitteiden mukaisesti eli korkeatasoisen ammattitaitteen tukemiseen.

Valtion taidehankinnat

Valtioneuvosto antoi vuonna 1956 päätöksen ”julkisten rakennusten kaunistamisesta taideteoksilla” ja tätä tehtävää toteuttamaan asetettiin valtion taideteostoimikunta. Toimikunta hoitaa ja kartuttaa pääosin valtion kiinteistöihin deponoitua valtion taidekokoelmaa, jonka teosmäärä oli vuonna 2006 lähes 12 400. Vuonna 2006 kokoelmaan ostettiin teoksia 296 000 eurolla ja tilaustöihin käytettiin 185 500 euroa. Valtion taidekokoelman kartuttamista voi pitää eräänä julkisen välil-

54 Euroopan komissio antoi Suomelle 22.12.2004 virallisen huomautuksen vuokraus- ja lainausdirektiivin puutteellisesta täytäntöönpanosta koskien kirjastolainauksesta tekijöille maksettavaa korvausta.

lisen taiteilijatuen muotona etenkin, koska kokoelmaan hankitaan pääasiassa suomalaisten taiteilijoiden aikalaistaidetta.

Valtion taidekokoelma on toinen kahdesta suuresta julkisesta taidekokoelmastamme. Toinen on valtion taidemuseon kokoelma. Valtion taidemuseon kokoelmien kartuttamiseen käytettiin vuonna 2006 kaikkiaan 586 000 euroa. Tästäkin summasta merkittävä osa on käytetty kotimaisen aikalaistaiteen hankkimiseen ja on siten käsitettävissä osaksi valtion välillistä taiteilijatukea.

Erään erityislaatuisen julkisiin taidehankintoihin rinnastuvan välillisen taiteilijatuen muodon muodostaa niin kutsuttu prosenttiperiaate, jolla tarkoitetaan sitä, että julkisen uudisrakentamisen ja korjausrakentamisen yhteydessä rakennuskustannuksista noin 1 % varataan rakennuksen tai sen ympäristön taiteelliseen parantamiseen. Vaikka Suomessa eduskunta päätti suosittaa jo vuonna 1939 prosenttiperiaatteen käyttöä julkisiin rakennuksiin, ei valtio rakennuttajana käytä sitä edelleenkaan. Kunnat noudattivat 1980-luvulla yleisesti prosenttiperiaatetta omissa rakennushankkeissaan, mutta sen jälkeen prosenttiperiaatteen noudattaminen on ollut niukkaa. Pieni osa kunnista on kuitenkin edelleen vahvasti sitoutunut prosenttiperiaatteen käyttöön ja esimerkiksi Helsingissä Arabianrannan rakentamisen yhteydessä prosenttiperiaate kirjattiin asemakaavaan pakottavana kaavamääräyksenä.

Ammattitaiteilijoiden koulutus

Taidealan ammatillista koulutusta on useimmilla taidealoilla annettu autonomian ajalta lähtien. Varhaisia taidealan oppilaitoksia ovat muun muassa Turun piirustuskoulu (1830), Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulu (1848), Helsingin musiikkiopisto (1882), Veistokoulu (1871), Helsingin teknillisen reaalikoulun arkkitehtiosasto (1872) ja Suomen Kansallisteatterin oppilaskoulu (1906). (Karhunen & Rensujeff 2006 s. 15–28)

1960-luvulla hyvinvointivaltiollisen taiteilijapolitiikan perustaa luotaessa ammattitaiteilijoiden koulutus nähtiin keskeiseksi taiteilijapolittiseksi kysymykseksi. Valtion taidekomitea totesi mietinnössään (KM 1965 s. 53) esimerkiksi seuraavaa: ”Eri taiteenalojen perus- että jatkokoulutuksen lisääminen ja tehostaminen kuuluu komitean mielestä taiteen edistämisen keskeisiin, ja kiireellisiin tavoitteisiin”. 1960-luvulta lähtien suomalaista taidekoulutusta lähdeittiinkin määrätietoisesti kehittämään. Kehitystyön painopisteenä oli koulutuksen laajentaminen ja vakiinnuttaminen, joiden rinnalle 1990-luvulta alkaen nousi myös koulutuksen sisällöllinen kehittäminen (Karhunen 2004 s. 47).

Taidealan koulutus onkin laajentunut koko hyvinvointivaltiollisen taiteilijapolitiikan ajanjakson ja laajentuminen on ollut erityisen voi-

makasta 1980-luvun lopulta lähtien. Vuonna 2006 taidealan koulutusta annettiin 83 toisen asteen oppilaitoksessa, 23 ammattikorkeakoulussa ja 9 yliopistossa. Vuoden 2004 aikana niissä suoritettiin 4038 tutkintoa, joista 480 suoritettiin yliopistoissa, 1480 ammattikorkeakouluissa ja 2078 toisen asteen oppilaitoksissa. (Karhunen & Rensu Jeff 2006 s. 138) Tämä koulutuksen nopea kasvu on synnyttänyt puheen taidealojen ylikoulutuksesta. Ylikoulutuksen käsite on kuitenkin vahvasti ay-poliittisesti latautunut. Taidealojen koulutus on edelleen koko koulutusjärjestelmän mittakaavassa vähäistä (alle 5 % suorite- tuista tutkinnoista) ja etenkin korkeimman koulutuksen osalta taidealan koulutuksen saaneiden työllistymiseen ei liity merkittäviä ongelmia, joskin alakohtaiset erot ovat merkittäviä (ks. Karhunen & Rensu Jeff 2006 s. 114).

Taidealan koulutuksen laajeminen on merkinnyt myös valtion merkittävää lisäpanosta taiteellisen työn tukemiseen, sillä taidealan koulutus on käsitettävissä kolmessa eri mielessä taiteilijatu- en muodoksi. Ensinnäkin se luo perustan taiteilijan ammatissa tarvittavien työtapojen ja oman taiteellisen ilmaisukielen kehittämiseksi. Toiseksi se tarjoaa opiskelijoille mahdollisuuden työskennellä joko olemattomin tai ainakin erittäin alhaisin materiaali- ja tuotantokustannuksin taidealan oppilaitosten tarjotessa työtilat ja tuotanto-organisaation. Kolmanneksi taidel- an koulutus toimii merkittävänä ammattitaiteilijoiden työllistäjänä ja taideopettajuudesta saadut tulot ovatkin monille vapaiden taiteiden (erityisesti kuvataiteen ja säveltaiteen) harjoittajille merkittävä taiteelliseen työhön liittyvä tulonlähde. Varsinaisen palkkatulon lisäksi on tällöin otettava huomioon se, että taideoppilaitos tarjotessaan henkilökuntaansa kuuluvalle taiteilijalle taiteellisessa työssä tarvittavia tiloja ja välineitä vapauttaa tuon taiteilijan hankkimasta noita tiloja tai välineitä muuta kautta itselleen. Taidealan koulutusta ja sen mitoitusta pohdittaessa onkin muistettava, että koulutus on monien muiden alojen koulutusta korostuneemmin taidealan sisäinen elementti, jolla on merkitystä ei yksinomaan alalle pyrkivien ”nuorten” asemaan, vaan myös alalla jo toimivien ”varttuneempien” taiteilijoiden asemaan, työskentelyedellytyksiin ja toimeentuloon.

Valtion taiteilijatuon ongelma- alueita

Valtion taiteilijatuon rakenteellinen jäähmeys – onko se ongelma?

Valtion taiteilijatukijärjestelmä on pysynyt pääpiirteiltään muuttumattomana koko hyvinvointivaltiollisen taidepolitiikan ajan eli viimeksi kuluneet neljä vuosikymmentä. Järjestelmän perusta valettiin Valtion taidekomitean (KM 1965) sekä tieteen ja taiteen työedellytyskomitean (KM 1969) mietinnöissä. Tuolloin Suomen taiteen edistäminen omaksuttiin taiteilijatuon keskeisimmäksi tavoitteeksi ja järjestelmän piiriin otettiin kaikki edistämistoimien arvoiseksi katsotut taiteet, joiden tasapuolinen kohtelu omaksuttiin järjestelmän ohjenuoraksi. Taiteilijoiden tasapuolista kohtelua tai mitään muunkaantyyppistä sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen viittaavaa elementtiä ei taiteilijatukijärjestelmään sen sijaan omaksuttu.

Merkittävin suoran taiteilijatuon tuki-instrumentteihin kohdistunut muutos oli 1980-luvun alussa tapahtunut erityisen pitkäaikaisten (15-vuotisten) taiteilija-apurahojen käyttöönotto, joskin niitäkin luonnosteltiin jo 1960-luvun komiteoiden pöydillä. Valtion 15-vuotisiin taiteilija-apurahiin johtaneen keskustelun tavoitteena oli kehittää taiteilijatukijärjestelmää kohti sellaisia pitkäaikaisen työskentelyn turvaamiseen tähdänneitä tuki-instrumentteja, jotka ainakin osittain vastaisivat muissa pohjoismaissa omaksuttuja tulotakuutyyppejä järjestelyjä. Kun 1990-luvun puolivälissä 15-vuotisista taiteilija-apurahoista luovuttiin otti tukijärjestelmä askeleen takaisinpäin kohti sen 1960-luvulla luotuja juuria.

Valtion taiteilijatuon taiteenaloittainen jakaantuminen on sekoin ollut hyvin vakaa. Kuvataide ja kirjallisuus olivat niitä taiteenaloja, joiden edustajat saivat suurimmat viipaleet taiteilijatukikakusta, ja ne ovat niitä taiteenaloja edelleen. Sen lisäksi, että jakosuhteissa ei ole käytännössä tapahtunut merkittäviä muutoksia, tarkastellaan koko taiteilijatukea edelleen lähes samojen taiteenalakäsitteiden kautta kuin neljäkymmentä vuotta sitten. Kamerataiteen käsite on tosin hajonnut valokuvataiteeksi ja elokuvataiteeksi, ja tanssitaiteen käsite on itseinäistynyt näyttämötaiteen alakäsitteestä. Nuo kolme edellä mainittua

alaa mainittiin tosin taidehallinnollisina taiteenalakäsitteinä jo Valtion taidekomitean mietinnössä vuonna 1965. Varsinaisina uusina taiteenalakäsitteinä, sellaisina joita ei olisi lainkaan mainittu Valtion taidekomitean mietinnössä, ovat taiteilijatukijärjestelmään ja taidehallintoon etabloituneet lähinnä sirkustaide, sarjakuva- ja kuvitustaide sekä mediataide. Niiden taidehallinnollinen etabloitumisen aste on kuitenkin jäänyt melko alhaiseksi, jos mittatikkuna käytetään niiden asemaa taidehallinnon organisaatiohierarkiassa tai tukimuotopaletissa.

Valtion taiteilijatukea, etenkin suoraa taiteilijatukea, leimaa siis melko vahva rakenteellinen jähmeys. Onko se ongelma? Tarkastelen seuraavaksi taiteilijatuen rakenteellista jähmeyttä kolmesta eri näkökulmasta ja lopuksi pohdin sitä murtuuko tuo jähmeys. Ensin pohdin taidehallinnon organisaatorakenteen suhdetta taiteilijatukijärjestelmän jähmeyteen. Sitten tarkastelen sitä, onko taiteilijatuessa synkronointiongelmia kun niin suoran kuin välillisen taiteilijatuen kipupisteet ilmaantuvat samoille alueille. Kolmanneksi pohdin suomalaisen taiteilijatuen kokonaispalettia suhteuttamalla säätiöiden tuen ja yritysten tuen valtion taiteilijatukeen.

Muutoskykyisyys ja/tai muutoshakuisuus niukkaa – organisaatorakenne esteenä?

Taiteilijatukijärjestelmän jähmeyttä voidaan lähestyä muutoskykyisyyden ja muutoshakuisuuden käsitteiden kautta. Käsitteet liittyvät yhteiskunnallisesta ohjauksesta – governancessa – käytyyn teoriakeskusteluun. Järjestelmän muutoskykyisyydellä viitataan sen omaan kykyyn muuttua, muuttaa tai vaihtaa omia ohjausinstrumenttejaan. Muutoshakuisuuden käsite sen sijaan viittaa kykyyn muuttaa järjestelmän toimintaprioriteetteja olosuhteita vastaaviksi ja erityisesti kykyyn ottaa huomioon tulevaa kehitystä ennakoivia ja edistäviä tekijöitä.

Uusien taiteenalojen jähmeä etabloitumiskehitys ja tukiprioriteettien samankaltaisuus koko 40-vuoden ajanjakson ajan osoittaa sen, että ainakaan suoran taiteilijatuen kohdalla taiteilijatukijärjestelmä ei ole osoittautunut muutoshakuiseksi, eikä liioin edes muutoskykyiseksi. Niin muutoshakuisuuden kuin muutoskykyisyyden jähmeys näyttävät kiinnittyvän taiteilijatukea jakavan taidehallinnon organisaatorakenteeseen tai vielä täsmällisemmin ilmaisten taiteenalajaotuksen keskeisyyteen taidehallinnon organisaatorakenteessa. Taiteenalajaotus taasen seurailee melko pitkälti ainakin taidehallinnollisesti hyvin etabloituneiden taiteenalojen keskeisten instituutioiden⁵⁵ rakennetta. Taiteilijatuen rakenteellinen jähmeys on siis selvästi kytköksissä taidekentän keskeisten instituutioiden muutoshakuisuuteen ja muutoskykyisyyteen.

Taidekentän keskeiset instituutiot ja aivan erityisesti alan järjestökenttä vaikuttavat kehittäneen saavuttamien asemiensa ympärille erityyppisiä puolustusrakenteita, jotka saattavat estää tai hidastaa esimerkiksi taiteilijan pääsyä taiteen tukijärjestelmän piiriin⁵⁶ tai sitten hidastaa taiteellisen toiminnan omalakista kehittymistä⁵⁷. Taidekenttien eri alueet näyttävätkin pyrkivän ylläpitämään saavuttamiaan asemia tukijärjestelmässä. Merja Heikkinen (2007 s. 100–105) on tutkimuksessaan todennut, että taiteenalojaon puolustamisen tarve saattaa myös kasvaa sitä mukaa, kun muutosten myötä syntyy yhä yksityiskohtaisempia ja siten hauraampia rajanvetoja. Hän ehdottaakin, että mikäli tavoitteena on taidekentän muutoksiin reagoiva tukijärjestelmä, ei taiteellisen laadun arviointiin perustuvan päätöksenteon rakenteiden ja taidekenttien organisatoristen taiteilijakategorioiden välille ole syytä rakentaa liian kiinteää yhteyttä. Sellainen kehitys, joka johtaisi yhä lukuisampiin ja kapeammin määriteltyihin taidehallinnollisiin taiteenalaluokituksiin näyttäisi taiteilijatuen tavoitteiden kannalta ei-toivottavalta.

Vaikka olen edellä käsitellyt taiteilijatuen ja taidekentän keskeisten instituutioiden sidosta lähinnä suoran taiteilijatuen hallinnoinnin osalta, on vastaava sidos tunnistettavissa myös välillisen taiteilijatuen hallinnoinnin kohdalla. Taiteilijajärjestöillä on näet samankaltainen vahva ja vakiintunut asema ESEKin, LUSESin ja AVEKin kaltaisissa organisaatioissa, joissa ne käyttävät samantyyppistä määrittelyvaltaa kuin suoraan taiteilijatukea hallinnoivissa taidetoimikunnissa. Taiteilijajärjestöjen tapa katsoa taiteilijatukijärjestelmän kehittämistä lähinnä oman taiteenalarajauksensa sisäpuolelta ilmenee myös muun muassa keskustelussa taiteilijoiden tuloverotuksen kehittämisessä, jossa pyritään ei niinkään tukijärjestelmän koherenssiin vaan pikemminkin taiteenalaspesifiin kehittämistoimintaan⁵⁸.

Taiteilijatuen rakenteellisen jäähmyden liittyminen taiteilijajärjestöjen ja niiden toimialajaon keskeiseen asemaan taidehallinnossa he-

55 Taidekentän keskeisinä instituutioina voi pitää alan järjestökenttää ja korkeakoulukenttää, joiden ehdotuksien pohjalta valtion taidetoimikunnat nimitetään. Sellaisillakin taidekentän instituutioilla, joilla ei ole varsinaista sidosta taidetoimikuntalaitokseen (esim. keskeiset valtakunnalliset taiteita tukevat säätiöt ja taidelehdet) on kiinteä yhteys taiteen järjestökenttään ja korkeakouluihin.

56 Tällaisena tekijänä voidaan pitää esimerkiksi taiteilijajärjestöjen jäsenyysskriteerejä taidemaailman portinvartijoina.

57 Tällainen hidaste on havaittavissa esimerkiksi taiteilijatuen tuki-instrumenttien heikossa reaktiivisuudessa taiteilijakunnan lisääntyneeseen monialaistumiseen.

58 Esimerkin tarjoo se, että pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmaan ei otettu taiteilijoiden tuloverotuksen kehittämistä kokonaisuutena (vaikka asiaa koskeva eduskunnan ponsikin oli olemassa) vaan sen sijaan sinne kirjattiin säveltaiteilijoiden tekijänoikeustulon verotuksen kaltaisia erityiskysymyksiä, joiden taustalla on pitkälti yksittäisten taiteilijajärjestöjen onnistunut edunvalvontatoiminta.

rää kysymys siitä, missä määrin taiteilijatukijärjestelmän on otettava tavoitteekseen reagoida taidekenttien sellaisiin muutoksiin, jotka eivät ilmene vakiintuneimpien taiteilijajärjestöjen toiminta-alueen tai toimintapolitiikan muutoksina. Tuon kysymyksen taustalla on vielä suurempi kysymys, jonka äärelle joudutaan, jos kohti yhä hienojaisempaa taiteenalakehitystä vievä trendi halutaan murtaa. Tuolloin on näet kysyttävä, olisiko koko taiteenalakohtaisen vertaisarvioinnin filosofiaa mietittävä uudestaan. Tuon kysymyksen äärellä taiteilijakunnan monitaiteellistuminen on ilmeinen haaste taiteenalakohtaisuudelle ja yhä hienojakoisempien ja instrumentalistisempien tukimuotojen synty on taasen haaste vertaisarvioinnille.

Suoran ja välillisen tuen kipupisteiden ilmaantumisen samoille alueille – synkronointiongelmia?

Niin suoran kuin välillisen taiteilijatuen kipupisteet vaikuttavat ilmaantuvan samoille alueille. Keskeinen perinteinen kipupistealue on ollut kuvataiteilijoiden toimeentulo. Kuvataiteilijakunnan tulonmuodostuksen alhaisuus ja verottomien apurahojen keskeisyys heidän tulonmuodostuksessaan laukaisee herkästi apurahajärjestelmän ja sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisongelmia. Nämä ongelmat eivät ole Suomessa kuitenkaan johtaneet minkäänlaisiin erityisratkaisuihin – ei muiden pohjoismaiden tulotakuujärjestelmiin, eikä sosiaaliturvaa koskeviin erillisiin lainsäädäntöratkaisuihin. Kuvataiteilijakunnan ongelmat ovat osoittaneet, että valtion taiteilijatuen eri lohkoihin sisältyy selviä synkronointiongelmia etenkin silloin, kun siirytään tuki-instrumenttien sosiaaliturvavytyksten, erityisesti perusturvavytyksten, pariin. Näitä ongelmia on käsitelty laajasti monissa tutkimuksissa ja mietinnöissä, enkä sen johdosta käsittele niitä tässä tarkemmin. Sen sijaan lähestyn valtion taiteilijatuen synkronointiongelmia toisen esimerkin kautta eli tarkastelemalla tietoyhteiskuntakehityksen tuottaman digitaalisia ympäristöjä hyödyntävän taiteen suhdetta taiteilijatuen eri osa-alueisiin.

Digitaalisessa taiteessa hyödynnetään monesti jo olemassa olevaa aineistoa niin, että siitä luodaan aivan uusi teos esimerkiksi sämpläämällä tai scratchäämällä. Tällöin taiteellinen ilmaisu on törmäyskursilla yksinoikeusideologiaan nojautuvan tekijänoikeusjärjestelmän kanssa. Käytännössä hyvin vähäisten osien käyttöä uudessa teoksessa on pidetty teoksen laittomana kappaleen valmistamisena ja muunteleluna (ks. Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2002:7 ”Kuvateosten manipuloiminen ja sisällyttäminen musiikkivideoon.” ks. erit. s. 13.). Voikin sanoa, että uusien digitaalisten taidemuotojen kohdalla teki-

jänoikeuslainsäädännön sallima sitaatti (TekijäL 22 §) on huomattavasti rajoitetumpi kuin perinteisten taidemuotojen kohdalla (Ks. KKO 1971 II 44)⁵⁹. Yksinoikeuden muodossa toteutetun tekijänoikeuden rajoittavia vaikutuksia pohdittaessa olisikin muistettava, ettei tekijänoikeus rajoita vain koko teoksen kopiointia ja kohdistu vain kilpailevaan toimintaan, vaan sen avulla voidaan myös kieltää teoksen hyväksikäyttö johdannaisissa käyttötarkoituksissa, jotka eivät kilpaile tekijänoikeuden haltijan harjoittaman toiminnan kanssa. Ainakin taiteen vapauden kannalta olisi perusteltua, että tekijänoikeuslakia selvennettäisiin siten, että teosten digitaalinen uusiokäyttö selkeästi sallittaisiin silloin, kun niitä käytetään vailla itsenäistä merkitystä olevana elementtinä uudessa teoksessa.

Tietoyhteiskunnalle ominaisessa taiteessa tekijänoikeuden ydinkäsitteet joutuvat monin paikoin koetukselle tekijän ja teoksen käsitteisiin kohdistuvien muutosten vuoksi. Tietoyhteiskuntakehityksen ja erityisesti digitaalitekniikan kehittymisen ansiosta taideteoksia tehdään esimerkiksi yhä enenevässä määrin eri tahojen yhteistyönä tietokoneohjelmien kehitystyössä alkunsa saaneissa ns. hajautetuissa toimintamalleissa. Näiden ongelmana on se, että näin syntyneiden teosten kohdalla on vaikeaa tai joskus jopa mahdotonta kohdistaa tekijyyksen kehenkään erityisesti – tai edes nimetä tarkkarajaisesti niitä henkilöitä, joille tekijyyttä voitaisiin kohdistaa yhteisesti. Samalla tietoyhteiskuntakehityksen myötä nykytaide on kehittynyt sellaiseen suuntaan, että se on enää vain vaivoin tekijänoikeudellisin käsittein analysoitavissa. Käsitetaide, biotaide, maataide, fotorealismi, kopiotaide ja vuorovaikutteinen taide ovat kaikki esimerkkejä sellaisista taiteen kentällä asemansa vakiinnuttaneista liikkeistä, joiden analysointi tekijänoikeudellisin käsittein on liki mahdotonta niiden tekijä- tai teoskäsityksen poiketessa radikaalisti tekijänoikeuslainsäädännössä omaksutusta käsitteistä. Tekijänoikeutta voikin helposti kritisoida vanhahtavasta ja taideteorian hylänneestä taidekäsityksestä, joka tekijänoikeuden taustalta paljastuu. Vaikka tekijänoikeus pyrkiikin edistämään taiteita yhteiskunnassa, se käyttää perinteiseen ”korkeataiteeseen” liitettyjä kriteerejä, joiden sopimattomuus erityisesti tietoyhteiskuntakehityksen tuottamaan nykytaiteeseen on monin paikoin ilmeistä.

Tietoyhteiskuntakehitys on tuonut taiteeseen uusia muotoja, joista osa istuu melko hyvin perinteisten taiteenalojen joukkoon. Osa sen sijaan sijoittuu perinteisten taiteenalojen väliin ja pieni joukko jopa niiden ulkopuolelle. Esimerkiksi videotaide on sijoitettavissa perinteisiä

59 Esimerkiksi Lapualaisoopperan tapauksessa (KKO 1971 II 44) oli Arvo Salon näytelmäkäsikirjoituksen Lapualaisooppera tekstistä noin 10% peräisin Artturi Vuorimaan kirjoittamasta teoksesta Kolme kuukautta Kosolasassa. Salon tarkoituksena oli saattaa Vuorimaan teoksesta ilmenevä aatteellinen ja yhteiskunnallinen näkemys arvostelun kohteeksi. Näin ollen kyse oli sallitusta sitaattista.

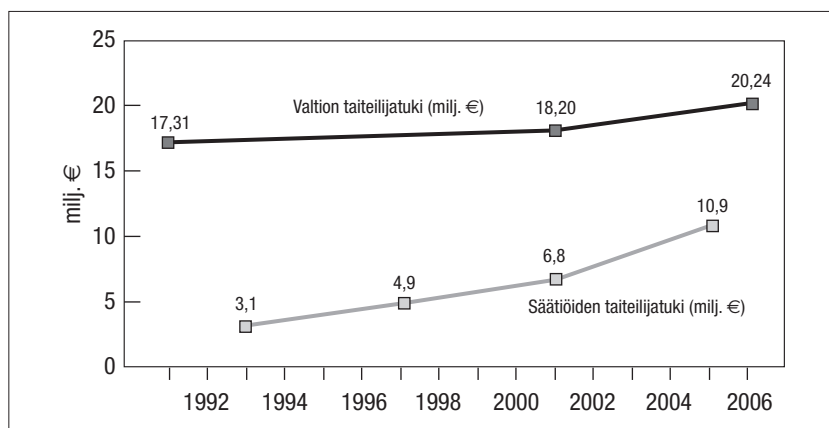
taiteenaloja käyttäen kuvataiteen ja elokuvataiteen rajapinnalle alueelle, joka on vakiintuneesti alkanut muodostaa oman mediataiteeksi kutsuttavan alueen. Biotaide sen sijaan sijoittuu taiteen ja ei-taiteen, tässä tapauksessa luonnontieteen, rajapinnalle. Nämä uudet taiteenalat eivät ole sulaneet kivuttomasti perinteiseen taiteenalajakoon, jonka puitteissa taiteilijatuki jaetaan taiteenaloittain vertaisarvioinnin pohjalta. Aloilla, jotka ovat kohdanneet edellä kuvattuja ongelmia välillisen taiteilijatuen piiriin lukeutuvan tekijänoikeussääntelyn kanssa, on havaittavissa ongelmia myös suoran taiteilijatuen tuki-instrumenttien ja niiden taidehallinnollisen hallinnointijärjestelmän kanssa.

Suoran ja välillisen taiteilijatuen kipupisteiden paikantuminen samoille alueille liittyy nähdäkseni taiteilijatukijärjestelmän rakenteelliseen jäähmyyteen. Kun järjestelmän uudistamisessa on edetty erittäin pienin askelein, eikä painopistealueita ole käytännössä tarkastettu neljäänkymmeneen vuoteen, on sinänsä luonnollista, että tuki-instrumenttien synkronointiin liittyvät entiset kipupisteet, kuten mainitsemani etenkin kuvataiteilijoiden kohdalla ilmenevät ongelmat suoran tuen ja sosiaaliturvan yhteensovittamisessa, ovat tallella. Samalla taiteen kehittymisen mukanaan tuomat uudet ilmaisutavat ja -kanavat ovat tuoneet mukanaan uusia kipupisteitä eli esimerkiksi sellaisia kuin tietoyhteiskuntakehityksen mukanaan tuomaa uutta taiteellista ilmaisua käsitellessäni olen edellä esiin nostanut.

Säätiökentän tuen rooli muuttunut – työnjako ongelma?

Valtion ohella taiteilijatukea jakavat kunnat, yritykset ja säätiöt. Kuten jo julkaisun alussa totesin, kuntien ja yritysten jakama taiteilijatuki on yleisellä tasolla erittäin vähämerkityksistä, joskin joiden yksittäisten toimijoiden tai taidekentän toimintalohekojen kohdalla niillä saattaa olla merkittäväkin vaikutusta. Yritysten taiteen ja kulttuurin tuessa on pelissä noin 3–4 miljoonan euron vuotuinen rahamäärä, josta siitäkin enin osa on kategorisoitavaksi muuksi tueksi kuin taiteilijatueksi (ks. Oesch 2003). Pääosa muusta kuin valtion jakamasta taiteilijatuesta tulee näin ollen säätiöiltä. Pekka Oeschin (2008 s. 41) mukaan Suomessa on noin sata sellaista säätiötä, jotka jakavat avustuksia, apurahoja ja palkintoja joko yksityisille taiteenharjoittajille tai kulttuuri- ja taideyhteisöille. Näiden säätiöiden jakama tuki on ollut 1980-luvun lopulta lähtien voimakkaassa kasvussa niin, että tuen kasvu on ollut huomattavasti valtion taiteilijatuen pientä mutta tasaista kasvua voimakkaampaa. Kun 1990-luvun alussa säätiöiden taiteilijatuki oli volyymiltään noin kuudesosan valtion taiteilijatuesta, on se tällä hetkellä noin puolet siitä. (Kuviot 24 ja 25.)

Kuvio 25. Valtion taiteilijatuon ja säätiöiden taiteilijatuon kehittyminen 1991–2006

Lähde: HARAVA-rekisteri, taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset, taiteen keskustoimikunnan arkisto, Valtioneuvoston arkisto (opetusministeriön arkistoyksikkö), Karhunen 2007, Heikkinen 1995, Oesch 2008.

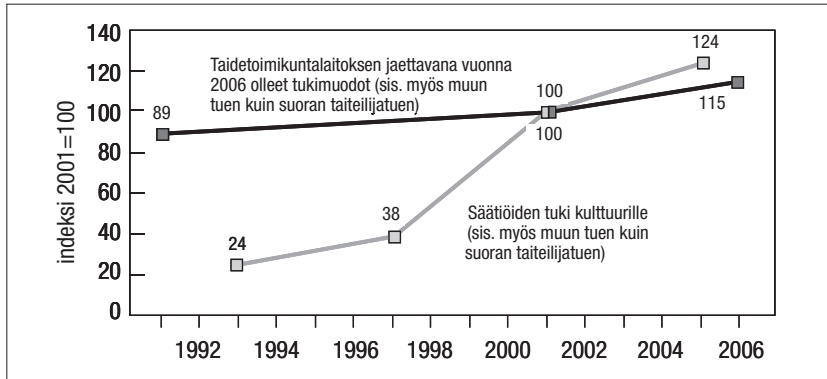
Näyttääkin siltä, että valtion taiteilijatuon ja säätiöiden taiteilijatuon keskinäinen suhde on muuttunut. Valtion taiteilijatuki oli pitkään – arviolta 1990-luvun lopulle saakka – taiteilijatuon ensisijainen ja keskeisin muoto. Säätiöiden taiteilijatuon tehtävänä oli ennen kaikkea täydentää valtion tuon aukkoja sekä toimia ponnahduslautana aivan uransa alussa oleville valtion työskentelyapurahoja tavoitteleville taiteilijoille. Tällä hetkellä säätiöiden tuki kilpailee taiteellisen toiminnan rahoituslähteenä taidetoimikuntien jakaman tuon – erityisesti taidetoimikuntien työskentelyapurahatyypisten rahoitusmuotojen – kanssa.

Valtion taiteilijatukijärjestelmä ei ole käytännössä reagoinut mitenkään siihen, että säätiöiden taiteilijatuon rooli on muuttunut täydentävästä kilpailevaksi. Huolestuttavin kehitystrendi on se, että etenkin vapaiden taiteiden – etunenässä kuvataiteen – alueella sekä säätiöiden että valtion taiteilijatuki on muuttunut sirpalemaisemmaksi myöntösummien mediaanien laskiessa⁶⁰ ja työskentelyapurahakausion ketjuttamisen vähennyttyä (ks. Rautiainen 2006, Rautiainen 2008 ja Oesch 2008). Huolestuttavaa on myös se, että säätiöiden ja valtion tuki näyttää kohdistuvan pitkälti samoille alueille. Vaikka säätiöiden tuon jakautuminen eri taiteenaloille onkin pitkittäistarkastelussa osoittautunut valtion tuon jakautumisen muutoksia dynaamisemmaksi (ks. Oesch 2008 s. 60–62), ei säätiökentän vähäinen dynami-

60 Tuon sirpalemaistuminen näkyy erityisesti yksittäisten tukisummien mediaanien laskuna. Tukisummien keskiarvot eivät sitä vastoin ole laskeneet. (Rautiainen 2006, Rautiainen 2008 ja Oesch 2008).

suus kykene kompensoimaan sitä jähmeyttä, joka valtion taiteilijatukeen liittyy.

Kuvio 26. Säätiöiden kulttuurille ja taiteelle jakaman kokonaistuen ja valtion taidetoimikuntalaitoksen jaettavana olleiden tukimuotojen kehitys vuosina 1981–2006. Jaetun tuen kasvua kuvaava indeksi (säätiöiden tuki ja taidetoimikuntalaitoksen tuki vuonna 2001=100)

Lähde: HARAVA-rekisteri, taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset, taiteen keskustoimikunnan arkisto, Valtioneuvoston arkisto (opetusministeriön arkistoyksikkö), Karhunen 2007, Heikkinen 1995, Oesch 2008.

Valtion taiteilijatuon tulevaisuus – murtuuko rakenteellinen jähmeys ?

Ilkka Heiskanen, Pertti Ahonen ja Lasse Oulasvirta (2005 s. 279–280) ovat kiteyttäneet taiteen ja kulttuurin rahoitusjärjestelmän tulevaisuuden kehittämissuunnat kolmeksi erilaiseksi skenaarioksi. Todennäköisintä tulevaisuutta edustavaa skenaariota he kutsuvat stagnaattioskenaarioksi. Sen perusteella näyttää siltä, että rakenteellinen jähmeys – stagnaattisuus – ei hallitse vain valtion taiteilijatuon tähän astista kehitystä. Se vaikuttaisi hallitsevan myös tulevaa kehitystä. Heiskanen, Ahosen & Oulasvirran mukaan taiteilijatuon rakenteellinen jähmeys elää periaatteessa kahdella julkisen rahoituksen ja ohjauksen impulssimuodolla: vähittäisillä resurssilisäyksillä ja pienin askelein tehdyillä taloudellisen ohjauksen kiristyksillä⁶¹. Sen ytimessä näyttäisi olevan näin ollen niukkuuden mahdollisimman monelle jakamisen tavoitteen ja hyvinvointivaltiollisen interventio politiikan yhteys, joka hyvää tarkoittaen suuntautuu pitkäjänteisen työskentelyn turvaa ja

61 Nähdäkseni Heiskanen, Ahonen & Oulasvirta viittaavat taloudellisen ohjauksen kiristyksillä erityisesti instrumentalistisen poliittis-hallinnollisen ohjauksen kiristämiseen.

autonomisen taidemaailman sisäistä dynamiikkaa vastaan. Osaltaan rakenteellisen jähmeyden ytimen taustalla on luonnollinen valtapoliitikka: ilman resurssien lisäystä on jähmeyden purkamisen väistämättömänä seurauksena se, että joiltakin nykyisen tukijärjestelmän ytimeen etabloituneilta on otettava ne resurssit, jotka nykyisen tukijärjestelmän marginaalin vahvistamiseen annetaan.

Taiteilijatuen rakenteellisen jähmeyden lähteet on näin ollen kiteytettävissä kolmeen trendiin: (1) vähittäisiin resurssilisäyksiin nojautuvaan taloudelliseen ohjaukseen, (2) instrumentalistisen poliittis-hallinnollisen ohjauksen lisääntymiseen ja (3) vähittäin taidehallinnon hallintorakennetta yhä hienovaraisempiin osiin pilkkovaan organisaatorakenteen kehittämiseen. Lyhyesti ilmaisten näitä kolmea trendiä voi kuvata pienten askelten politiikaksi. Se on samalla kertaa sekä taiteilijatuen suurin koossapitävä voima että tulevaisuuden uhka.

Pieniä korjausaskelia ottava jähmeä järjestelmä⁶² voi ajautua ennen pitkää kohti sellaista lukkoa, jossa se joutuu radikaalin uudelleen määrittelyn kohteeksi. Vaikka tuota lukkotilaa ei tällä hetkellä olekaan välittömässä lähitulevaisuudessa näköpiirissä, eikä sen ajoitusta ole mitään mieltä lähteä pohtimaan, on eräitä jähmeyttä vastaan suuntautuvia trendejä mahdollista tunnistaa⁶³. Keskeisimmät trendit, jotka voivat suistaa rakenteellisesti jähmeään järjestelmän kriisiin liittyvät taiteilijatuen rahoitus pohjaan. Uudelleenmäärittelytilanne voi kuitenkin tulla käsille myös ilman rahoitus pohjan kriisiä taiteellisen työn toimintaympäristön muutosten kautta.

Taidepoliittisessa keskustelussa useimmin mainittu rahoitus pohjaan rakentuva potentiaalinen kriisi liittyy Veikkauksen asemaan. Euroopan unionin piirissä käynnissä olevat toimet rahapelimonopolioiden purkamiseksi kohdistuvat suoraan suoran taiteilijatuen ytimeen, koska valtaosa siitä rahoitetaan veikkausvoittovaroilla. Ja vaikka rahapelimonopolioiden suoraan purkamiseen ei ryhdyttäisikään voi jo pelkkä rahapelipalveluiden liberalisointi johtaa siihen, että Veikkauksen tulouttamattomat voittovarat eivät jatka nykyisellä kasvu-uralla. Tämä laumauttaisi taiteilijatukijärjestelmän kehittymisen.

Toinen rahoitus pohjan kriisiuralle vievä tekijä on mahdollinen taloudellinen taantuma. Vaikka 1990-luvun taloudellinen taantuma

62 Järjestelmän itsereflektiivisyys ei vaikuta kovinkaan kehittyneeltä ainaakaan tarkasteltaessa valtion taidetoimikuntalaitoksen ja taiteen järjestöjen reaktioita vuoden 2004 kansainväliseen arviointiin (ks. Adams, Ahonen & Fisher 2004) ja valtion taidehallinnon kehittämistyöryhmän (1994) esityksiin. Vuoden 2004 kansainvälinen arviointi ja valtion taidehallinnon kehittämistyöryhmä 1994 keskittyivät valtion taidehallinnon hallintorakenteen uudistamiseen. Valtion taidehallinnon kehittämistyöryhmän esityksien vastaanottoa on analysoinut mm. Luoma 1997.

63 Niitä ovat kartoittaneet mm. Heiskanen, Ahonen & Oulasvirta 2005 passim.

osoitti, että syväkään lamakausi ei välttämättä romahduta taiteilijatu-
kijärjestelmää, on järjestelmä tällä hetkellä epävakaaammassa tilassa
kuin 1990-luvun alussa. Ironisesti tämä johtuu siitä, että kuluvan nou-
sukauden aikana on säätiöiden jakama yksityinen tuki kehittynyt erit-
tään positiivisesti valtion suoran taiteilijatuen jatkettua samalla va-
kaalla mutta niukalla kasvu-uralla, jota se on noudatellut viime vuo-
sikymmenet. Yhdessä valtion taiteilijatuen tuensaajajoukon laajene-
misen kanssa on kehitys johtanut siihen, että säätiöiden tuki ei ole
enää monilla vapaiden taiteiden alueilla valtion tukea täydentävää
vaan sen sijaan siitä on tullut osa taiteilijoiden perusrahoitusta. Sää-
tiöiden tuki on erittäin suhdanneherkkää johtuen siitä, että sen perus-
tan muodostaa noin 5–6 suuren sijoitussäätiön sijoitetun pääoman
tuotto (Oesch 2008). Mitä todennäköisimmin taloudellinen taantuma
laskee pääoman tuottoa ja sitä kautta säätiöiden tukea. Tuolloin val-
tion rakenteellisesti jähmeän tukijärjestelmän sirpalemainen tuki yh-
dessä tukijärjestelmän aukko paikkoihin liittyvien sosiaaliturvaongel-
mien⁶⁴ kanssa ajaisi vapaiden taiteiden alojen taiteilijoita yhä ahtaam-
malle samalla, kun mitä todennäköisimmin tapahtuva laitusrahoituk-
sen taantuminen lisäisi esimerkiksi näyttämötaiteen vapaan kentän
toimijoita eli käytännössä uusia suoran taiteilijatuen hakijoita. Tuossa
kohdassa tukijärjestelmän olisi nähdäkseni pakko – ennemmin tai
myöhemmin – miettiä tukipolitiikkansa prioriteetit uudestaan tai sit-
ten katkaistava lopullisesti siteensä vapaiden taiteiden alojen taiteili-
joiden pitkäjänteisen työn turvaamiseen.

Tukijärjestelmän jähmeys voi murtua myös taiteellisen työn toimin-
tarympäristöjen muutosten kautta. Taiteilijoiden ”monitaiteellisuus” on
lisääntynyt. Yhä useampi suoran taiteilijatuen hakija on sijoitettavissa
useamman kuin yhden taidehallinnon taiteenalaksi tunnustaman kate-
gorian piiriin. Itse asiassa näiden ”monitaiteilijoiden” määrä ylittää jo
useiden pienien ”taiteenalojen” taiteilija-apurahojen hakijamäärän
(Rautiainen 2008 s. 51–52). Tähän ”monitaiteellisuuteen” sisältyy va-
kiintunutta taiteenalajakoa murtava elementti. Toisaalta niin kauan
kuin kyse on kamppailusta kohti uutta taidehallinnollista taiteenalaa,
ei tuo kamppailu varsinaisesti suuntaudu koko järjestelmän jähmeyttä
vastaan, vaan on pikemminkin käsitettävissä kysymykseksi jonkin jo
järjestelmään sisältyvän elementin autonomisuuden asteesta⁶⁵.

64 Apurahajärjestelmän ja sosiaaliturvajärjestelmän yhteensovittamisessa on il-
mennyt jo vuosikymmeniä vakavia ongelmia erityisesti eläketurvan, saira-
usvakuutuksen ja työttömyysturvan kohdalla. Toistaiseksi esitettyjä ratkai-
suvaihtoehtoja ei ole toimeenpantu. Koska ongelmien ratkaisu kysyy talou-
dellisia voimavaroja, on ilmeistä, että siihen ei ainakaan ryhdytä taloudelli-
sen taantuman ollessa päällä.

65 Esimerkiksi mediataiteen taidehallinnollinen etabloitumiskamppailu on
käsitettävissä irtaantumiseksi kuvataiteesta – ei ns. horisontaalisesti tai-
teenalat lävistävän uudentyypin käsitteen luomisena.

Rakenteellista jähmeyttä purkava taiteilijatuen toimintaympäristön muutossuunta on myös tunnistettavissa taidelaitosten viime vuosikymmenten kriiseistä, jotka näyttävät johtavan perinteisen laitosjärjestelmän keskittymiseen ja laitosten määrän vähentymiseen⁶⁶. Tämän kautta on mahdollista, että hyvän taloudellisen suhdanteen aikaan syntyy harkinnanvaraisen yhteisötuen tukemana nostetta instituutioiden ulkopuolisille ammattilaisryhmille. Näiden ryhmien vahvistumisen myötä ennen kaikkea näyttämötaiteen, säveltaiteen ja tanssitaiteen kohdalla taiteen tuotantorakenteen tuki irtaantuisi taiteen jakelujärjestelmien tuesta. Toteutuessaan tuo tilanne nähdäkseni johtaisi nykyään laitosrahoitukseen nojautuvan taiteellisen työskentelyn tukijärjestelmien uudelleen organisointiin ja tarjoaisi samalla mahdollisuuden purkaa laajemminkin taiteilijatukijärjestelmän jähmeyttä.

Toki on mahdollista myös ajatella, että tukijärjestelmän rakenteellinen jähmeys voisi purkautua myös siten, että taiteilijatukeen osoitetuista määrärahoista kasvatettaisiin äkillisesti. Tuolloin olisi mahdollista ajatella, että tukijärjestelmä voisi joustaa marginaaleihinsa päin niin, että sen rakenteellinen jähmeys samalla purkaantuisi. Nähdäkseni pelkällä äkillisellä määrärahalisäyksellä ei kuitenkaan yksin olisi tällaista vaikutusta, sillä instrumentalistisen poliittis-hallinnollisen ohjauksen lisääntymisen trendi ja kohti yhä hienovaraisempaa hallintorakennetta vievä trendi ohjaisivat määrärahakasvun toisaalta sen hetken tärkeän instrumentalistisen tavoitteen (tällä hetkellä kyse voisi olla esimerkiksi kulttuuriviennistä) toteuttamiseen ja toisaalta osittain etabloituneiden taiteenalojen (sirkustaide, mediataide ja sarjakuvataide) etabloitumisen asteen kohottamiseen itsenäisiksi taidehallinnollisiksi kategorioiksi. Vaikuttaakin siltä, että tukijärjestelmän rakenteellisen jähmeyden hallittu purkaminen edellyttää taloudellisten resurssien kasvattamisen lisäksi myös muiden sen taustalla olevien ja sitä ylläpitävien trendien suhteellisen samanaikaista purkamista eli toisin sanoen pienten askelten politiikasta luopumista. Jähmeyden purkamisen kannalta puhe organisaatorakenteen väljentämisestä ja instrumentalismin vähentämisestä ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin puhe taloudellisten resurssien lisäämisestä.

66 Tendenssi on tosin ilmennyt lähinnä suurissa keskuksissa (vrt. Teatteri Pienen Suomen ja Lilla Teaternin fuusiot Helsingin kaupunginteatteriin – merkittävän poikkeuksen muodostaa Kymenlaaksossa tapahtunut Kotkan ja Kouvolan orkesterien fuusio Kymi Sinfonietaksi). Sen sijaan maakuntakeskuksissa on omista taidelaitoksista pyritty pitämään kiinni aluepoliittisin perustein hinnalla millä hyvänsä (vrt. Kajaanin kaupunginteatterin rahoituskriisin ympärillä käyty keskustelu).

Yhteenveto

Tässä julkaisussa on luotu yleiskatsaus valtion taiteilijatukeen ja sen kehittymiseen nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen vuonna 1968 alkaneen toimintakauden aikana. Tarkastelun kohteena on ollut niin pääosin apurahoina jaettava suora taiteilijatuki kuin pääosin verotukseen, sosiaaliturvaan ja tekijänoikeusjärjestelmään kytkeytyvä välillinen taiteilijatuki.

Suomalainen apurahoina ja avustuksina jaettava taiteen tuki muodostuu kolmesta päälohkosta: (1) suoraan taiteilijoille apurahoina ja avustuksina jaettavasta tuesta, (2) valtionosuusrahoituksen (vos) piirissä olevien taidelaitosten tuesta sekä (3) muiden taideyhteisöjen julkisesta tuesta. Julkinen tuki suodattuu taiteilijoille eri taiteenaloilla niille ominaisen ansaintalogiikan mukaisesti yhden tai useamman edellä käsitellyn lohkon välityksellä. Suoran taiteilijatuen merkitys on siten eri taiteilijaryhmien keskuudessa erilainen. Siinä missä kuvataiteessa, kirjallisuudessa, mediataiteessa ja valokuvataiteessa suoralla taiteilijatuella on alojen perinteisen ansaintalogiikan puitteissa keskeinen asema, niin esimerkiksi näyttämötaiteilijoiden ja arkkitehtien kohdalla suora taiteilijatuki on ollut lähinnä täydentävässä roolissa.

Valtion suoran taiteilijatuen perustan muodostavat vuonna 1970 käyttöön otetut valtion 0,5–5-vuotiset taiteilija-apurahat, joiden tarkoituksena on mahdollistaa etevälle ammattitaiteilijalle mahdollisuus keskittyä apurahakauden ajaksi täyspainoisesti omaan taiteelliseen työskentelyynsä. Taiteilija-apurahoja täydentävät valtion taidepalkinnot, työskentelyapurahatyypiset kirjasto- ja näyttöapurahat sekä peruseriaatteiltaan työskentelyapurahoihin verrattavissa olevat taiteilijaprofessorin virat. Näiden tukimuotojen kautta on 1970-luvun puolivälistä lähtien jaettu vuosittain 60 % taiteilijatuesta.

Toisen osan valtion suorassa taiteilijatuessa muodostavat taiteilijoille ja taiteilijaryhmille kohdennetut projektituet. Alun perin projektituki jaettiin lähes yksinomaan taiteilija-apurahojen käyttöön yhteydessä luotuna kohdeapurahoina. Sittenkin kohdeapurahojen merkitys on pienentynyt, kun etenkin 1990-luvun ja 2000-luvun alun aikana on kehitetty suuri joukko erilaisia taustafilosofioiltaan joskus melko instrumentalistisia projektiapurahoja tanssi- ja musiikkiproduktioiden tuesta kuvataiteen ateljee- ja työpajatoiminnan tukeen. Suoran taiteilijatuen kasvu on viime aikoina keskittynyt projektitukiin. Niiden muo-

dossa jaettiin vielä 1981 vain noin kymmenesosa taiteilijatuesta, kun vuonna 2006 niiden muodossa jaettiin jo viidesosa tuesta.

Kolmannen osan valtion suorasta taiteilijatuesta muodostavat alueellisten taidetoimikuntien apurahat ja läänintaiteilijoiden toimet. Näihin tukimuotoihin käytetyt määrärahat kasvoivat voimakkaasti taidetoimikuntalaitoksen ensimmäisen toimintavuosikymmenen aikana eli 1960-luvun lopulta 1970-luvun lopulle. Sen jälkeen määrärahat eivät ole kasvaneet ja niinpä niiden suhteellinen osuus valtion taiteilijatuesta on laskenut vähitellen viidesosaan koko tuesta. Alueellisen taide-elämän edistämiseen tarkoitettujen määrärahojen kasvu onkin koko viimeksi kuluneiden kolmenkymmenen vuoden ajan ohjautunut muualle kuin alueellisten taidetoimikuntien jaettavaksi annettuihin apurahiin: esimerkiksi aluekeskusverkon luomiseen eri taiteenaloille.

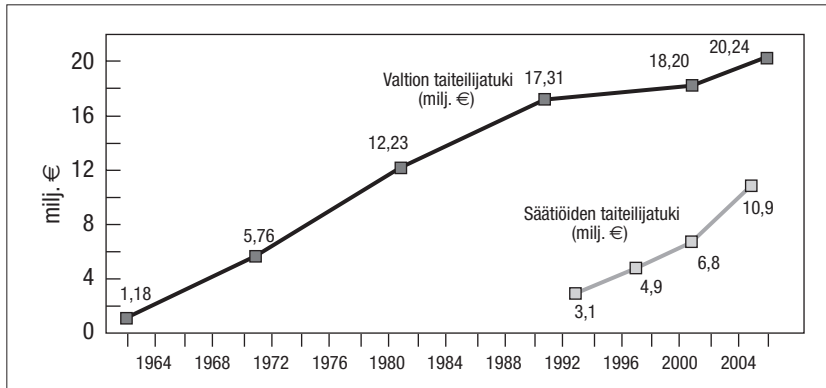
1960- ja 1970-lukujen taitteessa tapahtunut siirtymä hyvinvointivaltiollisen taidepolitiikan aikaan merkitsi suoraan taiteilijatukeen käytettyjen määrärahojen tuntuvaa korotusta. Valtion taidekomitea (KM 1965) oli ehdottanut yksinomaan taiteilijoiden työskentelyapurahoihin käytettävien määrärahojen kasvattamista yli kolminkertaiseksi, ja Tieteen ja taiteen työedellytyskomitean (KM 1969) lähes sellaisenaan toteutuneen ehdotukset menivät määrärahojen kasvattamisessa vielä pidemmälle. Kun Valtion taidekomitea asetettiin vuonna 1962, valtion suoraan taiteilijatukeen käytettiin vuoden 2006 rahanarvossa 1,2 miljoonaa euroa. Vuonna 1971, kun Valtion taidekomitean ja Tieteen ja taiteen työedellytyskomitean luoma apurahajärjestelmä oli otettu käyttöön, jaettiin taiteilijatukea noin viisi kertaa enemmän (vuoden 2006 rahanarvossa 5,76 milj. €).

Tämän jälkeen valtion taiteilijatuki on ollut koko taidetoimikuntajärjestelmän toiminta-ajan tasaisessa kasvussa. Valtion taiteilijatuen kasvu kuitenkin hiipui hieman 1990-luvun alussa, josta lähtien säätiöiden taiteilijatuki on kasvanut valtion taiteilijatukea nopeammin. 1990-luvun alussa valtio ja säätiöt jakoivat taiteilijatukea nykyrahassa mitattuna reilut 20 miljoonaa euroa, josta hieman alle 15 % tuli säätiöiltä. Tällä hetkellä ne jakavat taiteilijatukea reilut 30 miljoonaa euroa, josta jo reilu kolmannes tulee säätiöiltä. (Kuvio 27.)

Valtion suoraa taiteilijatukea täydentää välillinen taiteilijatuki, joka sisältää monimuotoisen joukon pääosin taloudellisia kannustimia ja rasitteita asettavaan oikeussäätelyyn nojautuvia tukimuotoja. Taloudelliset tekijänoikeudet perustavat oikeudenhaltijalle yksinoikeuden teoksen käyttöön ja irrottavat tekijänoikeusluovutukset sallimalla oikeudenhaltijuuden tekijyydestä. Näin ne luovat perustan teosten varallisuusarvoiselle vaihtoarvolle. Tämän jo sinällään välilliseksi taiteilijatueksi katsottavan järjestelyn lisäksi tekijänoikeusjärjestelmään liittyy eräitä erityisiä tuki-instrumentteja: tallennuslustomaksut, kuvataiteen jälleenmyyntikorvaus ja lainauskorvaus. Näiden

tekijänoikeudellisten tuki-instrumenttien lisäksi välillisen taiteilijatuon piiriin kuuluu vero-oikeudellisia tuki-instrumentteja: apuraha-tulon verovapaus, taiteen tukemiseen kohdistuvien lahjoitusten vähennysoikeus tuloverotuksessa, tuloverotuksen tulontasausmekanismi ja kulttuuripoliittisista syistä alennetut arvonlisäverokannat. Erityisenä sosiaalipoliittisena välillisen taiteilijatuon tuki-instrumenttina toimii lisäksi ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden järjestelmä.

Kuvio 27. Valtion taiteilijatuon ja säätiöiden taiteilijatuon kehitys vuoden 2006 rahanarvossa

Luvut on muunnettu vuoden 2006 rahanarvoon käyttäen elinkustannusindeksiä.

Lähteet: HARAVA-rekisteri, taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien toimintakertomukset, taiteen keskustoimikunnan arkisto, Valtioneuvoston arkisto (opetusministeriön arkistoyksikkö), Karhunen 2007, Heikkinen 1995, KM 1965 ja Oesch 2008

Valtion taiteilijatuon kehitystä on leimannut rakenteellinen jähmeys. Sen keskeisin lähde on tukijärjestelmän kehittämistä leimannut pienten askelten politiikka, joka on samalla sekä taiteilijatukijärjestelmän suurin koossapitävä voima että tulevaisuuden uhka. Suoran taiteilijatuon kohdalla tukijärjestelmä on pirstaloitunut yhä hienojakoisempiin tuki-instrumentteihin⁶⁷ ja taiteellisen työn luokittelujärjestelmiin saman aikaisesti, kun taiteilijatukeen käytettyjen määrärahojen kasvu on heikentynyt. Välillisen taiteilijatuon kohdalla uusia innovatiivisia välillisen taiteilijatuon muotoja ei ole kehitetty ja joidenkin olemassa olevien – kuten esimerkiksi ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden – merkitys on niihin osoitettujen resurssien niukkuuden johdosta marginalisoitunut. Myöskään yhteisöoikeudellisen sääntelyn kaltaisten ulkopuolisten tekijöiden luomien tai muokkaamien tuki-instrumenttien,

67 Taiteen keskustoimikunnan hallintotoimistossa on valmisteltu virkamies-työnä suoran taiteilijatuon tukimuotojen vähentämistä.

kuten lainauskorvauksen ja kuvataiteen jälleenmyyntikorvauksen, suhdetta suoraan taiteilijatukeen ei ole erityisesti tasapainotettu.

Keskeisimmät uhat, jotka voivat suistaa järjestelmän kriisiin, liittyvät taiteilijatuen rahoituspohjaan. Tunnetuin rahoituspohjaan rakentuva potentiaalinen kriisi liittyy rahapelimonopoliin tulevaisuuteen. Toinen rahoituspohjan kriisiuralle vievä tekijä on mahdollinen taloudellinen taantuma. Järjestelmän jäähmeys voi murtua myös taiteellisen työn toimintaympäristöjen muutosten kautta. Tällaisia muutoksia ovat esimerkiksi taiteilijoiden monitaiteellistuminen suhteessa taidehallintoon rakenneistuneisiin taiteenaluokituksiin ja taidelaitosten fuusioitumiskehitys, joka voi vapauttaa uutta tilaa taiteilijaryhmille ja esimerkiksi näyttämötaiteen alueella produktiopohjaiselle taiteelliselle työskentelylle.

Tukijärjestelmän rakenteellisen jäähmeyden hallittu purkaminen näyttäisi edellyttävän kaikkien sen taustalla olevien ja sitä ylläpitävien trendien suhteellisen samanaikaista purkamista eli toisin sanoen pienten askelten politiikasta luopumista. Esimerkiksi taiteilijatukeen käytettävien taloudellisten määrärahojen voimakas kasvattaminen ei yksin pura jäähmyttä, sillä jäähmeyden purkamiseksi olisi sen ohella katkaistava poliittis-hallinnollisen ohjausjärjestelmän instrumentalismin vahvistumisen ja taidehallinnon organisaatorakenteen hienoja-koistumisen trendit.

Lähteet

Arkistolähteet

- Kuvaamataidelautakunnan pöytäkirjat 1946–1951, 1961–1968.* Kansallisarkisto. Kuvaamataidelautakunnan arkisto.
- Opetusministeriön tilinpäätöstiedot 1994–2006.* Opetusministeriön arkisto.
- Opetusministeriön tilinpäätökset 1960–1994.* Kansallisarkisto. Valtioneuvoston arkisto. Ministeriöiden virka-arkistot. Opetusministeriö. Yleinen osasto 1960–1994.
- Taiteen keskus-toimikunnan ja valtion taidetoimikuntien pöytäkirjat.* Taiteen keskus-toimikunnan arkisto.
- Säveltaidelautakunnan pöytäkirjat 1966.* Kansallisarkisto. Säveltaidelautakunnan arkisto.
- Toisinteet opetusministeriön kirjeenvaihdosta.* Kansallisarkisto. Valtioneuvoston arkisto. Ministeriöiden virka-arkistot. Opetusministeriö. Yleinen osasto 1960–1994.
- Toisinteet taiteen keskus-toimikunnan kirjeenvaihdosta.* Taiteen keskus-toimikunnan arkisto.
- Valtion taidekomitean pöytäkirjat.* Kansallisarkisto. Valtion taidekomitean arkisto 1962–1965.

Tietokannat

- HARAVA – harkinnanvaraisten valtionavusten asiankäsittelyjärjestelmä.* Taiteen keskus-toimikunta & opetusministeriö.
- Tietokanta myönnettyistä 15-vuotisista apurahoista.* Taiteen keskus-toimikunta.
- Tietokanta myönnettyistä valtionpalkinnoista.* Taiteen keskus-toimikunta.

Kirjallisuus

- Adams, Theodor, Ahonen, Pertti & Fisher, Rod (2004) *An International Evaluation of the Finnish System of Arts Councils (2004)*. Publications of the Ministry of Education, Finalnd 2004:3. Helsinki: Ministry of Education.
- Alueellisen taidehallinnon uudistaminen (2005).* Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:40. Helsinki: Opetusministeriö.
- Apurahansaajien sosiaaliturvaa selvittäneen työryhmän loppuraportti (2004).* Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2004:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Autio, Veli-Matti (1986) *Opetusministeriön historia IV. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripoliittikka 1971–1944.* Helsinki: Opetusministeriö.
- Autio, Veli-Matti (1993) *Opetusministeriön historia VI. Suurjärjestelmien aika koittaa 1966–1980. Hyönteivaltion koulutus- ja kulttuuripoliittiset visiot haasteeksi uudistuneelle opetusministeriölle.* Helsinki: Opetusministeriö.
- Autio, Veli-Matti (1997) *Opetusministeriön historia VII. Vakiintuneisuudesta uusien muotojen etsimiseen 1981–1995.* Helsinki: Opetusministeriö.

- Baumol, W.J. & Bowen W.G. (1966) *Performing Arts – The Economic Dilemma: A Study of Problems common to Theater, Opera, Music and Dance*. New York: The Twentieth Century Fund.
- Cantell, Timo (1994) *Kannattaako kulttuuri?* Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Grampp, William D. (1989) *Pricing the Priceless. Art, Artist and Economics*. New York: Basic Books.
- Haarmann, Pirkko-Liisa (2006) *Immateriaalioikeus*. Helsinki: Talentum.
- Hallituksen taidepoliittinen selonteko eduskunnalle 1978*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Hallituksen kulttuuripoliittinen selonteko eduskunnalle 1982*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Hansén, Aino-Maria (2001) *Säveltäjien, sanoittajien ja soittajien taloudellinen asema Suomessa*. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- Heikkinen, Merja (1995) Chapter 10 Promotion of Creativity. Artikkeliteoksessa *Cultural Policy in Finland. National Report*. European Programme of National Cultural Policy Reviews. Council of Europe. Helsinki: The Arts Council of Finland.
- Heikkinen, Merja (2003) The Nordic Model of Promoting Artistic Creativity. Artikkeliteoksessa Duelund, Peter (toim.) *The Nordic Model. Nordic Cultural Policy in Transition*. Copenhagen: Nordic Cultural Institute.
- Heikkinen, Merja (2007) *Valtion taiteilijatuki taiteilijan määrittelijänä. Määrittelyvallan ehtoja ja ulottuvuuksia pohjoismaisen tukimallin suomalaisessa muunnelmassa*. Tutkimusyksikön julkaisuja n:o 32. Helsinki: Taiteen keskus-toimikunta.
- Heiskanen, Ilkka, Ahonen, Pertti & Oulasvirta, Lasse (2005) *Taiteen ja kulttuurin rahoitus ja ohjaus: kipupisteet ja kehitysoihtoehdot*. Cuporen julkaisuja 6. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore.
- Helminen, Minna (2007) *Säätyläistön huvista kaikkien kaupunkilaisten ulottuville. Esittävän sävel- ja näyttämötaiteen paikallinen institutionalisoituminen ja kehitys taidelaitosten verkostoksi 1870–1939*. Cuporen julkaisuja 13. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore.
- Hillman-Chartrand, Harry & McCaughey, Claire (1989) The Arms Length Principle and the Arts: An International Perspective – Past, Present and Future. Artikkeliteoksessa Cummings M.C. & Schuster J.M.D. (toim.) *Who's To Pay for the Arts? The International Search for Models of Arts Support*. New York: American Council for Arts.
- Jämsen, Sini (2004) *Läänintaiteilijat 1972–1994*. Tilastotiedote 1/2004. Helsinki: Taiteen keskus-toimikunta.
- Kangas, Anita (2003) Cultural Policy in Finland. Artikkeliteoksessa Duelund, Peter (toim.) *The Nordic Model. Nordic Cultural Policy in Transition*. Copenhagen: Nordic Cultural Institute.
- Karhunen, Paula (1990) *Läänien taidetoimikunnat taiteen tukijoina*. Tilastotietoa taiteesta nro 2. Helsinki: Taiteen keskus-toimikunta.
- Karhunen, Paula (2004) Taiteilijakoulutus Suomessa – kehityslinjoja 1960-luvulta 2000-luvulle. Artikkeliteoksessa Arpo, Robert (toim.) *Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset*. Taiteen keskus-toimikunnan julkaisuja n:o 28. Helsinki: Taiteen keskus-toimikunta.

- Karhunen, Paula (2005) *Valtion taidetoimikuntalaitoksen tuki 2000–2004*. Tilastotiedote 2/2005. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Karhunen, Paula (2007) *Taidetoimikuntien myöntämä tuki 2006*. Tilastotiedote 2/2007. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Karhunen, Paula & Rensujeff, Kaija (2006) *Taidealan koulutus ja työmarkkinat. Ammatillisen koulutuksen määrä ja valmistuneiden sijoittuminen*. Tutkimusyksikön julkaisuja n:o 31. Helsinki: taiteen keskustoimikunta.
- Karttunen, Sari (2004) Taiteilijoiden lukumäärän kehitys 1950-luvulta 2000-luvulle – kasvaako työvoima työllisyyttä nopeammin? Artikkeliteoksessa Arpo, Robert (toim.) *Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 28. Helsinki: taiteen keskustoimikunta
- KM 1965. *Valtion taidekomitean mietintö*. Komiteamietintö 1965:A8.
- KM 1969. *Tieteen ja taiteen työedellytyskomitean mietintö*. Komiteamietintö 1969:B2.
- KM 1974. *Kulttuuritoimintakomitean mietintö*. Komiteamietintö 1974:2.
- KM 1991 *Tekijänoikeuskomitean mietintö*. Komiteamietintö 1991:33.
- KM 1992. *Kupoli. Kulttuuripolitiikan linjat*. Komiteamietintö 1992:36.
- NOU 1973:2. *Kunstnärstipend*. Norges offentlige utredning 1973:2.
- Linnakangas, Esko & Juanto, Leila (2004) *Arvonlisäveroitus ja muu kulutusveroitus*. Helsinki: Talentum.
- Luoma, Raija-Leena (1997) *Suomalainen taidepolitiikka – ”reviirien vartiointia?”*. *Asiantuntija poliittisena toimijana valtion taidehallinnossa*. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. [Sähköinen julkaisu <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/12667>]
- Mylly, Tuomas (2004) *Tekijänoikeuden ideologiat ja myytit*. Artikkeliteoksessa Laakimies 2/2004.
- Mylly, Tuomas (2007) *Tekijänoikeuden uudet sääntelystrategiat*. Artikkeliteoksessa Mylly, Tuomas, Lavapuro, Juha & Karo, Marko (toim.) *Tekemisen vapaus. Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Netzer, D. (1978) *The Subsidized Muse: Public Support for the Arts in the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O’Hagan (1998) *The State and the Arts. An Analysis of Key Economic Policy Issues in Europe and the United States*. Cheltenham: Elgar.
- Oesch, Pekka (2001) *Yritysten tuki taiteille 1999*. Tilastotietoa taiteesta nro 27. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Oesch, Pekka (2002) *Valtion tuki kulttuurille 2001*. Opetusministeriön hallinnonalan määrärahat. Tilastotietoa taiteesta no. 30. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Oesch, Pekka (2008) *Säätiöiden tuki taiteille 2001 ja 2005*. Tilastotietoa taiteesta no 38. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. [Sähköinen julkaisu: <http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelmapainoversio-040507.pdf>]
- Rautiainen, Pauli (2006) *Taiteilija-apurahajärjestelmän toimivuus ja koettu vaikuttavuus. Selvitys valtion taiteilija-apurahan saajista 2002–2005*. Työpapereita 45. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

- Rautiainen, Pauli (2008) *"Emme ole voineet tänä vuonna..." Kielteisen taiteilija-apurahapäätöksen vuodelle 2006 saaneiden taiteellinen toiminta ja heidän arvionsa taiteilija-apurahajärjestelmän toimivuudesta.* Työpapereita 46. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Renard, Jacques (1996) *Suomen kulttuuripolitiikka. Eurooppalaisen asiantuntijatyöryhmän raportti. Laatinut Jacques Renard.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Rensujeff, Kaija (2003) *Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla.* Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja no 27. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Ruusuvirta, Minna, Saukkonen, Pasi, Selkee, Johanna ja Winqvist, Ditte (2008) *Kulttuuritoiminnan kustannukset 14 kaupungissa vuonna 2006. Raportti tiedonkeruun pilottihankkeen tuloksista.* Cupore ja Suomen Kuntaliitto. [Sähköinen julkaisu <http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p080211085643T.pdf>]
- Ryypö, Väinö (1971) *Maalaiskunnan taide-elämä. Artikkelit teoksessa Maakunnan taidepolitiikka.* Helsinki: Suomen kulttuurirahasto.
- Sevänen, Erkki (1998) *Taide instituutiona ja järjestelmänä. Modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit.* Helsinki: SKS.
- Sokka, Sakarias (2005) *Sisältöä kansallisvaltiolle. Taide-elämän järjestäytyminen ja asiantuntijavaltaistuva taiteen tukeminen.* Cuporen julkaisuja 8. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cupore.
- SOU 1972:66. *Ny kulturpolitik. Del 1: Nuläge och förslag.* Statens offentliga utredningar 1972:66. Stockholm.
- Suomen elokuvasätiö (2004) *Tilastoja 2004.* [Sähköinen julkaisu <http://www.ses.fi/dokumentit/Tilastot2004.pdf>]
- Suomen sinfoniaorkesterit ry (2004) *Toimintakertomus 2004. Tietoja jäsenorkesteista toimintavuodelta 2004.* Helsinki: Suomen sinfoniaorkesterit ry.
- Taidetoimikunnat 1969.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1970.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1971.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1972.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1973.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1974.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1975.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1976.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1977.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1978.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1979.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1980.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1981.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1982.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1983.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1984.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1985.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1986.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

- Taidetoimikunnat 1987.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1988.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1989.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1990.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1991.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1992.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1993.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1994.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1995.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1996.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikunnat 1997.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikuntien vuosikatsaus 1998.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikuntien vuosikatsaus 1999.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikuntien vuosikatsaus 2000.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikuntien vuosikatsaus 2001.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikuntien vuosikatsaus 2002.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikuntien vuosikatsaus 2003.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikuntien vuosikatsaus 2004.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikuntien vuosikatsaus 2005.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taidetoimikuntien vuosikatsaus 2006.* Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Taisto-toimikunnan mietintö (1995).* Opetusministeriön työryhmien muistioita 10:1995. Helsinki: Opetusministeriö.
- Taisto II-seurantatyöryhmän muistio (2003).* Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:19. Helsinki: Opetusministeriö.
- Taiteilijoiden työllistämistä ja sosiaaliturvaa selvittävän toimikunnan (Taisto II) muistio (2000).* Opetusministeriön työryhmien muistioita 2000:22. Helsinki: Opetusministeriö.
- Taalas, Mervi (1993) *Leipää vai sirkushuveja.* University of Jyväskylä. Department of Economics and Management. Working paper no. 153/93. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Taide on mahdollisuuksia (2002).* Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi. Helsinki: Opetusministeriö.
- Teatteritilastot 2004.* Helsinki: Teatterin tiedotuskeskus.
- Tilastokeskus (2006) *Kulttuuritilasto 2005.* Helsinki: Tilastokeskus
- Towse, Ruth (1994) *Achieving Public Policy Objectives in the Arts and Heritage.* Artikkeliteoksessa *Cultural Economics and Cultural Policies.* Kluwer Academic Publishers.
- Tuomikoski-Leskelä (1977) *Taide ja politiikka. Kansanedustuslaitoksen suhtautuminen taiteen edistämiseen Suomessa.* Historiallisia tutkimuksia 103. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko Eduskunnalle 1993.* Helsinki: Painatuskeskus.
- Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapoliitikasta (2003).* Helsinki: Opetusministeriö.

Valtion taidetoimikuntalaitoksen kehittäminen (2005). Opetusministeriön työryh-
mämuistioita ja selvityksiä 2005:41. Helsinki: Opetusministeriö.

Westerberg, Björn (2002) *Cross-Border Taxation of E-Commerce.* International Bu-
reau of Fiscal Documentation Publications.

Valtiopäiväasiakirjat

HE 88/1993. *Hallituksen esitys Eduskunnalle arvonlisäverolaiksi.*

HE 111/2005. *Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta.*

HE 126/2006. *Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain 19 §:n muuttamisesta.*

EV 170/2002. *Eduskunnan vastaus hallituksen esityksestä laeiksi arvonlisäverolain sekä Ahvenanmaan maakuntaa koskevista poikkeuksista arvonlisävero- ja valmisteverolainsäädäntöön annetun lain 18 b §:n muuttamisesta*

Yhteisöoikeuden asiakirjat

KOM(2003) 397 lopullinen

KOM(2002) 502 lopullinen

Viranomaisohjeet ja -määräykset

Verohallituksen ohje dnro 3225/40/2002

Verohallituksen ohje dnro 2550/40/2002

Kotimaiset oikeustapaukset

KKO 1971 II 44 (Lapualaisooppera)

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2002:7 (Kuvateosten manipuloiminen ja säilyttäminen musiikkivideoon.)

Muut oikeustapaukset

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin: Komissio v. Suomi (asia C-169/00)

Yhdysvaltain korkein oikeus: National Endowment for the Arts v. Finley 524 U.S. 569 [1998]

Liite 1. Vuosina 1970–2006 virkaan nimitetyt taiteilijaprofessorit ja heidän toimikautensa

Elokuvataide

Elokuvaohjaaja Risto Jarva	1.4.1970–31.3.1975
Elokuvaohjaaja Mikko Niskanen	1.4.1973–31.3.1978
Elokuvaohjaaja Matti Kassila	1.6.1975–31.3.1980
Elokuvaohjaaja Rauni Mollberg	1.4.1978–31.3.1988
Elokuvaohjaaja Heikki Partanen	1.8.1988–30.7.1990
Elokuvaohjaaja Lauri Naukkarinen	1.4.1991–30.3.1996
Elokuvaohjaaja Claes Olsson	1.5.1996–30.4.2001
Elokuvaohjaaja Pirjo Honkasalo	1.7.2001–30.6.2006
Elokuvaohjaaja Matti Ijäs	1.7.2006–30.6.2011

Kirjallisuus

Kirjailija Tuomas Anhava	1.4.1970–31.3.1975 ja 1.5.1985–30.4.1990
Kirjailija Christer Kihlman	1.6.1975–31.3.1980
Kirjailija Veijo Meri	1.6.1975–31.3.1980
Kirjailija Bo Carpelan	1.9.1980–31.10.1993 (1.9.1985 alkaen pysyvässä virassa)
Kirjailija Eeva Joenpelto	1.5.1980–30.4.1985
Kirjailija Arvo Salo	1.4.1988–31.3.1993
Kirjailija Lassi Nummi	1.5.1990–30.4.1995
Kirjailija Ulla-Leena Lundberg	1.6.1994–31.5.1999
Kirjailija Kaari Utrio	1.5.1995–30.4.2000
Kirjailija Tua Forsström	1.6.1999–31.5.2004
Kirjailija Leena Krohn	1.7.2000–30.6.2005
Kirjailija Risto Ahti	1.6.2004–31.8.2008
Kirjailija Olli Jalonen	1.7.2005–30.6.2010

Kuvataide

Kuvanveistäjä Kain Tapper	1.4.1972–31.3.1975
Taidegraafikko Pentti Kaskipuro	1.6.1974–31.5.1979
Taidemaalari Kauko Lehtinen	1.6.1975–31.3.1980
Kuvanveistäjä Kauko Räsänen	1.6.1979–31.5.1984
Taidemaalari Lauri Ahlgrén	1.5.1980–30.4.1985
Taidemaalari Lars Gunnar Nordström	1.5.1985–30.4.1990
Kuvanveistäjä Laila Pullinen	1.5.1990–30.4.1995
Taidemaalari, graafikko Jorma Hautala	1.5.1995–30.4.2000
Taidemaalari Silja Rantanen	1.7.2000–30.6.2005
Taidegraafikko Juho Karjalainen	1.7.2005–30.6.2010

Näyttämötaide

Näyttelijä Lasse Pöysti	1.4.1971–31.3.1974
Näyttelijä Eeva Kaarina Volanen	1.6.1974–31.5.1979

Ohjaaja Ralf Långbacka	1.6.1979–31.7.1983 ja 1.4.88–31.3.1993
Lavastustaiteilija Seppo Nurmimaa	1.8.1983–31.7.1988
Lausuntataiteilija Aino Maija Tikkanen	1.5.1985–30.4.1990
Skenografi Pekka Ojamaa	1.7.1993–30.6.1998
Näyttelijä Seela Sella	1.7.1998–31.12.2001
Ohjaaja, näyttelijä Kari Heiskanen	1.1.2002–31.12.2006

Rakennustaide

Arkkitehti Reima Pietilä	1.4.1971–31.3.1974
Arkkitehti Kirmo Mikkola	1.2.1974–31.3.1978
Arkkitehti Aarno Ruusuvuori	1.4.1978–31.3.1983
Arkkitehti Juhani Pallasmaa	1.4.1983–31.3.1988
Arkkitehti Kristian Gullichsen	1.4.1988–31.3.1993
Arkkitehti Juha Leiviskä	1.7.1993–30.6.1998
Arkkitehti Kari Järvinen	1.7.1998–30.6.2003
Arkkitehti Mikko Heikkinen	1.9.2003–31.8.2008

Säveltaide

Säveltäjä Einojuhani Rautavaara	1.4.1971–31.3.1974 ja 1.6.1974–31.5.1976
Säveltäjä Aulis Sallinen	1.6.1976–31.3.1981 ja 1.6.1981- 1.5.2000 (1.6.1981 alkaen pysyvässä virassa)
Pianotaiteilija Ralf Gothóni	1.5.1980–30.4.1985
Oopperalaulaja Jorma Hynninen	1.5.1990–30.4.1995
Lehtori Heikki Laitinen	1.5.1995–30.4.2000
Sellotaiteilija Seppo Kimanen	1.7.2000–30.6.2005
Säveltäjä Henrik Otto Donner	1.7.0200–30.6.2005
Muusikko, säveltäjä Maria Kalaniemi	1.7.2005–30.6.2010
Säveltäjä Kaija Saariaho	1.7.2005–30.6.2010

Taideteollisuus

Keraamikko Kyllikki Salmenhaara	1.4.1970–31.3.1973
Taiteilija Kaj Franck	1.4.1973–31.3.1978
Sisustusarkkitehti Antti Nurmesniemi	1.4.1978–31.3.1983
Tekstiilitaiteilija Kirsti Rantanen	1.4.1983–31.3.1988
Sisustusarkkitehti Yrjö Kukkapuro	1.4.1988–31.3.1993
Taiteilija Oiva Toikka	1.7.1993–31.5.1996
Graafinen suunnittelija Erkki Ruuhinen	1.6.1996–31.5.2001
Muotitaiteilija Matti Seppänen	1.7.2001–30.6.2006
Teollinen muotoilija Hannu Kähönen	1.7.2006–30.6.2011

Tanssitaide

Tanssitaiteilija Irina Hudova	1.4.1972–1.2.1975
Koreografi Heikki Värtsi	1.6.1984–31.5.1989
Tanssitaiteilija Tommi Kitty	1.7.1993–30.6.1998
Tanssitaiteilija Arja Raatikainen	1.7.1998–30.6.2003
Koreografi Alpo Aaltokoski	1.9.2003–31.8.2008

Valokuvataide

Valokuvaaja Matti Saanio	1.10.1972–30.9.1975 ja 1.12.1975–31.3.1978
Valokuvaaja Caj Bremer	1.4.1978–31.3.1983
Valokuvaaja Seppo Saves	1.4.1983–31.3.1988
Valokuvaaja Topi Ikäläinen	1.6.1989–31.5.1994
Valokuvaaja Timo Kellaranta	1.6.1994–31.5.1999
Valokuvaaja Stefan Bremer	1.6.1999–31.5.2004
Taiteilija Ulla Jokisalo	1.6.2004–31.5.2009

Liite 2. Kaikki valtion 15-vuotisen taiteilija-apurahan saaneet taiteilijat (apurahoja myönnetty 1982–1995)

Apurahansaajien apurahakausi on voinut tosiasiaissa kestää enemmän tai vähemmän kuin 15 vuotta, koska osa apurahansaajista on katkaissut apurahan esimerkiksi taiteilijaprofessorin tai taidekorkeakoulun professorin viran hoidon ajaksi ja huomattavalle osalle apurahansaajista on apurahaa myönnettäessä liitetty apurahaan harkinnanvarainen ”pidennys”, jonka johdosta apurahakausi on alun alkaenkin ollut viittätoista vuotta pidempi. Osa taiteilijoista on luokiteltavissa useampaan taiteenalaan. Tässä listauksessa taiteilija on luokiteltu sen taiteenalan edustajaksi, jonka piiriin hänet on apurahaa myönnettäessä luokiteltu. Apurahansaajat on lueteltu taiteenaloittain siinä järjestyksessä, kun heille on apuraha myönnetty.

Elokuvataide

elokuvaohjaaja Mikko Niskanen, elokuvaohjaaja Jaakko Pakasvirta, elokuvaohjaaja Peter von Bagh, elokuvaaja Kari Sohlberg, elokuvaohjaaja Pirjo Honkasalo, elokuvaohjaaja Olli Soinio

Kirjallisuus

kirjailija Veikko Huovinen, kirjailija Peter Sandelin, kirjailija Mirkka Rekola, kirjailija Pekka Lounela, kirjailija Jörn Donner, kirjailija Pentti Saaritsa, kirjailija Alpo Ruth, kirjailija Martti Joenpolvi, kirjailija Pekka Suhonen, kirjailija Eino Säisä, kirjailija Hannu Salama, kirjailija Johan Bargum, kirjailija Veijo Meri, kirjailija Juhani Peltonen, kirjailija Antti Tuuri, kirjailija Erno Paasilinna, kirjailija Irmelin Sandman-Lilius, kirjailija Caj Westerberg, kirjailija Pirkko Jaakola, kirjailija Hannu Mäkelä, kirjailija Aulikki Oksanen, kirjailija Ralf Nordgren, kirjailija Sirkka Turkka, kirjailija Gösta Ågren, suomentaja Olli Suominen, kirjailija Jussi Kylätasku, kirjailija Eeva Tikka, kirjailija Juhani Syrjä, kirjailija Jarkko Laine, kirjailija Orvokki Autio, kirjailija Tua Forsström, kirjailija Keijo Siekkinen, kirjailija Eira Stenberg, kirjailija Heikki Turunen, kirjailija Kaarina Helakisa, kirjailija Leena Krohn, kirjailija Joni Skiftesvik, suomentaja Annikki Suni, kirjailija Simo Hämäläinen, kirjailija Raija Hellsten-Laine

Kuvataide

kuvanveistäjä Harry Kivijärvi, kuvanveistäjä Raimo Heino, taidemaalari Reino Hietanen, taidemaalari Jaakko Sievänen, kuvanveistäjä Kari Juva, taidegraafikko Eino Ahonen, kuvanveistäjä Eero Hiironen, taidemaalari Ulla Rantanen, taidemaalari Aarno Salosmaa, taidemaalari Juhani Linnovaara, kuvanveistäjä Nina Terno, taidemaalari Paul Osipow, kuvanveistäjä Heikki Virolainen, taidegraafikko Outi Heiskanen, taidemaalari Carl Wargh, taidemaalari Tor Arne, kuvanveistäjä Tapio Junno, taidegraafikko Timo Aalto, kuvanveistäjä Veikko Hirvimäki, taidegraafikko Raimo Puustinen, kuvanveistäjä Kimmo Pyykkö,

taidemaalari Jorma Hautala, taidegraafikko raimo Kanerva, taidemaalari Juhana Blomstedt, taidegraafikko Matti Waskilampi, kuvanveistäjä Arvo Siikmäki, taidemaalari Juhana Wirtanen, taidemaalari Inari Krohn, taidemaalari Matti Kujansalo, kuvanveistäjä Kari Huhtamo, taidemaalari Olavi Pajulahti, taidegraafikko Marjatta Hanhijoki-Keränen, taidemaalari Raimo Reinikainen, taidemaalari Carolus Enckell, graafikko Juho Karjalainen, taidegraafikko Marjatta Nuoreva, taidemaalari Marika Mäkelä, kuvanveistäjä Ukri Merikanto, kuvanveistäjä Rauni Ailio, taidegraafikko Elina Luukanen, taidemaalari Markku Keränen, kuvanveistäjä Reijo Hukkanen, taidemaalari Leena Luostari-nen, kuvanveistäjä Martti Aiha.

Näyttämötaide

pukusuunnittelija Liisi Tandefelt, teatteriohjaaja Paavo Liski, teatteriohjaaja Kristin Olsoni-Kurtén, teatteriohjaaja Jouko Turkka, teatterilavastaja Kaj Puumalainen, näyttelijä Tarja Tuulikki Tarsala-Salmi, teatteriohjaaja Kurt Nuotio, äänisuunnittelija Paul Jyrälä

Säveltaide

säveltäjä Paavo Heininen, säveltäjä Usko Meriläinen, säveltäjä Heikki Sarmanto, säveltäjä Pehr Henrik Nordgren, muusikko Seppo Paakkunainen, muusikko Juhani Aaltonen, huilutaiteilija Ilpo Mansnerus, säveltäjä Eero Koivistoinen, säveltäjä Ismo Sermilä, pianotaiteilija Izumi Tateno, säveltäjä Kaj Chydenius, säveltäjä Henrik Otto Donner, säveltäjä Eero Hämeenniemi, säveltäjä Kaija Saariaho, säveltäjä Kalevi Aho, säveltäjä Jussi Pekka Pohjola, säveltäjä Herman Rechberger

Taideteollisuus

taidegraafikko Pentti Kaskipuro, tekstiilitaiteilija Maija Lavonen, hopeaseppä Börje Rajalin, taiteilija Urpo Huhtanen, keramiikkataiteilija Anna-Maria Osipow, tekstiilitaiteilija Pirkko Hammarberg, sisustusarkkitehti Simo Heikkilä, metallitaiteilija Olli Tamminen, sisustusarkkitehti Markku Kosonen, tekstiilitaiteilija Ulla-Maija Vikan, lasi- ja keramiikkataiteilija Heikki Orvola, tekstiilitaiteilija Agneta Hobin

Tanssitaiide

koreografi Marjo Kuusela, tanssitaitelija Maria Wolska, tanssitaitelija Airi Hynninen, tanssitaitelija Reijo Kela

Valokuvataide

valokuvaaja Mikko Savolainen, valokuvaaja Simo Rista, valokuvaaja Eero Murtomäki, luonnonvalokuvaaja Hannu Hautala, valokuvaaja Kalervo Ojutkangas, valokuvaaja Pentti Sammallahti, valokuvataiteilija Jorma Puranen, valokuvaaja Martti Kapanen

Research Reports
Publication no. 34
Arts Council of Finland
Helsinki 2008

Pauli Rautiainen

*State support for artists in Finland.
Direct and indirect support from
the late 1960s to the present*

English Summary

Introduction

In Finland, the roots of public support for artists go back some two hundred years. During the first decades of the 19th century support for artists was small in volume. Although the first grants (extraordinary lifelong pensions) were given in the 1830s, the patron state did not actually start to function until the 1860s. In its budget in 1864, the Finnish Senate (government of the Finnish grand duchy) earmarked the first appropriations for the promotion of the arts in Finland. This was to be the embryo of increasing public funding, which consisted of grants, prizes and pensions. At the same time the state also started to build up its own arts administration. Specially appointed prize-panels paved the way for the later system of governmental art boards. The boards for literature, music, the fine arts, drama and architecture were established in 1918.

In the early 1960s some influential decision-makers, including the President of Finland, Urho Kekkonen¹, considered the old system of supporting artists too static and elitist. As a result, the planning of a new system was initiated. The principles of the present policy of promoting the arts and artists were formulated in 1965 by a government ad hoc committee called the State Arts Committee (Valtion taidekomitea). The report of the committee clearly articulated the objectives of modern arts policy – the arts policy of the welfare society:

1 On December 1964 President Kekkonen announced at a meeting of the government that the old Academy of Finland which consisted the arts and the sciences would be disestablished.

The arts are an essential part of cultural life in modern society. They are a necessary and indispensable expression of the existence of a nation and thus privileged to a corresponding status and public support... To safeguard the position of the arts, the committee considers it necessary to resort not only to conventional support, but also to legislative measures which can best guarantee the position of the arts and favourable conditions for their development. Legislative norms should mainly pertain to the general administrative arrangements for the promotion of the arts, to government subsidies to the institutions and schools of art, and to grants system...The public decision-makers should examine their basic principles while planning the measures for the promotion of the arts. The committee considers it necessary to give up the present attitude of 'supporting' the arts and instead adopt the principle of 'promotion'. This implies that present passive 'supporting' attitude should be transformed into active 'promotion' of the independent arts.

The proposals of the committee were passed by Parliament in 1967 as the Promotion of the Arts Act (328/1967), which created the present system of arts councils. It created seven national art councils (national councils for theatre, literature, music, visual arts, architecture, camera arts and crafts & design²), eleven regional arts councils³ and the central arts council, which co-ordinates the work of the art councils. The councils took the place of the previous art boards, which were abolished at the same time. The major task for those new arm's length bodies was to provide expertise in decision-making concerning financial support to artists. The new artists' grant system was adopted two years later when the parliament passed the Artists' Grant Act (734/1969). It established artist grants (working grants for periods of half a year to five years), five-year posts for artist professors (salaried post for pursuing one's own artistic work) and the system of project grants.

The Finnish model was one variant of the Nordic model of support to artists. The shift to the present policy of promoting the arts and artists in the 1960s was ideologically connected to the expanding Nordic welfare state in all of the Nordic countries. In these countries by the end of the 1960s, earlier administrative structures of distributing state support to artists were replaced with new administrative bodies and budget appropriations for the purpose of consolidating by legislation the types of grants and their distribution. The story of Finnish public support for artists is at the same time one part of the story of the Nordic model for supporting artists.

2 In 1977 the council of camera arts was split into two – the councils for cinema and photographic art – and in 1983 the council for dance was split off from the council of theatre.

3 At the beginning of 1998 the number of regional arts councils was raised from eleven to thirteen.

Aim and data

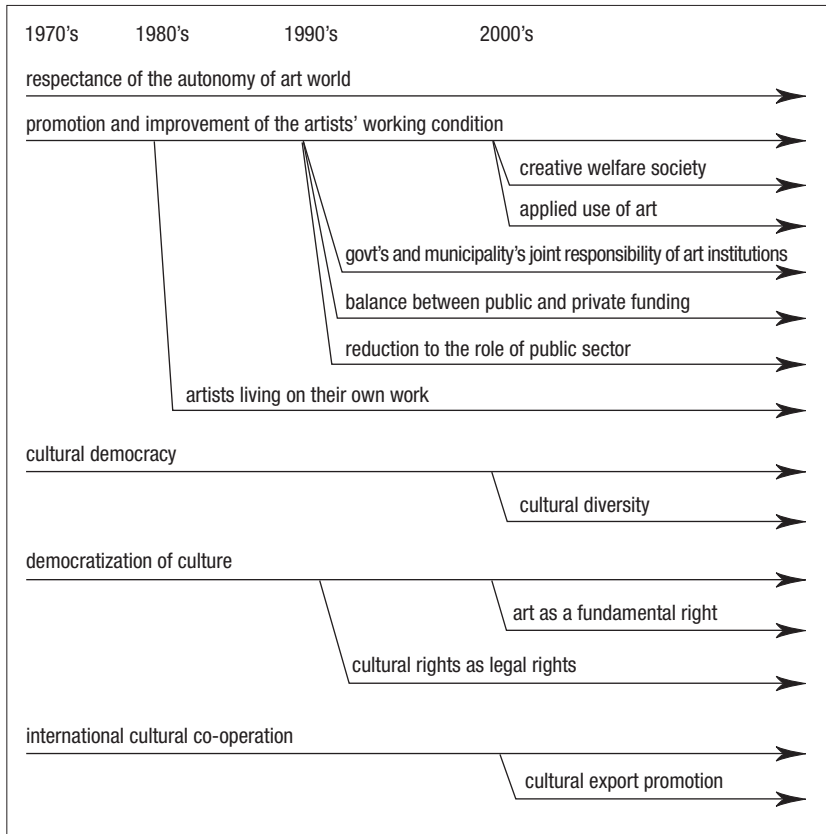
The purpose of this study is to examine the development of state support for artists in Finland. The study period begins in the late 1960s when the Promotion of the Arts Act and the Artists' Grant Act were adopted, and continues up to the present. The study covers both direct and indirect support for artists. The empirical data used in the study has been obtained from the joint grant register of the Arts Council of Finland and the Ministry of Education (Harava-register), annual reports of the arts councils and various archives (mainly the State Archive and the archive of the Arts Council of Finland).

The state artist policy from the 1960s to the present

The key principles of the present state artist policy were formulated in the 1960s and beginning of the '70s. A copyright law (404/1961) and separate legislation on public lending right compensations for writers and translators were enacted in 1961. Those acts and their travaux préparatoires can be seen as the starting point of the modern artist policy. The key concepts of the policy were mainly formulated by three governmental ad-hoc committees: the State Art Committee (1965), the Working Premise Committee for Arts and Science (1969) and the Committee on Cultural Activities (1974). They implemented the concepts of respect for the autonomy of the art world, promotion and improvement of the artists' working conditions, cultural democracy, democratization of culture and international cultural co-operation. The following decades have brought out several new concepts. Those concepts can be seen only as new ways of speaking about the issue and they have given little new content to the artist policy. (Figure 1.)

In the 1980s the artist policy stressed the importance of providing long-term support for those established artists who worked as independent artists without an employment contract, and focused on the artists' possibility of living on their own artistic work. The main documents from that time are the 1978 Government's Report to Parliament on Arts Policy (Hallituksen taidepoliittinen selonteko 1978) and the 1982 Government's Report to Parliament on Cultural Policy (Hallituksen kulttuuripoliittinen selonteko 1982). The cornerstone of the 1980's artist policy was the introduction of long-term (15-year) artist grants in 1982.

Figure 1. Key concepts of the government's artist policy from the 1970s to the present

In Finland the early 1990s were a time of deep economic recession, and the 1990s also saw a period of evaluation and reorientation of the arts policy. The state municipality subsidy system (kuntien valtionosuusjärjestelmä) was reformed in 1992. In the field of cultural policy the government's and municipalities' joint responsibility to art institutions was the precept of that reform. The Kupoli Committee's report (Kupoli-komitean mietintö) in 1992 stated that public policy towards artists could not solely rest on grants. The questions of employment, copyright, taxation and social security were of major importance. The report was followed by the Government's Report to Parliament on Cultural Policy 1993 (Hallituksen kulttuuripoliittinen selonteko 1993) and two years later by the Council of Europe's national review report, Cultural Policy in Finland - Expert's Report. The reports called special attention to increasing the flexibility of the support system and criticised 15-year grants, which were abolished in 1995.

The late 1990s were a period of constitutional reform; the new constitution of Finland was adopted in 1999. Cultural rights were added to the constitution as constitutional rights. Rhetorics of cultural poli-

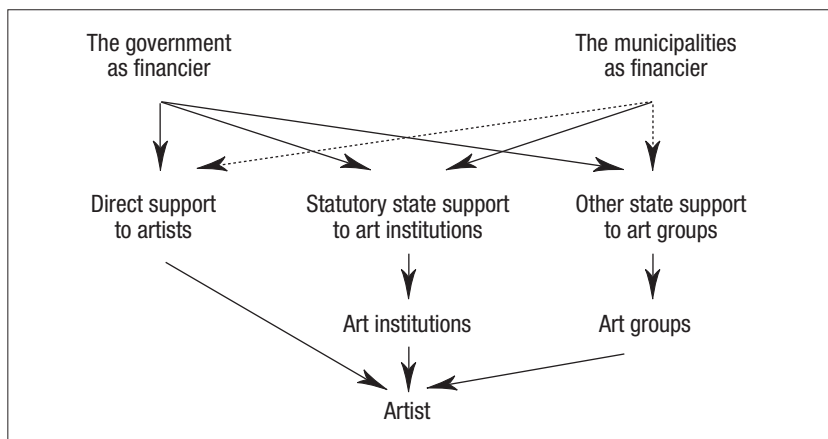
tics started to be more legalized and the TAO-committee (TAO-työryhmä) stated in 2002 in its proposal for a government cultural policy program (Taide on mahdollisuuksia) that art is a fundamental right. The committee spoke also about the creative welfare society and the applied use of art.

Cultural export promotion and cultural diversity are the latest new concepts in the artists policy. In 2003 the Ministry of Education, the Ministry for Foreign Affairs, and the Ministry of Trade and Industry initiated a joint review of cultural exports. The report, "Staying Power to Finnish Cultural Exportation" by Hannele Koivunen came out in 2004, and the Proposal for Finland's Cultural Exports Promotion Programme in 2007. The concept of cultural diversity entered the artist policy via the implementation of the UNESCO convention to protect cultural diversity.

Direct support to artists as a part of support to the arts

The Finnish model of support to the arts is built on three pillars: (1) direct support to artists (grants and prizes), (2) statutory state support to art institutions (subsidies) and (3) other state support to art groups (subsidies). The government has almost sole economic responsibility for the first and third pillars, but for the second pillar the government has joint economic responsibility with the municipalities (Figure 2).

Figure 2. Three pillars of direct support to the arts

In the different fields of art, direct public support is channelled to the individual artists via one or more of the previously mentioned pillars of the support system. For example, in the field of theatre or orchestra

music, artists receive a salary from the art institutions or groups belonging to the second and third pillar, and they can also get grants belonging to the first pillar. In the field of the free arts (especially visual arts and literature) public support comes almost totally from the first pillar.

Most of the direct public support is distributed through the statutory state support to art institutions (the second pillar). In 2004 about 130 million euros were used for statutory state support for theatres and orchestras. About one third of the funding came from the municipalities and two thirds from the government. More than two thirds of the funding was used for salaries, and since most of the staff are artists, more than 50 million euros (a rough guess) of the second pillar's support was actually distributed to individual artists as salary.

Other state support to art groups (the third pillar) includes the production support to the Finnish Film Foundation (11.2 million € in 2004), support to the National Opera (33.4 million € in 2004) and support to the National Theatre (8.6 million € in 2004) and several types of group support distributed by the art councils (3.6 million € in 2004). A major part of the support for these institutions and groups is also used for salaries to the artistic staff.

Direct support to individual artists (the first pillar) is much smaller in volume than the other two pillars. It consists of different kinds of grants and prizes, which are distributed by the art councils for artistic work or art projects. In 2004 the art councils distributed 19 million euros. The study of direct support to artists does not therefore give the whole picture of state support. It is also worth remembering that the direct support to individual artists has a different function in the different fields of art. It can be one of the primary income sources or it can play a supplementary role.

Direct public support for individual artists

When the State Art Committee started its work in 1962 the state used 1.2 million euros (in terms of the value of money in 2006) for the direct support for individual artists. In 1971, when the new support schemes became active, the sum was 5.76 million euros (in 2006 money) and in 2006 it was already 20.24 million euros (Table 1).

The general objectives of the prevailing measures of state support for individual artists are based on the Artists' Grants Act. It regulates the schemes of artist professorships, working grants and project grants. Public lending right grants for writers & translators and public display grants for visual arts have their own acts. Other supports schemes do not have their own statutory regulation. Besides statutory regulation, the allocation of support is regulated by the state budget

and by a more detailed list of discretionary outlays proposed by the arts councils and approved by the Ministry of Education.

Table 1. Direct public support for individual artists in 1971, 1981, 1991, 2001 and 2006 in terms of 2006 value of money.

	1971 million €	1981 million €	1991 million €	2001 million €	2006 million €
Support for artistic work (without regional art councils' support)	4.18	7.22	10.33	10.88	11.89
Working grants	2.94	3.11	6.07	6.95	7.44
Artist professorships	0.31	0.34	0.40	0.46	0.48
State prizes	0.21	0.15	0.19	0.37	0.38
Public lending right grants for writers and translators	0.73	3.62	3.67	2.15	2.58
Public lending right grants for illustrators	0.05
Public lending right grants for musicians	.	.	.	0.09	0.12
Public display grants for visual artists	.	.	.	0.87	0.84
Support for artistic projects (without regional art councils' support)	0.66	1.16	2.06	2.98	4.35
Project grants	0.64	0.59	0.69	0.69	0.75
Drama literature (premiere performances)	.	0.19	0.21	0.12	0.24
Travel grants	.	.	.	0.18	0.31
Artist in residence scheme	.	.	.	0.16	0.24
Film culture	.	.	0.31	0.18	0.25
Ateliers and workshops for visual artists	0.07
Visual artists' publications	0.10
Exhibitions of visual arts	.	0.33	0.38	0.41	0.54
Children's culture	.	0.04	0.13	0.35	0.48
Short-term theatre projects	0.01	0.02	0.17	0.16	0.18
Media, circus and multidisciplinary projects	.	.	.	0.18	0.29
Policy programme for design	.	.	.	0.02	0.08
Design projects	.	.	0.08	0.14	0.20
Policy programme for architecture	.	.	.	0.09	0.24
Dance culture	.	.	.	0.04	0.04
Dance productions	.	.	0.04	0.16	0.17
Production of photographic art	.	.	.	0.05	0.10
Publications of photographic art	.	.	0.04	0.05	0.07
Regional art councils' support (grants & regional artists)	0.92	3.85	4.93	4.34	4.00
TOTAL	5.76	12.23	17.31	18.20	20.24

The sums are converted into the 2006 value of money according to the cost-of-living index (elinkustannusindeksi).

. = the grant type was non-existing

Direct public support can be categorized into three categories: (1) support for artistic work, (2) support for artistic projects and (3) support of regional arts councils. Support for artistic work consists of those support schemes which aim to secure the financial conditions for an artist's artistic work without any instrumental objectives. The support for artistic projects consists of those support schemes which are granted to individuals or working groups for specific projects or to cover specific costs. Part of that support is connected to the implementation of special art policy programmes, and in general, support for artistic projects can be seen as having more instrumental aims than support for artistic work.

Support for artistic work includes four support schemes: working grants, artist professorships, state prizes and public lending & display right grants. The working grants are granted to support artistic work for a period ranging from half a year to five years⁴. They are the most important form of support for active artists. About 500 artists receive this form of support⁵. Artist professorships are in principle similar to the artist grants since the primary duty of a professor is to practice his or her own artistic work. One or two artist professors in the field of each national art council are appointed usually for a term of five years. State prizes are awarded to artists according to the artistic merit of the work done. In 1993 the system of state prizes was altered by the Ministry of Education. The number of recipients was reduced and the granted sums were increased. The scheme of public lending right grants for writers and translators was established in 1961. The amount of appropriation is calculated annually as a proportion (10 %) of the expenditure of public libraries on book purchases. The appropriation is distributed by an expert-board as grants on application without reference to whether the works of the applicant are available in libraries. The public lending right system was amended in the late 1990s and early 2000s when the public lending rights for musicians, public lending right for illustrators and public display grant for visual artists were established.

The support for artistic projects was originally granted by project grants – a special grant type established in 1970 by the Artists' Grants Act. They are granted to individuals or working groups for a specific project or to cover specific costs incurred from artistic work, performances, exhibitions etc. From the 1980s, and especially from the late

4 Between 1982 and 1995 the working grant system also included 15-year grants to 'full-time artists accomplished in their field'. In total 141 artists received support via this scheme.

5 Working grants are granted art-form specifically by the national arts councils. From the year 2000 the Central Arts Council has allocated the quotas of working grants for each national art council; before that the quotas were enforced by law.

1990s, a large number of additional special project grant schemes have been introduced: travel grants, quality grants, exhibition grants, grants for experimental projects.

Regional arts councils award grants to artists in their own province. They also maintain the system of regional artists created in 1972. The annual number of regional artists has been around 45.

The relative shares of each form of art have remained about the same from 1971, when the new support system came into effect, to the present day. Visual arts and literature receive the largest share, though literature's share has been reduced from 34 % in 1971 to 24 % in 2006. The decrease has resulted from the decrease in the volume of public lending right grants for writers and translators owing to the reduction of libraries' expenditures on book purchases⁶. The amount of support under the category 'other'⁷ has grown fastest during the past forty years and the growth has been especially fast during the last decade. In 1971 only 1 % of the total support went to the 'other' category, but by 2006, 9 % was listed there. It is interesting to note that although the category 'other' does not have its own art council it gets more support than the categories of architecture, cinema, dance, photography and design. Does that indicate a challenge to the ideology of art-form related peer review practised by the arts councils? (Table 2.)

Table 2. Direct support for artists according to forms of art in 1971 and 2006

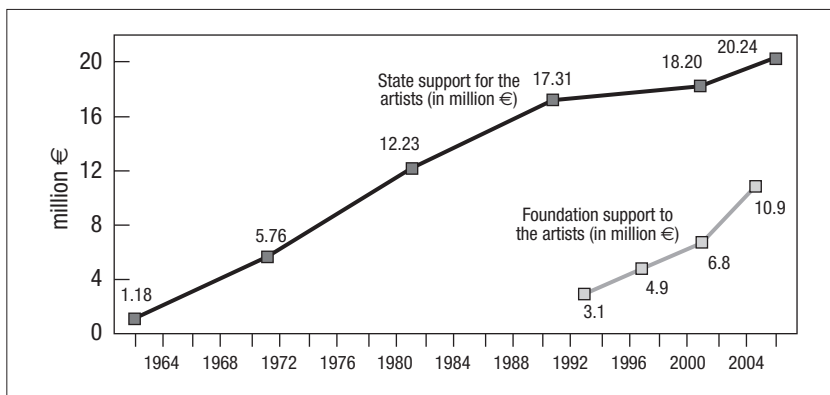
<i>Field of art</i>	<i>1971 (5.76 million €)</i>	<i>2006 (20.24 million €)</i>
Literature	34 %	24 %
Visual art	21 %	23 %
Music	16 %	10 %
Theatre	11 %	10 %
Architecture	5 %	3 %
Cinema	4 %	4 %
Design	4 %	7 %
Dance	2 %	5 %
Photography	2 %	5 %
Other (critics, circus, media, children's culture etc.)	1 %	9 %
TOTAL	100 %	100 %

The sums are converted into the 2006 value of money according to the cost-of-living index (elinkustannusindeksi).

- 6 The number of the public lending right grants to writers and translators is calculated each year as 10 % of the sum used for book purchases by public libraries.
- 7 The category 'other' includes those fields of art which do not have their own arts council (ie. circus art and media art) and multidisciplinary art.

The volume of state support for artists grows quite linearly from the early 1960s to the early 1990s when Finland faced a severe economic recession. The recession paralyzed growth, which did not return after the recession to its original path. During the 1990s the growth of state support was only slightly faster than the growth of the cost-of-living. At the same time during the 1990s foundations' support to artists increased rapidly. In the early 1990s state support and foundation support together amounted to slightly over 20 million euros in the 2006 value of money, and about one sixth of this came from foundations. In the middle of the first decade of the 2000s state support and foundation support together made up slightly over 30 million euros in the 2006 value of money and about one third of this came from foundations. This shows that the role of the foundations has changed. Does it mean that the state should re-think its own position on the system of the promotion of the arts?

Figure 3. State support for artists and foundation support for artists in million euros (in the 2006 value of money).

The sums are converted into the 2006 value of money according to the cost-of-living index (elinkustannusindeksi).

Indirect public support for individual artists

Indirect public support consists of various legislative schemes the goal of which is to support individual artists. The schemes are mainly connected to the social security system, tax system and copyright system. Also, the government's art purchases and art education can be seen as forms of indirect public support.

The present Finnish copyright law (404/1961) was enacted in 1961. It rests on the Nordic tradition of author's right and contract licensing via copyright organisations (ie. Kopiosto, Teosto and Kuvasto) which entails that the work under protection can be used

without permission from the author as long as copyright holders are properly remunerated. Since then the copyright system has been amended many times and several new copyright related support forms have been introduced: for example, droit de suite, blank cassette levy and public lending compensation. In the case of copyright and neighbouring rights there are substantially larger variations between the positions of different art fields – and even between the artists within one field – than there are in the system of direct public support. Very few artists receive copyright royalties that have economic significance.

The Finnish social security system is largely based on statutory payments remitted by employers and the amount allotted to the recipients depends on their level of taxable income. Except for the system of extraordinary artist pensions (for about 40 artists per year) there are no special arrangements for artists as such. The problems concerning artists' (especially grant recipients') social security has repeatedly been on the agenda when the objectives for artist policy have been formulated in official documents. Several ad-hoc committees appointed by the different ministries have made their proposals for the development of the pension, unemployment and sickness-insurance systems. At the moment the government is drafting a bill concerning the issue. It is estimated that the bill will be given to the Parliament this year.

In general, the tax system for artists is the same as for other taxpayers although the system has some special arrangements concerning the arts and artists. The VAT directive (2006/112/EY) approves the use of reduced VAT rates for cultural political reasons. In Finland the VAT rates for cultural events, book sales and certain types of art sales is reduced (usually to 8 %). Grants for artistic activity are according to the Income tax law (1535/1992) non-taxable income up to an amount equal to the annual sum of a state working grant lasting one year. This tax exemption concerns both public and private grants. The main problems of artists' income taxation concern the concept of source of income and the deficiency of options available for income equalization.

Conclusions

In the late 1960s, the implementation of the Nordic welfare state in the field of cultural politics established a legislated support system for artists, including the system of arts councils for its administration. The system has been very stable during the past forty years. Though several new support schemes have been introduced, the ones formulated by the State Art Committee in 1965 still constitute the core as measured in economic terms or in terms of prestige. The policy of support for artists generally gives the impression of a citadel protected

from the changing trends of the wider cultural politics. Does the system have the capacity to change as much as is needed due to changes in the fields of art? That is the decisive issue in the future development of the Finnish model of promoting artists.

Tutkimusyksikön julkaisuja

Research Reports

ISSN 1796-6612

- N:o 1 Kati LINTONEN: Valokuvan 70-luku. Suomalaisen valokuvataiteen legitimaatio ja paradigmanmuutos 1970-luvulla. (The 1970's and the Finnish Photographic Art. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1988. ISBN 951-861-106-8.
- N:o 2 Sari KARTTUNEN: Taide pitkä – leipä kapea. Tutkimus kuvataiteilijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1988. ISBN 951-861-241-2.
- N:o 3 Totti TUHKANEN: Taiteilijana Turussa. Tutkimus Turun kuvataiteilijoiden urakehityksestä vuosina 1945–1985.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1988. ISBN 951-861-322-2.
- N:o 4 Jarmo MALKAVAARA: "Kauneus" ja "Mahti". Taidejärjestelmän ja poliittis-hallinnollisen ohjausjärjestelmän välisten suhteiden taidekeskeistä tarkastelua. (The Aesthetic and the Authoritative. An Analysis of the Arts Facing Politics and administration in Modern Society. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989. ISBN 951-861-323-0.
- N:o 5 Merja HEIKKINEN: Tilannekuva kirjailijoista. Tutkimus kirjailijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989. ISBN 951-861-377-X.
- N:o 6 Riitta REPO: Tanssien tulevaisuuteen. Tutkimus suomalaisen tanssitaiteen legitimaatiosta ja tanssin koulutusjärjestelmän vakiintumisesta.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989. ISBN 951-861-398-2.
- N:o 7 Jari MUIKKU: Laulujen lunnaat. Raportti suomalaisesta äänite-tuotanto-politiikasta.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989. ISBN 951-861-675-2.
- N:o 8 Pekka OESCH: Säveltaidetta vai musiikkipolitiikkaa? Tutkimus valtion säveltaidetoimikunnasta vuosina 1968–1989. (Art or Policy? A Study of the Finnish National Council for Music 1968–1989. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1990. ISBN 951-37-0203-0.
- N:o 9 Marjut SALOKANNEL: Häviävät elokuvan tekijät. Tutkimus audiovisuaalisten oikeuksien luovutussopimuksista. (The Loss of Film Authors – a study on contracts relating to assignment of audiovisual rights. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1990. ISBN 951-37-0325-8.
- N:o 10 Sari KARTTUNEN: Jokaisen silmissä kaikkien hampaissa. Tutkimus Suomen kuntien taidehankinnoista 1980-luvun puolivälissä. (Purchases of Works of Art by Finnish Municipalities. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1990. ISBN 951-37-0365-7.

- N:o 11 Anita KANGAS: Kunta, taide ja markat. (Culture, Municipality and Money. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1991. ISBN 951-37-0364-9.
- N:o 12 Merja HEIKKINEN. Sillä välin toisaalla... Sarjakuvan kulttuuripoliittinen asema ja sarjakuvien tuotanto. (Meanwhile, somewhere else... The position of comics in cultural policy and the production of comics. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1991. ISBN 951-37-0656-7.
- N:o 13 Pirjo VAITTINEN (toim.): Teatterin vuosi. Turun kaupunginteatterin toiminta, ohjelmisto ja yleisö näytäntökaudella 1990–1991. (A Year of the Theater. The activities, the repertoire and the audience of Turku City Theater during the 1990–1991 season. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1992. ISBN 951-37-0840-3.
- N:o 14 Anita KANGAS & Kirsi POHJOLA: Kulttuurisihteeri lähikuvassa. (Portrait of Cultural Secretaries. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1992. ISBN 951-37-0360-6.
- N:o 15 Sari KARTTUNEN: Valokuvataiteilijan asema. Tutkimus Suomen valokuva-taiteilijakunnan rakenteesta ja sosiaalis-taloudellisesta asemasta 1980–1990 -luvun vaihteessa. (The Position of Photographic Artists in Finland. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1993. ISBN 951-37-1139-0.
- N:o 16 Auli IRJALA: Säveltaiteilijan toimeentulo. Tutkimus säveltaiteilijakunnan rakenteesta ja taloudellisesta asemasta Suomessa vuonna 1989. (The Economic Situation of Composers and Musicians in Finland. English Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1993. ISBN 951-37-1200-1.
- N:o 17 Paula KARHUNEN: Näyttämötaiteilija Suomessa. Tutkimus asemasta ja toimeentulosta 1980–90 -luvun vaihteessa. (The Position of Finnish Artists in the Field of Theatre. English Summary.)
Painatuskeskus. Helsinki 1993. ISBN 951-37-1228-1.
- N:o 18 Pekka OESCH: Elokuvantekijöiden toimeentulo. Tutkimus taloudellisesta asemasta 1989 ja 1992. (The Economic Situation of Cinematographers in Finland. English Summary.)
Painatuskeskus. Helsinki 1995. ISBN 951-37-1648-1.
- No. 19 Auli IRJALA & Magne EIKÅS: State, culture and decentralisation. A comparative study of decentralisation processes in Nordic cultural policy.
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 1996. ISBN 951-53-0700-7.
- N:o 20 Merja HEIKKINEN: Kuvien taitajat – taidepolitiikan marginaalit. Tutkimus graafisten suunnittelijoiden, kuvittajien ja sarjakuvantekijöiden asemasta. (The Position of Graphic Designers, Illustrators and Comics Artists. English Summary.)
Edita. Helsinki 1996. ISBN 951-37-1969-3.

- N:o 21 Taija TUOMINEN: "Heillähän on jo kasvotkin", esikoiskirjailijatu-
mus.
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki. 1998. ISBN 952-5253-00-7.
- No. 22 Merja HEIKKINEN & Tuulikki KOSKINEN (toim.): Economics of
Artists and Arts Policy, Selection of Papers.
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki. 1998. ISBN 952-5253-04-X.
- N:o 23 Soili HARJALUOMA: Kirjoittajakoulutus nyt ja tulevaisuudessa.
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki. 1998. ISBN 952-5253-07-4
- N:o 24 Toim. Aino SARJE, Ulla HALONEN ja Päivi PAKKANEN: Kirjoituk-
sia koreografiasta. Tanssintutkimuksen vuosikirja 1998.
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki. 1999. ISBN 952-5253-11-2
- N:o 25 Pekka OESCH: Kulttuurin sponsorointi ja yritysysteistyö – kehitys ja
käytännöt. (Culture, Companies and Sponsorship – Development
and Practice. English Summary)
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2002. ISBN 952-5253-39-2
- N:o 26 Merja HEIKKINEN: The Nordic Model for Supporting Artists. Public
Support for Artists in Denmark, Finland, Norway and Sweden.
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2003. ISBN 952-5253-40-6
- N:o 27 Kaija RENSUJEFF: Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulonmuodos-
tuksesta eri taiteenaloilla. (The Status of the Artist in Finland – Report
on Employment and Income Formation in Different Fields of Art.
English Summary.)
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2003. ISBN 952-5253-47-3
- N:o 28 Robert ARPO (toim.): Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttu-
vat edellytykset.
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2004. ISBN 952-5253-48-1
- N:o 29 Sari KARTTUNEN: Suomalainen valokuvakirja. Valtion jakaman
laatutuen vaikutukset valokuvakirjallisuuteen. (The Finnish Photo
Book: The Effects of State Quality Support on Photographic Litera-
ture. English Summary.)
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2005. ISBN 952-5253-51-1
- N:o 30 Robert ARPO & Pekka OESCH: Kansanmusiikin ammattilaiset.
Taloudellinen tilanne ja toimintaympäristö. (Professional folk musi-
cians in Finland. English Summary.)
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2006. ISBN 952-5253-62-7
- N:o 31 Paula KARHUNEN & Kaija RENSUJEFF: Taidealan koulutus ja työ-
markkinat. Ammatillisen koulutuksen määrä ja valmistuneiden
sijoittuminen. (Professional training in the arts and the labour mar-
ket. English Summary.)
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2006. ISBN 952-5253-63-5
- N:o 32 Merja HEIKKINEN: Valtion taiteilijatuki taiteilijan määrittelijänä.
Määrittelyvallan ehtoja ja ulottuvuuksia pohjoismaisen tukimallin
suomalaisessa muunnelmassa. (State support for artists and the
power to define the artist. Dimensions of and conditions for the

power of definition in the Finnish variant of the Nordic model of artists' support.)
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2007. ISBN 978-952-5253-66-5

N:o 33 Pauli RAUTIAINEN: Taiteen vapaus perusoikeutena. (Freedom of the arts as a fundamental right under the Finnish constitution. English Abstract.)
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2007. ISBN 978-952-5253-67-2

N:o 34 Pauli RAUTIAINEN: Suomalainen taiteilijatuki. Valtion suora ja välillinen taiteilijatuki taidetoimikuntien perustamisesta tähän päivään. (State support for artists in Finland. Direct and indirect support from the late 1960s to the present. English Summary.)
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 2008. ISBN 978-952-5253-70-2

Sarjan edeltävä nimi (1–29): Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja
The previous name of the series (1–29) was
Research reports of the Arts Council of Finland
(ISSN 0785-4889)

Muut julkaisusarjat	Other publication series
----------------------------	---------------------------------

Tilastotietoa taiteesta	Facts about the Arts
Työpapereita	Working Papers
Tilastotiedote	Facts and Figures

Toimitus	Edited by
-----------------	------------------

Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikkö	Research Unit of the Arts Council of Finland
---	--

Tilaukset ja tiedustelut	Orders and Information
---------------------------------	-------------------------------

Taiteen keskustoimikunta	Arts Council of Finland
Tutkimusyksikkö	Research Unit
Maneesikatu 7, PL 293, FIN-00171 Helsinki, Finland	
tel. +358 9 1607 7066, fax. +358 9 1607 7069	
tkk-kirjasto@minedu.fi	

www.taiteenkeskustoimikunta.fi
www.artscouncil.fi